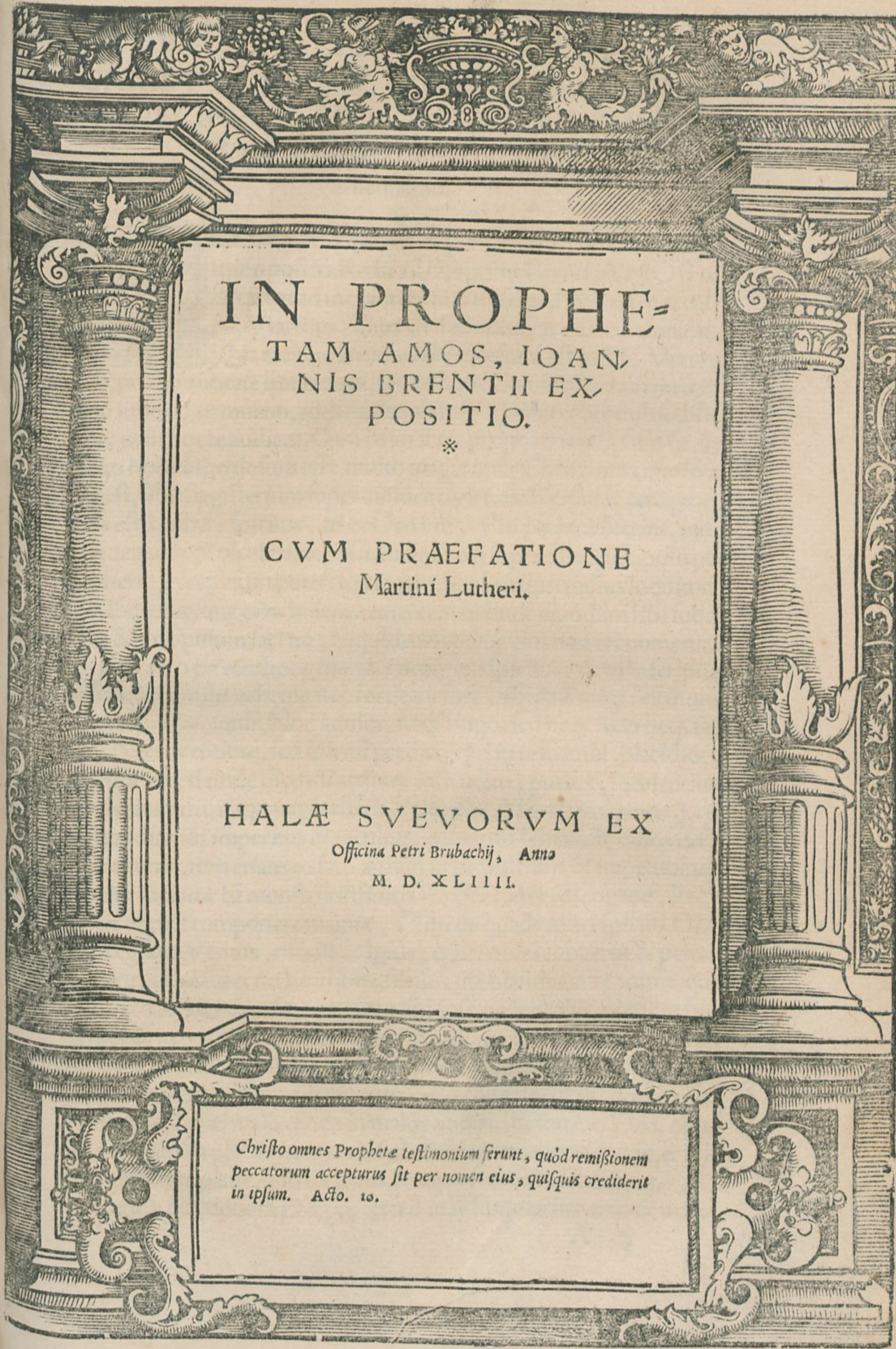

Αρχιεπιστολὸς Ἀθανάσιος Ἄνω Δομινῆ
1549 Constat 7 fe

Σββ. 49.

IN PROPHE-
TAM AMOS, IOAN-
NIS BRENTII EX-
POSITIO.

✱

CVM PRAEFATIONE
Martini Lutheri,

HALÆ SVEVORVM EX

Officina Petri Brubachij, Anno

M. D. XLIIII.

*Christo omnes Prophetæ testimonium ferunt, quòd remissionem
peccatorum accepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit
in ipsum. Acto. 10.*

IN PROPHETIA

TAM ANTIQVAE

POSTERITATI

POSTERITATI

QVM PRAPATIO

HALA SVBORVM EX

MDCCCLXXII

M. B. ZEHL

VENERABILI IN

CHRISTO VIRO D. IOHANNI BRENTIO,
DISCIPULO ET CONFESSORI CHR

STI, Ecclesiae Halensis presbytero
fidelissimo.

GRATIAM & pacem in CHRISTO IESU Do-
mino nostro. Redit ad te, optime Brenti, AMOS tu-
us quem ad me iam dudum miseris, Non est mea cul-
pa, q̄ tardius editus est, sed uoluntas eius cui donasti,
Qua ratione is motus sit, incertum est mihi, Verum
q̄ tu, pro humilitate spiritus tui, totum hunc Commentarium meo iu-
dicio subijcis, ut mutem, addam, detrahā, quae uiderentur mihi, absit
ā me, ut in hoc te audiam, Cum enim inter prophanos odiosum sit, in
alieno libro ingeniosum esse, multo magis inter Christianos intolera-
bile est, sibi magisterium super eiusdem spiritus discipulos arrogare,
Satis est, probare spiritus, an ex Deo sint, Vbi probati fuerint, tum
mox uenerari & osculari, ac posito magisterij supercilio, discipulū po-
tius fieri, Neq̄ enim potest fieri, quin, ubi spiritus sanctus loquitur,
taliam loquatur, quae oēm hoīem uenientem in hunc mundum sibi subij-
ciant & discipulum faciant, Siquidem sapiētię eius non est numerus.

Ego uero præter hoc generale encomion spiritus, de tuis scriptis
sic sentio, ut mihi uehementer sordeant mea, ubi tuis tuiq̄ similitum
scriptis comparantur, Non adulator, neq̄ fingo, sed neq̄ ludo neq̄ fal-
lor, Non Brentium, sed spiritū prædico, qui in te suauior, placidior,
quietior est, deinde dicendi artibus instructus, purius, luculentius
& nitidius fluit, itaq̄ magis afficit & delectat, Meus uero, præter q̄, q̄
artibus dicendi imperitus & incultus, nihil nisi syluam & cahos uer-
borū euomit, tum etiam eo fato agitur, ut turbulentus & impetuofus,
& uelut luctator cū monstris infinitis semper congregari cogatur, Itaq̄
si licet paruis componere magna, Mihi de quadruplici spiritu Elię
iiij. Reg. xix. Ventus, motus & ignis, qui montes subuertit & petras
conterit, Tibi autē et tui similibus, sibilus ille blandus aure tenuis, qui
refrigeret, cōtigit, Ita fit, ut etiam mihi ipsi, nedum alijs, gratiora sint
scripta & uerba uestra, Solor tamen me ipsum, q̄ existimem, imō sci-
am, patrem illum familias cœlestem, pro magnitudine suę domus, e-
tiā opus habere uno aut altero seruo, duro cōtra duos, & aspero con-
tra asperos, ueluti malo cuneo in malos nodos, Et tonanti Deo, opus
est, non tantum pluuia irrigante, sed etiam tonitru concutiente, et ful-
gure auras purgante, quo scelicius & copiosius terra fructificet.

Verum hoc donum Dei præ ceteris in te singulariter amo & uene-

A ij

ror, quod iusticiam fidei tam fideliter & sincere urges, in oībus scriptis tuis, Hic locus em̄ caput & angularis lapis est, qui solus Ecclesiam Dei, gignit, nutrit, edificat, seruat, defendit, Ac sine eo, Ecclesia Dei non potest una hora subsistere, sicuti nosti & sentis, Atq; ideo sic instas, Neq; enim quicq; recte docere potest in Ecclesia, neq; ulli aduersario foeliciter resistere, qui hunc locum, seu uti Paulus appellat, hanc sanam Doctrinam non tenuerit, uel, ut idem dicit Paulus, Tenax eius doctrine fuerit. Quo circa sepius, & pene cū indignatione, admiror, quō D. Hieronymus, nomen Doctoris Ecclesie, & Origenes Magistri Ecclesiar; post Apostolos, meruerint, cum in utroq; autore, non facile tres uersus inuenias de fidei iusticia docentes, Neq; Christianū illum facere queas, ex uniuersis utriusq; scriptis, ita uagantur allegoriar; rer; gestarum, aut capiuntur pompis oper; Neq; alius fuisset S. Augustinus, nisi Pelagiani eum tandem exercuissent, et ad fidei iusticiam tuendam impulissent, Qua lucta et exercitio euasit uere Doctor Ecclesie, ac penē solus, post Apostolos & primos patres Ecclesie.

Non q̄ illustribus patribus detrahare uelim, & oculos cornicum configere, uti Hieronymus ipse uocat, Sed q̄d putem admonitos oēs esse oportere, ut patrum scripta cum iudicio, eoq; diligentissimo & acutissimo, legamus, secundum regulam illam spūs sancti, oīa probate, & iter; probate spūs, ut simus animalia munda unguis fisis & incedentia, Quod qui non faciunt, uidemus, quantis incertae doctrinae uentis circumferantur, et opinionibus in infinitum sese gignentibus, sursum deorsum agitentur, semp̄ discentes, & nunq; ad scientiā ueritatis peruenientes, Et hec non tm̄ uidemus, ipsi quoq; experti sumus, cū in eisdem turbis dogmatum rotaremur, donec gratia Dei nos transtulit in portum, & supra hanc certam petram edificauit, ut certi simus, quid doceamus, discamus, habeamus, nec ultra sic fluctuemus. Quare te rogo, uti pergas, optime Brenti, sicuti facis, hunc locū iusticie, strenue & usq; ad fastidium urgere per oīa & ubicunq; poteris. Nam plenus est alias satis totus mundus scribentibus, clamantibus, cudentibus, qui ualde fortiter hunc locū negligunt, multi deniq; persequunt, pluri (cū aliud nocere non possint) obscurant ac corrumpunt, Nec mirum, nā hic est ille unicus calcaneus, seminis antiquo serpēti aduersantis, qui caput eius conterit, Ideo Satan rursus non potest, non eidem insidiari, Ver; etsi noceat insidijs infinitis & pertinacissimis, tm̄ uincere & conterere non potest, sicut scriptū est, Ipsum cōteret caput tuum, Non est scriptum, Tu calcaneum uel caput eius conteres. Gratia Domini nostri IHESV CHRISTI sit tecum, Et ora pro me. Ex Eremo XXVI. Augusti, ANNO M. D. XXX.

T. Martinus Luther.

INDEX

INDEX COMMENTARII orum in Prophetam Amos.

A

A B A R	
A Abiecti bene confidant	43
Abraham offerens filium Isaac	9
A domino quomodo omnia fiant	27
Aduentus domini ab impijs ridetur	23
Aduentus domini pijs desideratus	36
Aethiopes	ibidem
Afflictio corporalis abscondit in se aeternas afflictio- nes in impijs	49
Afflictio corporalis aeterni supplicij prooemium	23
Afflictiones a deo sunt	25
Agri funiculis distribuuntur	23
Amasias episcopus accusat Amos seditionis	44
Ambulandum in luce dum lucem habemus	43
Ammonitarum supplicium	47
Amos accusatur seditionis	15
Amos accusatur contemptus cultuum	43
Amos Euangelium praedicat	ibidem
Amos ingens supplicium leuiculis uerbis significa- uit	50
Amos iubetur abire ad Iudam	44
Amos minatur, praedicat &c.	11
Amos absequitur Deo & non homini	10
Amos oratione sua auertit propositum Dei	44
Amos qua ratione gentium deuastationem praedi- cet	42
Amos quando praedicarit	9
Amos uisio prima	12
Amos uisio secunda	41
Amos uisio tertia	42
Amos uisio quarta	ibidem
Amos uisio quinta	44
Angulus lectuli quid?	48
Amniuersaria in papatu unde instituta	24
Aquarum sanatio ex uerbo Dei	19
Arrogantia Israelis	7
Assyriaca captiuitas	39
Auari pauperes supprimunt	46
Auarorum ingenium & natura	28.45
Auarorum supplicium	45
Auditus uerbi Dei	ibidem
Auditus uerbi dei organum quo nobis donatur fides	8
Aures fortunatae non admittunt uerbum Domini	8
Azarias rex Iuda	10
Azael	4.4
Azael Israellem debellauit	13

B

Basan	25
Benedictio Christianorum	51
Benedictiones corporales comprehendunt in se spi- rituales	51
Bei meinem priesterlichen ampt	47
Benefaciendum omnibus	16
Beneficia Dei erga Israel	20
Beneficia dei in Iudaeos & gentes quod differant	22
Beneficia gratitudine & fide accipi debent	49
Beneficijs dei Israelitae facti sunt peiores	42
Benhadad 13 Bersaba 43 Bethel	27
Bethel sanctuarium regis	44
Bethauen	28
Bibentes uina principes	26
Bonitas Dei ad poenitentiam uocat	20
Bonos seruat Deus	50

C

Calamitates conscientiae	46
Calne	38
Cantica Dauidis quod imitati sunt principes Israel	45
Cantica in luctum mutata	38
Captiuitas Assyriaca	46
Captiuitas maledictio Domini	44
Captiuitas israelis	29
Christus tabernaculum Dauid	51
Christum habens, omnia habet	ibidem
Christianorum uita qualis sit	21
Consolationes Amos 50	38
Contritio Ioseph	38
Creaturae sunt instrumenta Dei	7
Cultus factitij dupliciter seducunt	17
Cultus ueros uerbum Dei requirit	27
Culus impios caro pietatem putat	30
Cultuum contemptor Amos accusatur	43
Cyrene	43

D

Damasci uastatio	13
Dauidem falso imitati sunt principes Israel	38
Decimae populi Israel	31
Dentium puritas quid	28
Des teuffels mest seuu.	26
Deus adiutor in tribulationibus & necessitatib.	41
Deus duo habet in se	25
Deus humilia eligit	9
Deus est deus taludeorum quam gentium	22
Deus non est respector personarum	9
Deus omnipotens	37
Deus quibus sit clemens & misericors	12
Deus per quid iuret	26
Deus semper habet sua septem millia &c.	50
Deus ubiq; habet suos electos	ibidem
Deus ultor iniuriae	16
Dei propositum oratio fidelis potest auertere	41
Dij alienis seruiuit Israel	37

A iij

I N D E X.

Dies & nox	33	Grandinis supplicium	28
Dies domini pijs desideratus	36		
Dies iusticiæ & calamitatis	37	H	
Dies salutis	50	Hamath	38
Dies fertiles instaurato tabernaculo dauidis	51	Hierabeam regis fortuna	10
Diuitiæ malis artibus partæ, quibus paratæ sint	24	Honorem quem deus accipiat aut aspernetur	37
Diuitiæ sudore pauperû partæ carent benedictio ne Dei	34	Hypocritæ iurât per missam et presbiteriû suû	47
Diuitum natura	45	Hypocritæ quærunt deum cultibus fictiis	32
Doli, fraudes etc.	45	Hypocritarum iurantium supplicium	47
Dom stiffe	44		
Dominus mortificat & uiuificat	41	I	
Dominus quando rugiat	23	Iacob non conteritur	90
Domino nihil potest resistere	48	Ia herren	95
Domino mouente res nihil constat	ibidem	Idola coluerunt in deserto Israelitæ	87
Dominum affligentem nemo potest effugere	ibidem	Idumæa	18
Dona Dei corporalia non iuuant in iudicio dei	21	Iudæorum poena	ibidem
		Ierabeami uictoria	40
		Impius non mendatur afflictionibus	30
		Impij afflicti à domino recedunt	28
		Impij tolluntur in altû ut profundius deiciantur	26
		Impiorum maledictio	44
		Impiorû natura	50
		Impiorum securitas	ibidem
		Impietas pro pietate obiruditur	40
		Ingratitudo populi Israel erga deum	20
		Israelis regnum dicitur familia Ioseph	38
		Israelitæ iurabant per hostias Samariæ	47
		Israelitarum & gentium dona à deo collata differunt	22
		Israelitarum scelera	21, 24, 18
		Israelitarum securitas	49
		Israelitarum termini aucti	40, 41
		Iudæorum pœna ex supplicio gentium cognoscenda	17
		Iudicium dei ignis est	32
		Iudicium dei nemo potest effugere	48
		Iudicium dei quomodo effugere liceat	ibidem
		Iudicij peruersio	32
		Iudicantem libere non palimur	83
		Iudicij diuini natura	31
		Iurat deus	26
		Iuramentum Domini	39
		Iuramenta hypocritarum nostrorum per sacram missam, per officium presbyterij sui	47
		K	
		KAZA	49
		Kaiz	ibidem
		Kez	ibidem
		Koniglich stiffe	44
		Kumeuler	26
		L	
		Lapidea corda	40
		Lasciua Israelis	98
		Leones	

I N D E X.

Leones quid territet	21	Opera manuum hominum	37
Libido habendi morosa est	18	Oppressio pauperum	18. 45
Locustarum multitudo maledictio Domini	42	Oratio fidelis	42
Locustarum examen	41	Oratio sui uerbis breuis, magna fide	ibidem
Locustarum rex	42	Oratione Amos auerit iram Dei ab Israel	ibid.
Luce ambulandum, dum lucem habemus	47	Ornamenta ecclesiastica unde aucta sint	19
Luctus communis omnium	35	P	
Lucti indigni sunt uerbi dei osiores	39	Palestini	13
Luto Christus sanauit caecum		Parentes sunt Dei instrumenta	11
Luxus principum	38.39	Palestinorum supplicia	14
M			
Malum poenae & culpae	23	Pater corrigens filium ad se allicit	13
Malum uarium	34	Peccatores quomodo iudicium Dei effugiant	48
Mali gloriantur de praesentia Dei	35	Peccatorum supplicia	22
Mali semper sperant bona in mendacijs	34	Poenitentia	31
Malos perdit deus	50	Poenitentia talis apud Israelitas fuit, qualis in pa-	
Mala unde proueniant	23	patu	32
Mammonae natura	45	Perpendicularum in manu domini	42
Mandata dei obseruanda quantumuis uilia nobis		Pfaffen gut fajelt nicht	19
uideantur	20	Philistijm	13
Matrix	15	Philistijm supplicia	14
Mendacia dicuntur falsi cultus	17	Philistinorum urbes	14
Mensis	45	Pignora quomodo reddenda	19
Mensura iniqua	ibidem	Pij afflicti deo accedunt	28
Militia coeli	37	Pios suos ubique deus habet	51
Militiam coeli coluerunt Israelitae	ibidem	Planctus unigeniti maximus	46
Missae papisticae causa calamitatum	30	Planctus ubiq; audietur	35
Moabitum poena	15	Pluuiae sunt opera dei	32
Moabitum scelus inter Israelitas	16	Pomi esus	20
Monasteria papistica Bethel	28	Pondera dolosa	49
Monachorum ordines	ibidem	Postrema	48
Mortem suam optare	36	Praecepta dei obseruanda, etiamsi ridicula uidean-	
Mortui impij indigni sepultura	39	tur	20
Murus perpendiculari mensuratus	42	Principes Germaniae obseruent admonitionem	
Muri non possunt iuuare improbitio deo	38	Amos	39
N			
Naaman Syrus curatus a lepra		Primatuum fiducia	37.38
Nazarai	20	Principes Israel in omnibus delictijs uersati	38
Nazarai adumbrant pios	21	Principes non sustinent sanam doctrinam	34
Nilus fluius Aegypti	45	Principes non uiuant securi	39
Nilus totam Aegyptum irrigat	45.48	Principes regum	26
Nominis dei neglectores indigni sunt sepultura &		Principum eiectiones sunt opera dei	32
planctu	39	Principum impiorum poena	26
Nulla mihi stella lucet	46	Principum lasciuiae	38
Nulla potentia, nullum robur, potest in iudicio Dei		Principum securitas in delictijs	39
constare	38	Propheetae uidentes dicti sunt	9
O			
Oblatio Abrahae	27	Propheetae concorditer supplicia Israelis adnuncia-	
Oblatio Manasse	ibid.	runt	22
Obseruatio mandatorum dei tantum aliquid ualet	49	Propheetae non frustra praedicant	23
Omnipotentia Dei	ibid.	Prudentes sunt ornamenta Reipub.	34
Omnipotentiae dei nemo resistere potest	ibidem	Pseudoprophetae ueros prophetas accusant seditionis	43
		et cultus abiectionis	43
		Propheetae ueri accusantur contemptores cultuum	
		et seditionis	ibidem

I N D E X.

Q	Terræ motus tempore Vsiæ	9	
Queritur Dominus ab omnibus	32	Tria & quatuor scelera	12
R		Trituræ metaphora	13
Rasura regis	42	Tyrannis regum Syria in Israelem	13
Resipiscencia quid		Tyrus	14
Recte consulentes abominamur	31	Tyri supplicium	ibidem
Reginæ cœli sacrificarunt Israelitæ	33	V	
Resipiscencia mouetur Deus	37	Vaccæ Basan	25
Rubigo frugum supplicium Dei	49	Vendere pro argento iustum & pauperem pro	
S	29	calciamentis	18
Sabbatum		Vestes urbium	13
Sacra quibus indignatio Dei placatur	46	Verbum dei est spiritus sancti uehiculum & orga	
Sacrificia reiecta à Domino	32	non	7
Sacerdotia papatus unde instituta	36, 37	Verbum Dei impijs odor mortis	8
Sacrificatio fit per sermonem	19	Verbum Domini habens omnia habet	47
Scriptura organon dei quo nos spiritus sanctus do-	7	Verbi Dei auditus	7
cet, erudit, consolatur &c.		Verbi Dei persecutorum supplicia	44
Scriptura spiritus sancti organon uocatur	7	Verbi Dei uirtus & efficacia	7
Scripturæ utilitas	7	Verbi misteria durant etiamsi euentus non semper	
Sciens plus peccat quàm ignorans	7	respondeat	8
Securitas carnalis ubiq; damnatur in prophetis	12	Verbi uocalis utilitas	7
Securitas Israelitarum	37	Verbi sui obseruationem deus maxie requirit	20
Securitatis supplicium	49	Verbo dei resistunt impij	8
Sepulturæ carentia quantamaledictio	38	Verbo Dei datur spiritus sanctus	7
Septenarius numerus	30	Verbo domini absente omnia sunt uana	47
Siccitas supplicium Dei	12	Verbo domini præsepte omnia bene habent	ibidem
Sidus Dei uestri Remphan	28	Videns propheta dicitur	9, 43
Solis obscuratio significat afflictioes consciëntiæ	37	Virgines & adolescentes deficere	47
Somnio deus olim ueritatem ostendit	46	Virium propriarum gloriationis supplicium	40
Spiritus sanctus datur per prædicationem uerbi	7	Visiones Amos	41, 42, 44, 48
Spiritus sanctus omnia implet	9	Vita nostra à deo pendet	7
Spiritus sancti donum	8	Vitulus aureus	37
Statuta domini poena, poenitentia potest leniri	40	Vltio Dei	16
Superbia Moab	39	Vnigeniti luctus, mors &c.	46
Supplicium ingens rusticis uerbis prædicauit Amos	13	Voce Christus mortuos excitauit	
Syri scelus in Israelem		Vredo supplicium Dei	29
Syri supplicium	13	Vxorum fornicatio maledictio Domini	44
T		Vzia lepra percussus	10
Tabernaculum Dauid restaurandum	51	Vzia regis fortuna	ibidem
Tactu sanauit lepram Christus		Z	
Tenebrososa sunt omnia in afflictâ conscientia	36	Zacharias rex	43
		Zor	14

FINIS INDICIS
in Prophetam Amos.

Errata

Fol. 12. B. palustris, lege plaustris
Fol. 30. ad castigendam leg. castigandam
Fol. 45. pro condire lege concidere.

PRÆFA

PRAEFATIO IN EX- PLANATIONEM AMOS PRO- PHETAE.

*

VIS sit tam Prophetarum, quam totius sacre scri-
pturę & uerbi uocalis usus, libet in præsentiarum
obiter præfari. Sunt enim qui putant scripturam
esse mortuam, ut uocant, literam, nō in hoc datam
ut doceat indoctum, ut erudiat rudem, ut confir-
met dubium, ut consoletur afflictum, Sed in hoc
solum, ut sit externum contra ueritatis aduersarios testimonium, ut ad-
uersariorum ora obstruantur, ne præfractius contra ueritatem loquan-
tur. Cæterum oēm doctrinam, eruditionem, confirmationem & con-
solationē, a solo interno spiritu proficisci. Atqui hæc non est minima
sacre scripturę utilitas, quod aduersarios conuincat, & ueritatis oses
confutet. Hac enim machina, quoties Christus Phariseos in Euāgelio
expugnauit: quoties maiores nostri eloquentissimi ab Arrianis perni-
tiosissimis ecclesię hostibus, alijsq; hereticis solennes uictorię trium-
phos retulerunt: Et quis tam effrontis impudētię esset, qui, quicquid
est doctrine, eruditionis & confirmationis diuinę, a spū sancto tanq̃
auctore pficisci negaret: Sed ita quod uerę est adseuerare, ut interim
sacre scripturę pondus contemptius eleuetur, hoc demum est egregie
in donum dei ingratum, & in donatorem deum impium esse. Proin-
de, ne a ueritatis scopo aberremus, ita hęc causam, ruditer quidem, sed
tamen ut spero dilucide tractabimus, ut & Spiritui sancto sua auctori-
tas, & scripturę sacre ac uerbi ministerio, sua maiestas relinquatur.

Primum omnium Dominus Deus noster, ut sapientissimus, ita po-
tentissimus rerum artifex, nullius creaturę uel consilio uel auxilio in
operibus suis perficiendis, nec tanquam inops eget, nec tanquam im-
potens implorat, sed omnia quęcunque uoluerit, ex inscrutabili sua
sapientia conatur & *ἐνταξεν* potentia consummat. Cuius enim consi-
lium inuocaret summa sapientia: Cuius opem imploraret, summa om-
nipotentia: Quis illi fuit, inquit Paulus, a consilijs, quis dedit illi pri-
or, & reddetur ei: quoniam ex illo, & per illum omnia. Ipse est omni-
um rerum initium, medium, finis, auctor, tutor, conseruator &
consummator. Posteaquam uero mole huius mundi condita, tan-
tus omnium creator septimo die quieuit, & creaturas suas tanquam
bonas & utiles conspexit, non quidem ab operandi, ut sic dix-
erim, labore ac negotio cessauit, eadem enim omnipotentia
omnia in omnibus operatur & administrat, qua initio omnia

P R A E F A T I O:

creauit. Sed sic operatur ut suas creaturas in opere non reiiciat, nec tanquam inutiles spernat, uerum ut cooperatores, seu ut Paulino uerbo utar, *συνεργούς* sibi ipsi adscribat, & pro uoluntate sua eligat.

Nec est quod quis protinus reclamet, maiestatem diuinam minui, quod pars operis Deo, pars creaturae adscribatur, nihil enim prorsus uirium propriarum creatura ad opus aduehit, nihil efficaciae e sua uirili addit, sed omnia in omnibus operatur DEVS, Creatura interim pro operis sui instrumento utens, id quod ex ordine diuinæ scripturae exemplis ita comprobabimus, ut deinde leui opera eiusdem scripturae, siue uocalis Euangelij, siue externi VERBI (in hac enim disputatione scriptura sacra, uocale Euangelion, & prædicatio VERBI diuini externa, idem nobis ualebunt) ratio manifeste intelligatur.

Et ut hinc initium capiam, nonne tota uita nostra, quam naturalem uocamus, a solo Deo creatore pendet? Nonne DEVS est, qui dat omnibus uitam & halitum per omnia? Per ipsum enim uiuimus, mouemur & sumus, Huius etiam, ut Paulus ex Arato ait, progenies sumus. Eamus nunc, & negemus nobis ullos esse humanos parentes, propterea quod progeniem nostram a Deo omnium patre ducamus. Quis uero ita insaniat? Tamen si enim solus DEVS nobis uitam & halitum largiatur, tamen hoc, per parentes humanos, electa operationis diuinæ instrumenta perficit:

Est & uitæ nostræ cibus ac confirmatio a sola dei uirtute. Pater, inquit Christus, nutrit, & non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo, quod egreditur de ore Domini. Quid igitur? Num propterea reiicitur panis triticeus, num igitur falso loquitur Abraham ad hospites suos dicens, Ponam buccellam panis, & confortetur cor uestrum, Et Psalmus mentitur cantans, Panis cor hominis confirmat. Itaque nutrit quidem nos sola Dei uirtus, sed per panem. Et hanc legem DOMINO DEO nostro nemo præscripsit, ipse sibi legem posuit, & nemo dicere audet, Cur sic facis? Possent quidem Dñs nos citra cibum nutrire, posset corpora nostra sine panis adminiculo uegeta reddere, quam etiam potestatem in aliquibus manifeste declarauit, ut in Mose, Helia, & Christo, sed sic uoluntati eius imperferibili uisum est, ut hoc ordine nutritionis energiam nobis impertiret.

In libro quarto regum legitur, uiros ciuitatis Hierichuntis ad Helizeum uenisse, & dixisse, Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tu ipse uides Domine, sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis. Helizeus ergo accipiens sal, & egressus misit in fontem aquarum, & ait. Hæc dicit DOMINVS, Sanaui aquas has, & non ultra erit in eis neque mors, neque sterilitas. En audis DOMINVM Zebaoth sanare aquas, sed non absque sale. Quid magis fertilitati aduersum

uersum, quam aqua falsa: DOMINVS tamen DEVS noster tam ingeniosus artifex est, ut quidquid pro sue operationis instrumento arripuerit, hoc uelit, nolit, uoluntatem eius exequi cogatur. Praecipit DEVS per Helizeum Iordani, ut Naamanum Syræ septies lotum à lepra purget. Lauatur ille septies in Iordane, & sanatur. Quid hoc? Curatio quidem lepræ a solo Domino est, Et aqua Iordanis sua natura, tantam uirtutem non habebat, ut à lepra quenquam emundaret, sed accepta in manus Domini, pro operis sui instrumento, continuo quod demandatum erat, executum est. Et ne tam cito à Naamano Syro discedam, uide quaeso quid de ipso scriptum sit. Per illum, ait scriptura, dedit Dominus salutem Syriæ. Nonne regnorum salus ac felicitas à solo DEO opt. max. constat? Sed cum hanc Dominus pro sue uoluntatis beneplacito in Syriam effundere uellet, Naamanum uirum prudentem arripuit, per quem opus suum executus est. Dicam aliud, quod magis miraberis. Quid incertius, quid uanius, quid mendacius somnio? Dominus tamen somnium in manus suas arripuens, per illud Pharaoni & Nebucadnezari futuram ueritatem reuelauit, Et Gedeoni, quemadmodum in libro Iudicum scribitur, fidem suam confirmauit. Quid enim non posset omnipotens? Et rursus quid non efficeret creatura a lioqui uanissima in manus omnipotentis accepta?

Venio ad noui testamenti exempla, quibus idem perspicue docetur. Christus Iesus DOMINVS noster, cecum natum illuminaturus, lutum fecit ex sputo, & illeuit lutum super oculos caeci, iubens, ut ad piscinam Siloa eat, & illic oculos lauet. Abijt ergo cecus lauit, et uenit uidens. An non citius malagma ex luto factum oculos excæcasset, quam illuminaret? Maxime si imperitus medicus solum lutum oculis illineret. At Christus *ἰατρός πολλῶν ἀνθρώπων ἄλλων* cœnum illud in manus suas accipiens, fecit collyrium longe omnium accommodatissimum & efficacissimum. Ad quid prodest per sese leuis manuum tactus, is tamen in Christo tantæ fuit potentiae, ut & lepram fugarit, & uisum caeco restituerit, & mortuo uitam reddiderit. Quid dicam de fimbria uestimenti eius, per quam tanta uirtus in mulierem Hæmorrhousam tacite emanauit, ut eam continuo a sanguinis profluuio liberarit? Quid fragilius uoce humana, per eam tamen Christus immundos spiritus ex hominibus eiecit. Lazarum mortuum è monumento uiuum euocauit, cum uoce magna clamasset. Lazare ueni foras. Et quod mirabile dictu & factu est, umbra Petri ægritudines uarias ab infirmis pellebat, quemadmodum legitur in Actis apostolicis. Umbra quid per sese inanius? ea tamen diuina uirtute apprehensa, diuine quoque uirtutis opera exequitur.

Ab his omnibus exemplis descendo ad id, quod est causæ nostræ

P R A E F A T I O:

proprium, Etenim omnis iustificatio, consolatio, doctrina, eruditio, & fidei confirmatio in conscientia nostra, à Spiritu sancto auctore, promotore & consummatore proficiscitur. Dabo inquit Dominus, omnes filios tuos à DEO doctos. Et rursum, Effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filij uestri & filij uestre. Et iterum, Post illos dies, dicit Dominus, dabo legem meam in uisceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Huic conuenit quod in Euangelio scribitur, Rogabo, inquit Christus, patrem, & alium consolatorem dabit uobis. Et postea: Paracletus ille qui est Spiritus sanctus, quem mittet pater nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia quaecumque dixi uobis. Et iterum: Cum uenerit paracletus quem ego mittam uobis à patre, spiritus ueritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.

Habes Spiritum sanctum mentem nostram iustificare, erudire, docere & confirmare. Sed num hoc opus suum perficit citra creature alicuius accessum? Quid non possit omnipotens? Nobis autem nunc non de generali Dei omnipotentia sermo est, sed de ipsa operandi lege, quam omnipotens omnium creator, sibi ipsi nullo cogente, sed mero suo beneplacito libere praescripsit. Itaque is tali lege operatur, ut spiritum suum iustificantem, docentem, consolantem, & conscientias nostras confirmantem per uerbum uocale, per externam Euangelij praedicationem, tanquam per electa diuinae operationis organa in credentes effundat.

Atque ne putes uana nos docere, scripturarum testimonio illud comprobabimus. Quaecumque, inquit Paulus, praescripta sunt, in nostram doctrinam praescripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus. Vnde est spes? Vnde patientia? Vnde consolatio, nisi à spiritu sancto? Hec tamen Pauli testimonio nobis per scripturam diuinam donantur. Quid uero illud quod ad Timoth. ita scribitur. Tu persistito in his quae didicisti, et quae tibi concredita sunt, sciens à quo didiceris, & quod à puero sacras literas noueris, quae te possunt eruditum reddere ad salutem, per fidem, quae est in Christo Iesu. Ois scriptura diuinitus inspirata est utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quae est in iusticia, ut integer sit dei homo ad oem opus bonum apparatus. Quid est, literae sacrae possunt te eruditum reddere ad salutem per fidem, quae est in Christo Iesu, nisi literas sacras esse commodum & electum Dei organon, quo nos doceat ac tradat fidem ad salutem eternam? Quid est, omnis scriptura utilis ad doctrinam, ad institutionem, quae est in iusticia, nisi quod per scripturae tractationem nobis donatur à Domino iusticia, ut integer sit Dei homo, ad omne opus bonum paratus? Paulo apertius
huc fa-

P R A E F A T I O.

huc facit, quod Apostolus Romanis scribit. Quomodo, inquit, cre-
dent ei, de quo non audierunt? Et postea, Fides ex auditu est, Rom. 10.
autem per uerbum Dei. Quid clarius de hac re dici posset? Audis fi- Fides ex audi-
dem esse ex auditu VERBI. Proinde VERBI auditus organum est, tu.
quo nobis à Domino fides donatur

Longe autem omnium clarissimum est, quod legitur ad Gala. in
hanc sententiam. Accepistis spiritum nō ex operibus legis, sed ex præ Gala.
dicatione fidei. Et qui subministrat uobis spiritum, & operatur uirtu- Datur spiri-
tes in uobis, non ex operibus legis, sed ex prædicatione fidei id facit. tus per præ-
Siue em̄ Paulus hoc loco loquatur, de manifesto spiritus dono, quod dicationem
Apostolis in die pentecostes, & postea Galatis per Apostolos colla- uerbi.
tum est. Siue de occulto, quo omnes credentes perfundi oportet, nihil
ueritati doctrinæ nostræ adimit. Etenim in hac caussa, nunc non queri-
tur, qualis nobis donetur spiritus, sed an talis, qualiscumq; sit, siue oc-
cultus siue manifestus, per prædicationem Euangelij nobis distribu-
tur, De organo questio est, non de spiritus qualitate. Loquatur sane
Paulus de manifesto dono spūs, in pentecoste Apostolis dato. Quid
euicisti? Certe is spiritus est consolator, est doctor, est eruditor, quem
admodum ipsum Christus in Euāgelio uocat. Certe talis est spiritus,
qui emissus in corda nostra clamat, Abba pater. Quod si ille Galatis
per prædicationem fidei manifestis signis collatus est, cur nobis non
absq; manifestis signis per eandem prædicationem conferretur? quan-
do citra talem spiritum, docentem, erudientem, et clamātem Abba pa-
ter, ueram salutem consequi nequeamus. Num alius sit spiritus ex ma-
nifestatione & occultatione? Absit, unus em̄ est spiritus, clarius subin-
de sese declarans atq; manifestans. Et qui hodie in Christum uere cre-
dit, nihil minus de spiritu habet, q̄ Petrus in die pentecostes accepit,
Habebat quidem hic manifestiora spiritus opera, idem tamen erat spi-
ritus cum illo, qui in quouis credente suas uirtutes perficit. Proinde, Verbum Do-
ex hoc Pauli loco, rectissime dicemus VERBUM externum esse spi- mini est spiri-
ritus sancti uehiculum, & operationis diuinæ organon. tus sancti uehi-
culum.

Præterea innumera loca, que sententiam nostram confirmare pos-
sunt. Quid enim illud, quod Christus ait, Mundi estis propter sermo-
nem quem audistis. Et postea, Sanctifica eos per ueritatem tuam, Ser-
mo tuus ueritas est. Audis ne sanctificationem esse per sermonem?
Quid quod Paulus, inquit, Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autē
dedit incrementum. Et ad incrementum quidem nihil est plantator,
nihil est rigator, sed aliquid sunt ad plantationem & rigationem, hoc
est, nihil sunt auctoritate, sed plurimum sunt instrumento & organo.
Hinc ad Corinthios scribit, Apostolos idoneos factos esse ex deo mi-
nistros noui testamenti, non literæ occidentis, sed spiritus uiuifican-

B

P R A E F A T I O.

tis. Et Corinthios uocat Epistolam Christi, ab Apostolis inscriptam, non atramento, sed spiritu Dei uiuentis, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carneis. I nunc & nega uel Apostolos uel Apostolicum, hoc est, Euangelicum uerbum, esse spiritus sancti ministrum, seu malueris uehiculum. Qua enim impudentia hoc negare audebis, tot scripturae testimonijs obrutus et conuictus? Adhuc adhuc unum locum, qui uel solus posset omnes aduersarios huius ueritatis oppugnatores conculcare. Is autem sic in priori Diui Petri Epi. legitur. Renati non ex semine mortali, sed ex immortali, per sermonem uiuentis Dei & manentis in aeternum, propterea quod omnis caro gramen sit, & omnis gloria hominis, quasi flos graminis. Exaruit gramen, & flos decidit, at **VERBUM DOMINI** manet in aeternum, hoc autem est uerbum quod per Euangelion delatum est ad uos. Hoc loco fatetur Petrus renascentiam constare ex immortali semine, per sermonem Dei uiuentis, qui sermo ad nos per Euangelion delatus est. Etenim renascentia est supernis est, a patre luminum descendens. Num autem ideo prohibetur per sermonem Euangelij in nos delabi, quod est supernis sit? Imo, quia est supernis est, ideo per Euangelion nobis donatur. Est enim Euangelion potentia Dei ad salutem omni credenti, quo preconio, quid gloriosius, quid excellentius de Euangelij maiestate predicari posset?

Sed diceres, faterer quidem uerbi praedicationem ad salutem efficacem esse, sicut Iordanis, ad curationem leprae, sicut sal ad efficiendam sterilitatem, sicut lutum ad illuminandum caecum, sicut fimbria ad sanandam Haemorrhoidam, Si ut Iordanis, sal, lutum, & fimbria in manus Dei accepta sunt, ita quo uerbum in manus spiritus sancti semper acciperetur. Alioqui quamdiu in hominis ore sonat, quid est nisi litera mortua: nisi sonus sine mente?

Equidem ingenue confiteor, multos pseudopphetas currere, qui a Domino non sunt missi, multos prophetare, ad quos Dominus non est locutus, qui ut mendacium, ita & literam spiritu uacua praedicant. Interim tamen quae so animaduertas, nos non de pseudopphetarum & pseudoapostolorum uerbo loqui, sed de uerbo ueritatis, quod uel a bono uel a malo apostolo praedicatum, nunquam non manibus dei gestatur, nunquam non spiritu sancto plenum est. Si enim tale uerbum spiritu careret, nonne mendacium esset? qui autem posset ueritas mendacium esse? Hinc ait Dominus ad Noe. Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est, ubi Diuo Petro interprete, spiritum uocat scriptura, externam uerbi praedicationem, ut sit sensus, praedicationis uerbi mei inter homines cessabit, eo quod prorsus carnalibus desiderijs traditi sint. Si igitur uerbum ueritatis prophetico & apostolico ore praedicatum esset mera litera, cur diceretur spiritus Dei? Si merus esset

Rom. 10.

2. Petri 1.
Scriptura spiritus
uocatur

esset hoīs sonus, cur opprobraret Dominus apud Esaiā populo duricordiam suam dicens. Vocauī & non respondistis, locutus sum & nō audistis, & quę nolui elegistis? Cur sapientia in prouerbijis clamaret. Vocauī & renuistis? Extendi manum meam, & nō erat qui aspiceret? Nonne potuisset populus excusationem obuertere & dicere, Homīnis sonum & non Dei uerbum audimus, Prædicata est nobis nuda litera, non spiritus, quid igitur increpamur? Ad Hieremiam dicitur. Ecce dedi uerba mea in ore tuo, & tu audes externam uerbi Dei predicationem nudam literam uocare, imo prophano ore calumniari? Nam & Christus in Euangelio ait. Sermo quem audistis non est meus, sed eius qui misit me. Quid quod omnia prophetarum uerba mendacia essent, quando dicunt. Hæc dicit DOMINVS Zebaoth. Item DOMINVS locutus est, si uerbum prædicatum non esset nisi inanis uox? Proinde non est quod de uerbo Domini iudices iuxta laruam externam, sed iuxta genuinam eius rationem. Quod audis quidem aure corporea, litera est, sed non sola, sonus est, sed non solus, alioqui non diceretur, VERBUM DEI aut spiritualis sermo. An uero ideo spiritus abest, quia tu nihil præter literam audis? An ideo sonus sine mēte datur, quod tu mentem præ infidelitatis tuge hebetudine non perspicias? Hoc quid aliud esset, quam fidem Dei per tuam incredulitatem irritam fieri? Quod quam impium fuerit adseuerare, Paulus Romanis scribens testatur.

Etenim in diuinorum mysteriorum dispensationibus & ordinationibus, tamen si successus, pposito parę foeliciter respōdeat, ac ppter imorum incredulitatem, euentus conatui longe dissimiliter accidat, mysteriorum tamen ueritas constans perpetuo durat. Cum enim & Apostoli duodecim & Paulus, Euangelij uerbum, hic impijs Ethnicis, illi impijs ludæis prædicarent, quorum maxima pars, tantum abfuit, ut audito uerbo fide resipuerint, ut ueluti canes retrouersi, ipsos dilacerarent, num ideo existimas uerbum eorum mēdacem fuisse literā? Certe ministerium eorū erat, quemadmodum Paulus ait, *διακονία τοῦ πνεύματος*. Quod si igitur impijs, propter incredulitatem ipsorum, non ministratus fuerit spiritus, nihil ministerio, sed plurimum tamen salutis auditorum incommodauit. An semen iactum siue iuxta uiam, siue in loca saxosa, siue in spinas, non ideo bonum semen fuit, quia fructum non protulit? Ad Sacramenti quæstionē, ait Augustinus, nihil refert quid credat is, qui accipit sacramentum, refert quidem plurimum ad salutis eius uiam, sed ad sacramenti quæstionem nihil, ita ad uerbi diuini rationem (quando uerbum Dei, non ex fide nostra, sed e maiestate ueritatis diuinæ pendet) nihil refert, quid credat auditor, plurimū quidem refert, ad salutis eius rationem, sed ad uerbi quæstionem pla-

P. R. A E F A T I O.

ne nihil, Siue enim crediderit, siue non crediderit, manet tamen uerbum diuinum, ueritate & spiritu sancto, ut ita loquar plenissimum, nunquam non manibus Dei gestatum.

Ergo ne, inquires, uerbum prædicatum semper in manibus Dei existens, nunquam absque fructu prædicabitur? Qui enim fieri posset, ut quod Deus ageret, non perficeretur? Dominus, inquit Esaias, Zebaoth de creuit, quis poterit infirmare? & manus eius extēta, quis auertet eam? Ut hanc obiectionem lector amicissime diluam, non multum operæ mihi assumendum puto, si tibi familiarem feceris eum librum, quem Martinus Lutherus, noster in Domino maior, de Seruo arbitrio conscripsit. In eo enim libro, ut pie, ita ingeniose, ex apostolo Paulo docet, aliter de Deo prædicato ac reuelato, aliter de Deo occulto loquendum esse. Quatenus igitur deus nobis reuelatur, semper uerbo suo præsto adest, semper uerbum suum spiritu sancto implet, alioqui prophætæ uerbum Dei nunquam prædicassent, nunquam e spiritu prophetassent. Sed quia Satan per Adami præuaricationem huius mundi princeps factus est, fit Dei conuiuentia, ut impij homines, Satana exagitati, VERBO DEI ac spiritui sancto resistant, & ad suum usque tempus præualeant, ut plus damni quam fructus, plus spiritus Satanae, quam spiritus sancti ex uerbo prædicato consequantur, illorum tamen incredulitate, fides dei non fit irrita. Tametsi enim sermo crucis, his qui pereunt, stulticia est, & odor mortis ad mortem, tamen sic est a Domino Deo nostro dispositus ac ordinatus, ut sit Dei potentia, & odor uitæ ad uitam, his qui salutem adsequuntur. Etenim si reuelationis conditione de Deo loquamur, sepe Deus aliquid etiamnum grauissime præcipit, ac seuerissime mandat, quod tamen non impletur. Sic totam legem mandauit, sed quotusquisque est, qui eam impleat, & mandatū Domini exequatur? Sic uoluit congregare Hierusalem, & ipsa noluit.

Quatenus autem nobis Deus est absconditus et non ordine reuelato, sed omnipotentia imperscrutabili aliquid proposuerit aut decreuerit, ibi tum nihil agit, quod non perficiat, nihil proponit quod non consummetur, nihil decernit quod non impleatur. Sed hæc abscondita eius maiestas, uerius ad uenerandam adorationem, quam curiosam indagationem, pertinet. Nam quare Dominus spūm sanctum suum uerbo aduectum non omnibus impijs manifestet, nec in omnibus operari, seu efficacem esse sinat, ut impij ab impietate sua conuertantur, inuestigare humano captu non licet, sed adorabundo corde cum Paulo exclaimandum est. O profunditatem diuitiarum, & sapientiæ & cognitiōis Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles uie eius.

Itaque in iustificatione hominis, ut operandi auctoritas soli spiritui sancto manet, ita quoque manet uerbo prædicationis suæ ministerium, quo spiri

quo spiritus nobis donatur, & in nobis operatur. Non quod tunc primum, quum uerbum Euangelij ex fide auditur, Spiritus sanctus ut existens, in credentem illabatur. Omnia enim spiritus implet, omnia foet, oia continet, etiam inter impiissimas gentes, ubi Euangelij nomen ignotum est, Sed quod tunc primum illabatur, ut donum, ut iustificator, illuminator, & mentis nostrae purificator. Sic enim duntaxat his, qui secundum propositum uocati sunt, exhibetur.

Hæc pauca de spiritus sancti auctoritate & uerbi ministerio præfari ideo uolui, ut eo maiori obseruantia, prophetas domini audiamus, quibus nobis salus, iustificatio & redemptio, primum quidem paulo tectius, sed postea per Euangelij reuelationem manifestius in Christo Iesu Domino nostro offertur ac donatur. Nunc ad interpretandum Amos accedo, qui est pastore in prophetam uocatus est, è uiculo Thekoa in tribu Iuda, quem D. Hieronymus illorum locorum peritus, utpote Bethlehemiticus quondam incola, scribit sex milibus a Bethlehem, ad meridianam plagam distare. Legitur quoque ij. Chron. xi. hoc oppidulum in defectione Israelis a Rehabeamo rege Iuda muris munitum fuisse. Operæ precium autem est uidere, quo tempore prophetauerit. Si enim hoc cognouerimus, non mediocris prophetiæ eius lux nobis affulgebit. Itaque prophetauit Amos, regnante in Iuda Ozia, qui & Azarias dicitur. In Israel uero Hierabeam filio Ioas, Sic enim habet huius libelli ἐπιγραφή.

VERBA AMOS, qui fuit inter pastores de Thekoa, quæ uidit super Israel in diebus Vzias regis Iuda, & in diebus Iarabeam filij Ioas regis Israel, duobus annis ante terræ motum.

INTER PASTORES) Vbi nos legimus (inter pastores) et translatio uetus habet in pastoralibus, Græcus quisquis ille fuerit (nam Septuaginta fuisse non facile crediderim, præsertim cum autores quidam fide non indigni scribant LXXta legem, hoc est, quinque duntaxat libros Mosi ex Hebræo in Græcum sermonem transtulisse) interpretatus est ἐν κἀριθιαρῶν, pro quo in Hieronymiano exemplari legitur, In Accarim, Et alia quædam translatio habet, in Accarpi. Suspicio autem in textu græco scriptum fuisse ἐν νακαρῶν, id est, in Nakarim, & interpretem græcum, ut & Hieronymus notat, falsum fuisse literarum similitudine, ac pro נַקְדִּים Nakadim, legisse נַקְרִים Nakarim. Duarum enim literarum ד & ר Daleth Res figure, non multo discrimine inter se distant.

Porro quod pastor ouium, neglectis interim tot amplissimis et doctissimis uiris in regno Israelis, ad prophetæ munus a Domino Deo nostro uocatur, re ipsa comperimus, Deum non esse personarum respectorem, sed potius deligere stulta & imbecillia secundum mundum, ut sapientes & robustos pudefaciat. Quid enim nunc habent abiecti

huius mundi, quod conquerantur? Num existimabunt, ut coram mundo inter homines, ita coram Deo, inter caelestem militiam se abiectos & contemptos haberi? At uel unius Amos exemplo admonentur, ut spem bonam concipiant ac probe confidant, se eo magis Deo curae esse, quo contemptius a mundo tractentur. Quis enim, ut Psalmus canit, Sicut DOMINVS DEVS noster, qui in altis quidem habitat, sed tamen humilia respicit in caelo & in terra. Et postea. Excelsus DOMINVS & humilia respicit, & alta a longe cognoscit. Huc quoque accedit, quod e Thekoa uico Iudaeae propemodum ignobili, propheta uocatur, non e Hierusalem urbium nobilissima, non e clarissimis collegijs sacerdotum in regno Israelis, ut omnino dicas, Deum ignobilia in mundo eligere, ut nobiles timorem, ignobiles uero fiduciam doceat.

Quae uidit) Sic enim scribitur i. Reg. ix. Qui propheta dicitur hodie, uocabatur olim uides. Hinc & prophetarum oracula uisiones dicuntur.

Super Israel) Neminem puto esse, uel mediocriter in historijs sacris uersatum, qui ignoret Salomonis regnum, sub Rehabeam, filio eius, in duo regna diuisum esse. Et duas quidem tribus, Benjamin & Iuda sub imperio familiae Dauidicae mansisse, Reliquas alios sibi reges e legisse. Hinc duarum tribuum imperium dictum est regnum Iuda, Reliquarum uero regnum Israel. Propheta ergo Amos, tametsi semel de uastationis Iudaeae, quemadmodum & gentium meminit, praecipue tamen & principali orationis suae statu, aduersus imperium Israelis, seu decem (sic enim uocatur) tribuum concionatur, Futurum praedicens, ut propter impietates & scelera sua, penitus deuastratur, quam deuastrationem a Salmanesser rege Assyriorum factam legis iij. Regum xvij.

In diebus Vzia) De Vzia rege Iuda uide ij. Chroni. xxvi. & iij. Reg. xv. Vbi pro Vzia, Azarias uocatur. De Rehabeam uero, non illo filio Nebath, qui primus Israelitarum rex fuit, sed filio Ioas, legitur iij. Regum xij.

Duobus annis ante terrae) Pro duobus annis, una est dictio apud Hebraeos שנתים Schenathaim, quae cum dualis sit numeri, pro duobus annis, seu biennio exponitur. Caeterum sacrae quidem literae tradunt hunc terrae motum, regnante Vzia, factum esse. Sic enim legitur Zach. xij. Et fugietis, sicut fugistis a facie terrae motus, in diebus Vziae regis Iuda. Sed quoto regni eius anno factus sit, non tradunt. Proinde quando singulari quodam consilio in epigraphe scribitur, hanc prophetiam factam esse duobus annis ante terrae motum, diligentius inquirendum est, quoto imperij Vziae anno terra commota sit, si forte hinc non nihil lucis ad prophetae expositionem, nobis afferatur.

De hoc itaque terrae motu Iosephus de antiqui. lib. ix. cap. xi. ita scribit. Vzian

bit. Vziã rex instanti insigni die & generali festiuitate, indutus stola sacerdotali, intrauit in templum oblaturus incensum, in aureo altari, Deo. Pontifice uero Azaria cum alijs octoginta sacerdotibus, eum prohibente, ne faceret, quod hæc solummodo his commẽdata essent, qui ex genere Aaron descenderent, & clamantibus ei, ut exiret, nec ageret contra Dei leges, iratus interminatus est eis mortem, nisi tacerent, inter hæc autem terremotus factus est magnus, & stupefcente populo, claritas solis nimis effulsit, & incidit in faciem regis, & illi quidem lepra continuo prouenit. Ante ciuitatem uero, in loco qui dicitur Eroge, scissa est media pars montis ad occidentem, & sua uolubilitate per quatuor stadia procedens ad orientalem restitit montem, ita ut uias clauderet, & regios hortos opprimeret. Hactenus Iosephus. Porro de montis quidem scissura, fides penes auctorem sit, nobis satisfuerit, quod habeamus qualecunq; testimonium, hunc terræ motum factum esse, incendente thymiamã rege Vzia, dum ipse nimio rerum successu inflatus, nec regia maiestate contentus, sacerdotalē etiam munus præfracta & impudenti temeritate, sibi usurparet. De qua re copiose scribitur ij. Chroni. xxvi: Et quod rex Vzia propter temeritatem & ambitionem suam lepra fuerit percussus, meminit etiam liber iij. Regum. capite xv.

Igitur biennio ante hunc terremotum, seu si mauis, ante supplicium regis Vziã, quo lepra in fronte percussus est, prophetauit Amos aduersus Israelis imperium mira prorsus rerum dispensatione, Nam ea tempestate, qua Amos concionem suam irarum plenam, exorsus est, summa omnium rerum erat foelicitas, in utroq; regno, tam Iuda, q̃ Israelis. Vterq; rex tam Vzia, q̃ Hierabeam, clarissimis aduersus gentes uictorijs potiebantur, fines imperij sui proferebant, & nõ sibi tantum latissimum imperium, uerum etiam nomini, ac populo suo amplissimam gloriam acquisierunt. Cuius rei fidelis satis testis est diuina scriptura, in qua de prospera Hierabeami fortuna. iij. Reg. xiiij. ita legitur. Ipse restituit terminos Israel ab Emath usq; ad mare solitudinis, iuxta sermonem Dñi Dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam, filium Amathi, prophetã, qui erat de Geth, que est in Ophir. Vidit enim Dñs afflictionem Israel amaram nimis, & quod consumpti essent, usq; ad clausos carceris & extremos, nec esset qui auxiliaretur, Israel. Nec locutus est Dominus, ut deleret Israel de sub coelo, sed saluauit eos in manu Hierabeam filij Ioas. Hactenus sacra historia. Testatur et Iosephus hunc regem quamuis alioqui impium Idololatram, optime tñ de Israelitarũ imperio meritum, & in summa foelicitate uitam degisse. De prospero aut Vziã regis Iuda successu, priusq; lepræ supplicio sordidaretur, multa habes iij. Regum xxvi.

B iij

Sed ecce, in media utriusque imperij prosperitate, exurgit Amos, & Israelitis longe aliud ex euentu foelici sibi pollicentibus, iram dei grauisissimam, maledictiones infelicissimas, supplicia seuerissima, & de uastationes abominandas, paucis post annis, uenturas praedicit, atque id quidem facit, neque absque ratione, neque citra exemplum. Etenim cum Israeliticus populus rerum foelicitate saginatus, non solum impietatum suarum obliuisceretur, uerum etiam in ipsis sibi applauderet atque blandiretur, perinde ac si propter opera sua electitia, tam liberalem Dei benedictionem meritus esset, in tantam impudentiam prolapsus est, ut diuitias bonitatis diuinae, ac tolerantiae lenitatisque contemneret, ignorans, quod bonitatis diuinae beneficia ipsum non in impietatibus suis (quod tum uana sua ipsius persuasione credebat) iustificarent, sed potius ad poenitentiam inuitarent, adeoque quoniam foelices haberet rerum successus, absque ullo diuini iudicij timore, pessima quaeque effroni contumacia designaret.

Itaque opportuno spiritus consilio, propheta Amos, praedicatione sua, minando & terrendo, uniuersum Israelem monet, ut in die bonorum, memor sit malorum, ne inter oscitantes opprimantur. Nunc enim esse resipiscentig tempus, nunc patere salutis ianuam, nunc deum suam misericordiam, tam eximij beneficijs ostentantem, a grauitate irae suae aduersus impietates ipsorum conceptae, poenitentia flecti posse. Quod si occasionem neglexerint, & tantisper in iniquitatibus suis perseuerarint, dum misericordiae ianua fuerit clausa, frustra eos tunc pulsuros, frustra misericordiam Dei imploruros. Circuibunt, inquit propheta noster, quærentes VERBUM DOMINI, & non inuenient. Eodem sane consilio Noah & Loth iusticiae praecones, ille inter mundi recens conditi habitatores, hic uero inter Sodomitas edentes, bibentes, uxores ducentes, ementes, uendentes, plantantes, edificantes, adeoque secure in omni rerum abundantia uiuentes, futuram calamitatem uerbo DOMINI adnunciabant, ne illi bonis praesentibus excecati, repentino interitu perirent, Sed ut hi ab auditoribus suis, tanquam uani somniatores ridebantur, ita Amos ab Israele tanquam nugiuendus και περιμολόγος contemnebatur. Aures enim prospera fortuna obstructae, VERBUM DOMINI non admittunt, & quorum mentes Satan foelicitatis compedibus captiuas tenet, his risus & contemptus est, quidquid de grauitate irae Dei, aut saeueritate diuinarum maledictionum praedicatur. Sed audiamus nunc ipsum Prophetam Israelitis ex cultibus suis propria ad inuentione ac electione deo exhibitis, & e prospero rerum euentu foelicia quaeque sibi certo promittentibus, horrenda supplicia denunciantem atque interminantem.

CAPVT

CAPVT I

ET DIXIT, DOMINVS de Zion rugiet, & de Hierusalem dabit uocem suam, & lugebunt tuguria pastorum, & exarescet uertex Carmeli.

ET DIXIT Quis? Amos propheta. Quid dixit? hoc quod sequitur. Dominus de Zion rugiet, & de Hierusalem dabit uocem suam. Quid rugitum & uocem DOMINI consequetur? Lugebunt tuguria pastorum, & exarescet uertex Carmeli. Nolite inquit uobis o Israelitæ, propter præsentem rerum fortunam applaudere, nolite uos ipsos uana pollicitatione seducere, perinde ac si nullum esset impietatis uestre supplicium futurum. Quod enim foelices agitis, ac uictoria potimini, non uestri est meriti, non iusticiæ uestre, sed diuine bonitatis ac misericordie, hac rerum prosperitate uos ad resipiscentiam inuitantis. Nisi enim resipueritis, & impietatem uestram abieceritis, ecce Dominus ille, non qui uis e media fictitiorum Deorum plebe, sed qui in monte Zion, ubi templum eius à Salomone conditum est, uel p̄tinis & matutinis sacrificijs colit, qui ex eo loco, Euangelon filij sui, mundo reuelabit, qui uos e terra Aegypti eduxit, qui uobis regnum & sacerdotium, beneficia non estimanda dedit, qui et nuperrimam uictoriam, mera sua liberalitate donauit, qui hæctenus tãto tempore ab adorato uirulo in deserto, in hanc usq; horam, ad uestras impietates conuiuuit, semper fore sperans, ut resipisceretis. Is, inquam, DOMINVS, non aget iã erga uos indulgentem patrem, sed crudelẽ carnificem, non clementem aget regem, sed immitem Tyrannum, nõ amplius custodiet uos, quasi pupillam oculi sui, nec expandet super uos alas suas sicut aquila prouocans ad uolandum pullos suos, Sed quia prouocastis ipsum impietate uestra, ad iram fere implacabilem dissciet ac dilaniabit uos, tanquam leo rugiens & esuriens. Quemadmodum enim leo, bestia alioqui in supplices clementissima, magna fame, non in uiros ac foeminas solum fremit, uerumetiam in infantes sæuit, ita Dominus, cuius nomen in Zione celebratur, & qui resipiscentibus indulgentissimus est pater, tanta iracundia in uos debacchabitur, ut nec infantibus uestris parsurus sit.

Et dabit ille uocem suam de Hierusalem, quam elegit, ut illic esset nomen eius, Non autem illam dabit uocem, quã olim ad Abrahamũ dicebat. Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis, Non illam uocem, qua Isaac promittebat dicens. Ero tecum & benedicam tibi, Tibi enim & semini tuo, dabo uniuersas illas regiões, Sed uocem illam, de qua maiores uestri perterriti pauore

IN CAPVTE PRIMVM

concussi, ad Moſen dicebant. Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquetur nobis DOMINVS, ne forte moriantur, Sed uocem illam dabit, quæ confringit cedros, quæ difſecat flammæ ignis, quæ commouet deſertum Kades, qua concutitur terra, uel, ut hic dicitur, cuius terrifico ſonitu, paſtorum mapalia ab habitatoribus ſuis uacua derelinquentur, & ob paſtorum fugam, quodammodo lugere uidebuntur. Cuius uocis tam ignitus ſermo eſt, ut ardor eius exiccaturus ſit, uerticem montis Carmeli, qui paſcuſ ſuis, quondam Nabalo Abigailis marito, tria millia ouium, & mille capras nutrebat, quemadmodum ſcribitur i. Regum xxv.

Cæterum quod Amos, ingentem & non eſtimandam totius regni Iſraelitici, calamitatem per derelictionem tuguriorum paſtoralium, & ariditatem Carmeli, tantam uidelicet ſupplicij diuini grauitatem, tam leuiculis & ruſticis rebus, explicet, non eſt quod mireris. Paſtor enim eſt, paſtoritia loquitur, tractant fabrilia fabri. Ioel magis tragice dixit. DOMINVS de Zion rugiet, & de Hieruſalem dabit uocem ſuam, & mouebuntur cœli ac terra. Manifeſtius ſic diceretur. Indignationem DOMINI, nulla creatura ſufferre poteſt.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria ſcelera Damasci & propter quatuor, non conuertam eam, propterea quod triturauerit plauſtris ferreis ipſam Gilead.

Et mittam ignem in domum Hazael, & deuorabit palatia Benhadad.

Et conteram uectem Damasci, & eijciam habitorem de campo Auen, & ſceptrigerum de domo Eden, & exulabit populus Syriæ ad Cyrenen, dixit DOMINVS.

Propter tria ſcelera) Quid hoc? Propheta aduerſus Iſraelem conuocaturus, ab externarum gentium ſupplicio exorditur? quid ad Iſraelem, quod gentes, quæ ſunt populus ſine Deo, ſine uerbo & promiſſione interituræ ſint? Quid ad prophetam, quod alienus populus, ad quem non eſt à Domino deo ſuo miſſus, propter impietates & idololatrias ſuas affligendus ſit? Quantū mihi eſt iudicij, quod ſentio, per quæ exiguum eſſe, opinor prophetam Amos longe alia ſententia gentium calamitatē uaticinari, quam uel Eſaiam uel Hieremiã uel Ezechielem. Nam & hi prophete de interitu gentium aduerſariarum Iſraeli, ſcripſerunt. Etenim, ut ludæi in afflictionibus & aduerſitatibus ſuis, quas nunc a Syris, nunc a Tyrjijs, nunc ab Aegyptijs, nunc a Moabitis, nunc ab Ammonitis, nunc ab Idumæis, nunc a Babylonijs perferebant, aliquantam conſolationem haberent, & non omnino ob crebras impiarum gentium uictorias, animū ſuum deſponderent, opportuno ſpiritus conſilio factū eſt, ut Eſaias, Hieremias, & Ezechiel, conſolationis argu-

argumēta ab aduersariarum gentium deuastatione traherēt, exhortantes ludæos, ut bene confiderent, & oēm suam fiduciam in Dñm rejicerent. Tamen si enim nunc aduersarij uictorij superbiant, & opinentur se perpetuo duraturos, ludeos uero nunq̄ pristinæ suæ gloriæ restituendos, fore tamen, ut gentes ad internitionem usq̄ pereant, ludæi uero ad pristinam atq̄ longe maiorem sclicitatem redeant.

Est autem efficax consolandi ratio a futuro interitu aduersariorum ducta. Atq̄ hac quidem causa, alij prophetæ, in gentes inuehuntur. Amos uero gentium calamitatem futuram prædicat, non ut Israelem consoletur, sed potius, ut ei futuræ deuastationis terrorem incuriat, ut populorum ^{ad eor} exemplo & supplicio eū terreat & admoneat, quid ipse propter impietates suas meritis sit. Si enim DOMINVS non parcat genti ignoranter peccanti, quæ nec uerbum, nec testamentum, nec promissionem, nec legem Dei habet, quanto minus parcat Israeli ^{sciens plus peccat quam ignorans.} non ignoranter peccanti, sed scienter legem Dei præuaricanti, & testamentum Domini, impietatibus suis prophananti. Si grauius a Domino affligitur gens illa, quæ paulo durius, populum Dei electum tractauit, atq̄ in calamitatibus eius risit, quanto grauius affligetur Israel, Deum ipsum blasphemans & irridens? Itaq̄ quoniam Amos, non consolaturus, sed exterriturus est Israelem, principium ab impiarum gentium deuastatione ducit, ut hinc doceat, quid calamitatum super Israelem quoq̄ uenturum sit.

Primum autem sermonem uertit contra Syriam, cuius metropolis est Damascus, inquiens. Sic dixit DOMINVS, non homo mendax, non uir uanus, sed Dominus ille Zebaoth, qui quod semel loquitur, retractari non potest, quod decernit infirmari nequit, qui nec fallit, nec fallitur. Is aut sic dixit. Propter tria scelera Damasci, & propter quatuor non conuertam eam. Quidam sic interpretantur, quasi Dominus diceret, se Damascenis ciuibus tria peccata remissurum, quartum uero nolle penitus ignoscere. Ego uero existimo de completionem iniquitatis sermonem fieri, atq̄ ideo tria & quatuor in unam rationem esse subducenda: Tria enim & quatuor faciunt septem. Iam septenarius numerus in scriptura perfectionis & consummationis numerus est. Hinc compleuit DEVS die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit die septimo, ab omni opere quod fecerat. Et Leuiti. xxvi. Addam correptiones uestras septuplum propter peccata uestra, Et postea. Percutiam uos septies, quod nihil aliud est, quam percutiam uos perseveranter, perfecte, complete, ut nullus plagarum neq̄ finis, neq̄ modus sit. Et in lege. Visitans iniquitatem patrum, in filijs in tertia & in quarta, hoc est, in septima generatione, quod iterum significat Deum uilitare patrum iniquitates, dum ipsi inique agere incepti

Tria & quatuor numerus perfectio nis est

IN CAPVT PRIMVM

runt, Et postea filij, siue illi secundæ siue tertix siue quartæ generationis fuerint, patrum iniquitatem non solum sequuntur, uerum etiam complent, atq; perficiunt. Est enim Deus longanimis & paciens, supplicium non mox post peccatum inferens, sed usq; ad peccati completionem differens, quemadmodum Gene. xv. scribitur. Nondum, inquit Dominus, completæ sunt iniquitates Amorrhæorum, usque ad præsens tempus.

Ergo cum hoc loco scribitur, propter tria scelera & cetera, hanc habet sententiam. Hactenus longanimiter tuli iniquitates regni Damasceni, semper futurum sperans ut resipiscerent, at quia nunc ad septenarium usq; numerum peccatorum peruentum est, & ad summum usq; Damasceni ciues iniquitates suas compleuerunt, atq; in uerticem impietatis conscenderunt, non est, quod parcam, ignoscam aut conuertam eos ad resipiscenciam, sed potius grauissime & sæuerissime eos affligam. Ob tanta enim scelera quæ perpetrarunt indigni sunt, ut conuertantur & uiuant, tantum abest, ut impune euadant. Dicor quidem misericors, clemens & multæ miserationis, sed erga illos, qui peccatorum suorum modum ac finem statuunt, qui à peccatis resipiscunt. Erga illos autem qui nec finem nec modum peccandi sciunt, qui ad tantam iniquitatem perueniunt, ut nihil addere amplius ad scelerum cumulum queant, durissimus sum iudex, & ultor sæuerissimus. Alij exponunt tria & quatuor non pro septem, sed tantum pro quatuor, qualis phrasis etiam est in prouerbij capi. xxx. Est autem eadem sententia, siue tria & quatuor pro septem, siue pro quatuor tm accipias

Quod autem illud est scelus, quo Damasceni iniquitates suas compleuerunt. Sequitur. Propterea quod triturauerit palustris ferreis ciues Gileaditas. Nam quod Syri, seu Damasceni, populo tuo Israel, graue damnum in bello quod gesserunt contra Ahabem regem Israel, intulerint, tolerabile adhuc erat, & uenia dignum, propterea quod Ahab mera animi sui libidine ipsis bellum inferebat, quemadmodum legitur iij. Reg. xxij. Quod postea Benadab rex Syriæ tam diu obsederat Samariam, donec uenundaretur caput asini octoginta argenteis, & quarta pars cabi stercoreis columbarum quinque argenteis, facile ignoui, eo quod illa fame populi mei impietatem uisitarem. Sed cum de inde iratus esset furor meus contra Israel, et tradidissim eum in manu Azahel regis Syriæ, & in manu Benhadad filij Azahel, atq; illi tyrannidis suæ nullum modum statuentes, ciuitates Israelis munitas igne succenderent, iuuenes eorum gladio interficerent, paruulos eorum eliderent, & prægnantes diuiderent, adeoq; quasi puluerem in tritura areæ ad nihilum eos redigerent, qui fieri posset, ut ad tam atrocem & cruentam regum Syriæ tyrannidem, qua populum meum

Porro

*Azahel rex
Syriæ Benhadad
filius eius
Hi contra
Ahab debellarunt,
ut 3. Regum 22.*

conculcarunt, conuenerem? Ego iratus eram parum super Israel, & tradebam eum in manum regum Syriæ, ipsi uero tanta crudelitate in eum grassati sunt, ut nec pregnantibus parcerent.

Porro quod hic dicitur (trituruu plaustris ferreis, hoc est, rotis dentatis) metaphora est, ducta a bobus paleas trituantibus, & frumenta excutientibus. Vt plaustris ferreis triturare, sit conculcare, desolare & deuastare. Qua metaphora etiam Esaias utitur cap. xxv. Triturabitur Moab sub eo, sicut teruntur palee plastro. Tyrannis autem regum Syriæ in Israel, cuius hic fit mentio, describitur primum iij. Reg. viij. Vbi propheta Heliseus ad Benhadad sic ait. Ciuitates eorum munitas igni succendes, luuenes eorum interficies gladio, paruulos eorum elides, & pregnantibus diuides. Quod postea impletum legitur iij. Reg. xij. Iratus est, inquit scriptura, furor DOMINI contra Israel, & tradidit eos in manu Azahel regis Syriæ, & in manu Benhadad filij Azahel cunctis diebus. Et postea, Interfecerat eos rex Syriæ, & redegerat quasi puluerem in tritura.

Vides quam plane conueniant prophetæ uerba cum historia, ut etiam eadem tritura metaphora Amos utatur. Cæterum quod graecus non simpliciter transtulerit (trituruu plaustris ferreis ipsam Gilead) sed de suo addit τὰς ἐν γαστρὶ ἐχούσας τῶν γαλααδῶν hoc est, pregnantibus in Galaad, quamuis in Hebræo prophetæ textu (pregnantibus) non habeatur, tamen puto adiectum esse e uerbis Helisei, dum dicit, pregnantibus diuides. Est autem Gilead, terra filij Ruben, Gad, & dimidiæ tribus Manasse, in possessionem a Mose assignata, quemadmodum legitur Nume. xxxij. & Iosue xxij. Ceterum ubi nos legimus, Non conuertam eam, Hebræus habet Lo Aschibenu, quidam interpretantur pro, non reddam, non retribuam ei. Quale significatum est in prouer. cap. xvij. Reddens malum pro bono, & cap. xxij. Reddens homini secundum opus suum. Vnde putant, hanc esse huius loci sententiam. Propter tria scelera Damasci, & propter quatuor, non reddam ei, meritam uidelicet pœnam, q. d. Quod Damascus affligo, non fit propter tria aut quatuor illius scelera, ad quæ potuissem conuere, sed propterea fit, quod trituruu Gilead plaustris ferreis.

Audiuimus, quantum scelus Syri in Israel commiserint, audiamus nunc sceleris supplicium, quamquam satis iam supplicij præcesserit, cum Dominus dixit, se ob completa facinora, non fore ipsis propitium atque benignum, Attamen ut sciamus iram Dei non nudam esse, sed habere secum pœnam comitem, ideo additur. Mittam ignem in domum Hazael, & deuorabit palatia Benhadad &c. Hazael & Benhadad reges fuerunt Syriæ, quorum aula regia erat in Damasco Syriæ metropoli. Minatur igitur DOMINVS se regia palatia Hazaelis &

C

IN CAPVT PRIMVM

Benhadad, hoc est, regum Syriae igni consumpturum. Et conteram, inquit, Vectem Damalci, qui sunt iudices, sua concordia & consensu totam ciuitatem continentes, atq; a temerario malorum hominum insultu, legibus tanquam repagulis, eam defendentes. Vnde prouer. xviij. scribitur, Frater qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma, & iudicantes quasi uectes urbium.

Et eijciam habitorem de campo Auen. Damalci campus fortassis ideo Auen dictus est, q; Syriae populus, idololatrie deditus fuerit. Nam Auen latinis est iniquitas seu idolum. Idem de noie Eden sentiendū reor, quod aula regū Syrię, dicta sit Eden, q; magno sumptu ad delicias et uoluptatem edificata fuerit. Nam Eden latinis significat uoluptatem. Cyrene aut, ad quam translatus est populus Damascenus, urbs est Lybico mari adiacens, a Batto Cyrini regis filio condita.

Cæterum, de Damalci deuastatione, & in Cyrenem translatione, cuius propheta hoc loco meminit, legitur iij. Reg. xvi. Ascendit rex Assyriorum in Damascum, & uastauit eam, & transtulit habitores eius Cyrenem, Rezin autem regem interfecit. Iam, si Dominus Damalcanis, Israelem crudelius, quam par erat tractantibus, non parceret nec ignoscet, quanto minus ueniam dabit Israeli, non solum crudelitate contra proximum suum, uerumetiam impietate manifesta contra Deum, peccanti. Si igitur uos Israelitas ad reuersionem non inuitat uestra felicitas, qua nunc dono DEI, non uestro merito fruimini, inuitet saltem aliarum gentium interitus, ut uerum DEVM adoretis, eumq; solum suspiciatis.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Gaza, & propter quatuor non conuertam eam. Propterea quod in exilium coegerint extreme exules, ut traderent (eos) ipsi Edom

Et mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit palatia eius.

Et disperdam habitorem de Aldod, & sceptrigerum de Askalon, & conuertam manum meam contra Ekron, & peribunt reliquiae Philistinorum, dixit dominator DOMINVS.

A supplicio Damascenorum, ad Philistinorum iudicium transit Propheta, ut si Israelitæ suæ futuræ cladis ab exemplo Damascenorum admoneri noluerint, admoneantur (altem a Philistinorum supplicio. Fuerunt autem Philistinorum (quos latini Palestinos uocant) assidui & anniuersarij Israelis hostes, adeo ut sepe ingentes ab Israelitis uictorias retulerint, cui rei fidem facit, arca a Philistinorum, sub sacerdote Heli capta, & postea Saul ab ipsis interfectus. Iam, quæ alias, inquit DOMINVS, mala populo meo intulerint Palestini, partim condonauimus, quod utebar ipsis tanquam uirga ad puniendam populi mei impietatem

tatem, partim alternis uictorijs, quas Israeli benigniter concefferam, uicunq; uindicauit. Posteaquam uero non solum male affecerunt Israel, uerumetiam malitiam suam in ipso compleuerunt, & afflictionem afflictioni populi mei addiderunt, nullus prorsum ueniae locus relinquitur. Considera enim mihi obsecro, peccati eorum grauitatem, & ingenue fateberis, maius esse peccatum, quam ut impune remitti debeat. Ego enim ob nescio quae delicta subirascebar populo meo Israeli & in exilium eiciebam. Cum uero illi a sedibus suis profugi, latibula quaerent, atq; ad Palestinos diuerterent, sperantes se illic asylum habituros, mirum quanta inhumanitate a Palestinis suscepti, quanta crudelitate tractati sint, Tutiores latuissent in medio luporum & leonum. Non enim erant contenti, miseros irridere, exules ab hospitio excludere, nisi & ipsos Edomitis infensissimis ipsorum hostibus traderent, atq; diuenderent. Esto, commeruerant Israelite exilium, esto, hostes Palestinorum fuerant, esto multa mala eis quondam intulerant, Quid autem ad Palestinos, quod in Dominum deum suum peccauerant? Num ideo licuit Palestinis Israelitas affligere, quia affligebat eos Dominus? Et tolerabile quidem bellico iure fuisset, si hostibus adhuc armatis, & nondum uictis, quelibet etiamnum mala intulissent. At uictis & exulibus tam superbe insultare, opem implorantes tanta misericordia, alienis diuendere, hoc demum omnem crudelitatem superat. Nam etsi antea Palestini ab Israelitis mala multa accepissent, debuissent tamen, malis illorum praesentibus, exatiari & non addere afflictionem afflictioni.

Quoniam itaq; compleuerunt in populo meo iniquitates suas, efficiam, ut tota urbs Gaza, quae nunc nobilitate inter Palestinas praecipua est, igni deuastetur, & aedes eius comburantur, Ciues quoque de Asdod urbe penitus disperdam, nec primatibus in Askalonne parciam. Quid dicam de Ekron? quam manus meae grauitate prorsus opprimam, adeoque quidquid est Philistinorum, radicitus euellam, & internitioni tradam. Sunt autem Gaza, Asdod, Askalon & Ekron Philistinorum urbes, quemadmodum enumerantur in primo libro Samuelis capite sexto. Porro quid illud proprie flagitium sit, quod a Palestinis in Israelitas commissum, hoc loco a propheta describitur, historiae sacrae, quantum ego sciam, non tradunt, Apparet tamen ex ipso textu, Palestinos exules Israelitas, Idumaeis tradidisse, idq; ex ueteri odio, atq; inuidia, qua erga Israelitas flagrabant. Contra Palestinos prophetant quoque Hieremias capite xxxvij. & Ezechiel capite xxv. Ut uideas de interitu Palesti-
norum, spiritum sibi ubiq; consentientem.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Zor,

C ij

I N C A P V T P R I M V M

& propter quatuor, non conuertam eam, propterea quod tradiderint extreme exules ipsi Edom, & non meminerint foederis fratrum.

Et mittam ignem in murum Zor, & deuorabit palatia eius.

Zor pro Tyro interpretatur, quæ autore Plinio, quondam Insula fuit præalto mari septingentis passibus diuisa, nunc uero Alexandri oppugnantis operibus continens, cuius quoque mentio sæpe fit in Euangelio. Quemadmodum autem Palestini exules Iudæos, maiori exilio affecerunt, ita & Tyrii non mitius tractarunt eos Iudæos, qui ad ipsos, alyli conquirendi gratia, confugerant, Exules enim Israelitas Idumæis hostibus tradiderunt. Quod cum per se iniquum factum sit, tamen iniquitatem auget, uetus amicitia, quam Iudæi cum Tyrijs habuerunt. Erat enim Hyram rex Tyri, Dauidis amicus omni tempore, qui & postea cum Salomone pacis foedus percusserat, tantæque amicitia Salomonis coniungebatur, ut ipsum fratrem appellaret, quæ admodum scribitur iij. Regum v. & viiij. Quæ amicitia in posteris quoque Iudæorum & Tyriorum durauit. Hoc tamen foedere, hac amicitia, hac maiorum fraternitate, Tyrii nihil commoti, nec ulla misericordia tacti, Israelitas ob exilium miseros & calamitosos, maiori miseria afficiebant, & malis eorum ridendo contumeliose insultabant. Iam, quia eadem, quæ Palestini in Israellem commiserunt, eidem etiam supplicio obnoxij erunt. Mittam enim, inquit DOMINVS, ignem in murum Tyri, ut tota urbs incendio pereat. Quod siue a Nebucadnezare Babylonis rege, siue ab Alexandro cognomento Magno, impletum sit, Certe deuastationem huic urbi euenturam, prædixerunt etiam Esaias capite xxiij. Hieremias xxxvij. Ezechiel xxvi. xxvij. & xxviii. Et quæ paucissimis Amos & Hieremias præstrinxerunt, ea uenusta amplificatione, Esaias & Ezech. dilatauerunt.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Edom, & propter quatuor non conuertam eum, propterea quod persecutus sit gladio fratrem suum, & uiolauerit uterum suum, & mordicus tenuerit asidue iram suam, & furorem suum seruauerit perpetuo.

Et mittam ignem in Theman, & deuorabit palatia Bazræ.

Vide quam diligenter propheta, omnium gentium Israelitis a quatuor mundi partibus, oriente, meridie, occidente & septentrione uicinarum, iudicia perstringat, ut ipsi alienis periculis edocti, suam futuram calamitatem peruideant. Nam Israel habet Damascum seu Syriam, de qua antea, ad septentrionem. Philistinos ad occidentem, Tyros & Sydonem inter occidentem & septentrionem. Ammonitas & Moabitas, de quibus postea, ad orientem, Edomitas uero ad meridiem. Circuit igitur

cuit igitur Amos a septentrione, hoc est, a Damasco ad occidentem, Philistinos uidelicet, & Tyrum. Ab occidente, hoc est, a Philistinibus & Tyro ad meridiem, ad quem Edomitarum populus habitat. Cæterum, ut ratio uocabuli Edom constet, Esau frater uterinus Iacob, dictus est Edom, quemadmodum legitur Gene. xxv. a quo posterius eius nomen sortiti, Edomitæ dicti sunt, & regio ipsorum, Idumæa, seu Duma.

His, inquit DOMINVS, Edomitis multa scelera remisi, insuper etiam beneficijs eos affeci. Nam cum educerem populum meum Israel ex Aegypto, & multas gentes ante faciem earum delerem, prohibebam seuerè, ne quicquam mali fratribus suis filijs Esau inferrent, nec regionem ipsorum hostiliter occuparent, non enim daturus eram Israeli, ne uestigium quidem pedis, de terra illorum, Adhæc uetabam, ne quicquam illic ciborum prædarentur, sed pacifice transeuntes regionem illorum, pane sua pecunia empto uelcerentur. Postremo legem etiam adieci dicens. Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est. Sed quam ob tanta beneficia gratiam illi retulerunt? Plane eandem quam olim patriarcha eorum Esau retulit Iacobo. Quemadmodum enim Esau tacito odio Iacobum persequabatur, ut etiam nondum natum adhuc in utero existentem percelleret, & posteaquam esset in lucem æditus, atq; iam grandæuus factus, uitæ eius insidias tenderet, & fraterni, neq; id simpliciter, sed uterini nominis appellatiõe, nihil commotus, interficere ipsum pararet, Ita & posterius Esau, una cum nomine etiam odium eius intestinum aduersus Israelitas, hæreditantes, nunquam non gladio suo Israelem persecuti sunt, ut & per Idumæos, uetus illud dictum, Fratrum iræ, uerificetur.

Tanto autem iniquius egerunt Edomitæ aduersus Israelitas, quanto cognatiores cæteris fratribus fuerunt. Maiores enim eorum, non simpliciter erant fratres, sed fratres uterini, & gemelli. Igitur si Idumæos, a persecutione Israelitarum non retrahebat fratris nomen, debuerat certe eos deterruisse, uterini appellatio. Sed illi nec hoc deterriti, uiolauerunt, ut propheta ait, uterum suum. Pro utero Hebræus habet רַחֵמַי rahamaif, pro quo uetus translatio habet, misericordiam nam & רַחֵם Raham misericordiam significat. Græcus interpretatus est μήτρα matrem seu matricem. Sumitur autem hoc loco matrix seu uterus, more Hebræo pro fratribus uterinis, seu pro ea cognatione, quam ex eadem matrice fratres uterini inter se contrahunt. Ut sit sensus, Idumæi, cum debuissent, fraterni nominis reuerentia, a persecutione destituisse, attamē nec uterina quidem cognatione commoti, iram & furorem suum deposuerunt, quin potius mordicus hostilem animum tenentes, amarulentiam perpetuo seruarunt.

Quid igitur suppliciorum, pro insigni illa & completa malitia, Idumæis inferam? Mittam ignem in Theman, & peribunt incendio ædificia Bazræ. Sunt autem Theman & Bazra, Idumæorum seu regiones seu urbes, ut est Esa. lxiij. Quis est iste, qui uenit de Edom, tinctis uestibus de Bazra, & Hier. xxxix. Audite consilium DOMINI, quod inijt de Edom, & cogitationes eius, quas cogitauit de habitatoribus Theman. Porro contra Edom, seu Idumæam, prophetarunt etiam alij, ut Esaias capite xxi. & lxiij. Abdias, Hieremias cap. xxxix. & Ezechiel xxv. Malachias uero in primo capite, quod alij futurum de Idumæa prophetarunt, iam impletum esse describit.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera filiorum Ammon, & propter quatuor, non conuertam eos, propterea quod dissecuerunt pregnantes Gilead, ut dilatarent terminum suum.

Et succendam ignem in muro Rabba, & deuorabit palatia eius, in classico, in die belli, in turbine, & in die tempestatis.

Et ibit rex eorum in exilium, ipse & principes eius simul, dixit DOMINVS.

A meridie, hoc est, ab Edomitibus, digreditur propheta ad Ammonitas & Moabitas, quæ gentes, respectu Israël, ad orientem habitant, originem suam ex Loth ducentes, quemadmodum legitur Gene. xix. Sic ergo dixit Dominus aduersus Ammonitas. Ad alia quidem scelera Ammonitarum, quæ in populum meum Israel designarunt, hactenus ita conuiui, ut etiam si eos imperio alieno subiecerim, totam tamen gentem, & gentis nomen non deleui, nunc autem cum tanta proferendi fines imperij sui cupiditate insanierint, ut etiam mulieres pregnantes in Gilead medias dissecuerint, quid reliquum est, nisi ut & ipsi penitus dissecantur & conculcentur? Etenim Ammonitæ, iam olim quidem, more humani ingenij, quo plura habebant, ea ampliora cupientes, non contenti finibus regionis sue, quam non fortitudine uirium suarum, sed benignitate & misericordia Dei possidebant, imperium etiam regionis Gilead affectare ceperunt. Sic enim docent historie sacre, Iudic. cap. xi. & i. Reg. xi. Sed quod occupauerint Gilead, quæ tamen a Domino, familiæ Gad, Ruben, & dimidiæ tribus Manasse tradita fuerat, haud obscure significauit Hieremias, in principio capitis xxxix. dicens. Hæc dicit DOMINVS. Nunquid non sunt filij Israël? aut heres non est ei? Cur igitur hæreditate possedit rex eorum (filiorum Ammon) ipsam Gad, & populus eius in urbibus illius habitauit?

Itaque, quoniã Ammonitæ, dum aliena imperia magis affectarent, quam sua tuerentur, crudelissima atrocitate, populum meum in Gilead sic tractarunt, ut nec pregnantibus parcerent, efficiã, ut nec suos fines retine-

nes retineant, nec ab hostibus suis ullam clementiam sentiant, sed una cum urbibus & habitationibus suis deleantur. Mittam enim ignem (hoc est) deuastationem & desolationem, in urbem eorum clarissimam, nomine Rabba (de qua urbe in Regum. xi. & xij.) & omnia urbis aedificia destruentur, totamque regionem eorum, hostis aduentitius ita depopulabitur, ut uix gentis nomen superauerit. Quinetiam rex & principes eius, in exilium reijcientur, & mutata conditione, in carceres abducentur, eo sane tempore, quo aduersarius hostis omnem eorum regionem, bellico strepitu, classico tumultu, tanquam turbine ac tempestate implebit. Atque hoc futurum esse Ammonitis, propheta runt etiam postea Hieremias cap. xxxix. & Ezechiel xxi. Ceterum ubi uetus tralatio habet Melcham, ibi nos interpretati sumus (rex eorum) Nam alij putant, Prophetam loqui de Ammonitarum idolo, quod in Reg. xi. Moloch uocatur. Vtuncque, siue pro rege, siue pro idolo acceperis, nihil obscuritatis in sensu habebis.

CAPVT II.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Moab, & propter quatuor non conuertam eum, propterea quod combusserit ossa regis Edom in cinerem.

Et mittam ignem in Moab, & deuorabit palatia Kerioth, & morietur in sonitu Moab, in classico & in uoce tubae.

Et disperdam ludicem de medio eius, & omnes principes eius interficiam cum ipso, dixit DOMINVS.

Vide quam aequissimus iudex sit Dominus Deus noster, Non enim solum punit iniuriam pijs illatam, uerum etiam illam quoque uindicat, quae impijs quidem, sed tamen iniuste inferitur. Nam, ut Moabitum rex impius erat, ita & rex Idumeorum, nihilominus tamen uindicat Dominus in Moab, eam crudelitatem, qua regis Idumeorum ossa in cinerem concremauerit. Nullus igitur uane sibi immunitatem a supplicio Dei polliceatur, si iniuriam inferat homini, quem certo sciat esse malum & impium. Est enim Deus ultor iniuriae, siue bono siue malo illatae. Nam si leges ciuiles, a priuato hoie non ferunt, ut scortum contumeliose scortum appellitet, & lex Domini ferret ut mala malo iniustus inferret. Mea, inquit Dominus, est ultio, ego rependam. Tu uero etiam inimico benefacias. Ut proximo benefacias, precipio, non autem precipio, ut inter amicum & inimicum discernas. Vt utique tibi proximus est, Vt utique benefaciendum est. Nonne & pater caelestis oriri solet suum finit super bonos & malos? Si igitur huius patris filius esse uolueris, oportet ut beneficentiam charitatis tuae, super utrosque & bonos &

IN CAPVT SECVNDVM

malos effundas. Aliud est, Si Dominus aliter mandauerit, Israelitis enim præceptum erat, ut gentes in terra Chanaan deuaſtarent. Magiſtratu quoque ciuili mandatum est, ut fontes puniat. Hæc autem non sunt generalia, sed personalia præcepta, Israelitis, et legitimo magiſtratu priuatim a Domino data. Cæterum, generale est, omnibus tam amicis quam inimicis benefacere. Tametsi enim inimicus tuus ob maliciam suam, neque apud Deum neque apud homines, frugi homo tibi uideatur, non est tamen, quod propterea inique ipsum tractare debeas. Tu quidem iudicas eum hominem prorsus inutilem, longe autem diuersum est Dei iudicium. Nonne & Pharaon uidebatur, neque Deo utilis, cuius uerbo præfracte resistebat, neque hominibus, quos tyrannide premebat. Domino tamen Deo nostro, satis commodus uisus est, per quem nomen suum celebrius & gloriosius coram pijs reddat. Quod si nulla alia inimici tui utilitas appareat, certe hæc maxima est, quod frequentibus suis iniurijs, patientiam tuam atque animi tolerantiam exerceat ac probet. Vide, quantorum bonorum ansam tibi prebeat inimici iniuria. Afflictio, inquit Paulus, patientiam parit, patientia probationem, probatio autem spem, Porro, spes non pudent. Sed hæc alterius sunt loci, ad prophetæ interpretationem reuertor.

Libuisset, inquit DOMINVS, ad alias Moabitarum impietates, quas non tam in me, quam in populum meum designarunt conuere. Sed quia in concremandis ossibus regis Edom, peccata sua compleuerunt, ignoscere porro nec libet, nec licet. Proinde, ut dignum moribus factisque suis exitium accipiant, tantam calamitatem in regionem eorum immittam, ut quicquid est, etiam magnificarum ædium in urbe eorum Metropoli, nomine Kerioth, desoletur, & regionis magiſtratus, bellica strage interficiatur. Iam, si magiſtratū sustulero, quid reliquum erit, nisi totius regionis deuaſtatio. In qua enim regione magiſtratus non erit, in ea etiam si quidam habitauerint, non tamen diu a latronibus, securi & incolumes perdurabunt.

Quale uero scelus illud fuerit, quod Moab in regem Edom, ossa eius concremando commiserit, scriptura sacra, quod ego sciam, non tradit. Hebrei, autore D. Hieronymo, dicunt, ossa regis Idumææ, qui cum Ioram rege Israel & Iosaphat rege Iuda ascenderat aduersum Moab, in ultionem doloris, a Moabitis postea conuulsa atque succensa. Quid, si ex hoc loco interpretaremur, historiã que scripta est iij. Regum iij. ubi sic legitur. Conſurgens Israel percussit Moab, at illi fugerunt coram eis, & postea. Circudata est ciuitas a fundibularijs, & magna ex parte percussa. Quod cum uidisset rex Moab preualuisse scilicet hostes tulit secum septingentos uiros, educentes gladios, ut irrumperent ad regem Edom, & non potuerunt. Arripientesque filium suum primogenitum.

mogenitum, qui regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustum super murum, & facta est indignatio magna in Israel.

Vbi igitur historia habet. Arripiens filium suum primogenitum, haud scio, num arripuerit rex Moab, non filium suum proprium, sed filium regis Edom primogenitum, & concremauerit eum coram oculis hostium suorum super muro. Vnde quod Propheta ait, (Combussit ossa regis Edom) non intelligitur de ossibus regis senioris, sed filij eius, qui propterea rex dicitur, quod pro patre suo esset regnaturus. Sed quia communis habet sententia, quod per filium primogenitum, non filius regis Edom, sed Moab intelligendus sit, non magnopere contenderim. Quantum ad prophetæ intelligentiam attinet, satisfactum nobis erit, si cognouerimus, Moab compleuisse iniquitates suas in comburendis ossibus regis Idumææ. Quomodo uero hæc concrematio facta sit, ociosorum esto negotium. Porro supplicia, quæ hæcenus propheta aduersus Tyrum, Edom, Moab & Amos uaticinatus est, impleta sunt a Nebucadnezare Babylonis rege, quemadmodum scribitur Hieremiæ xxvij.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Iuda, & propter quatuor non conuertam eum, propterea quod reiecerint legem DOMINI, & mandata eius non custodierint, & deceperint eos mendacia ipsorum, post quæ ambulauerant patres eorum.

Et mittam ignem in Iuda, & deuorabit palatia Hierusalem.

Quæ precesserunt iudicia, aduersus incredulas gentes pronunciata sunt. Possent igitur Israelitæ, in quorum terrorem hæc oïa dicuntur, uana spe sibi applaudere, atq; dicere, Nihil ad nos gentium incircumcisarum supplicia, propterea quod gentes non sint populus dei, non habeant legem & testamenta, sed prorsus sint Deo abominabiles, Non igitur miræ est, si radicitus propter impietates suas extirpentur. Nos uero sumus semen Abrahæ circumcisum, cui Deus promisit, sese in omnibus aduersis affore. Nos sumus illi, de quibus Dominus DEVS noster dixit, filius meus primogenitus Israel, & iterum: Vos eritis mihi in peculium de cunctis populis. Vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Qui ergo fieri posset, ut nos Dominus deleteret, sicut forte impias gentes, perditionem optime meritas, deleturus est.

Itaq; ne Israelitæ hac tergiuersatione, omnem timorem a se excuterent, propheta Amos, ad priora iudicia adiungit etiam supplicium regni Iuda, ut ex illo regnum Israel colligat, quantum, quamq; graue ipsum maneat exitium. Si enim Dominus non parceret illi populo, qui ab ipso in possessionem electus est, penes quem est templum Domino sanctificatum, in quo offeruntur holocaustomata uespertina & matutina,

I N C A P V T S E C V N D V M

cuius regnum æternum fore promisit, qui habitat in Hierusalem, urbe a Domino præ omnibus alijs electa, sed potius grauissime ipsum affliget, propterea quod legem & mandata Domini non obseruaerit, & fictitijs cultibus, iuxta paternas traditiones & foundationes, Deum coluerit. Et tu Israel, impunitatem tibi polliceberis, cum sexcenties grauius quam regnum Iuda, aduersus Deum peccaueris. Noli te ipsum uana pollicitatione seducere, impune non abibis, Apud Dominum enim circumcisio externa nihil est, Semen Abrahamæ externum nihil est. Legem habere nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei aliquid est, & tum prodest circumcisio, si legem obseruaeris.

Iam, quia Iuda, etiamsi fuerit circumcisus, templum habeat, uespere & mane offerat holocausta, tamen reiiciat legem Dei, & mandata eius non custodiat, sed potius paternas impietates, quam Dei uerbum sequatur. Ideo mittam, inquit Dominus, ignem in Iuda, & deuorabit palatia Hierusalem, hoc est, quemadmodum gentium incircumcisarum regiones deuastrabuntur, ita & regnum Iuda desolabitur, & populus eius in captiuitatem abducetur, quod impletum est sub Zidekia in deuastratione Babylonica per regem Nebucadnezarem.

Porro quod dicitur (deceperunt eos mendacia ipsorum) ad cultus factitios, & idololatrias respicit, quæ in regno Iuda contra uerbum Dei perpetrabantur. Cultus enim factitij, dicuntur mendacia, propterea quod non ex uerbo Domini, quod est ueritas, sed ex bona hominum, quam uocant, intentione, & hypocritica adinventione, quæ est mendacium, instituti sunt. Solent autem huiuscemodi cultus, duobus potissimum nominibus seducere, Altero, quod speciem habeant in oculis hominum splendidissimam, altero, quod parentes & maiores, quos suspicimus & ueneramur, eos instituerint, adeoque ipsi Deum coluerint. Itaque, ne pius quispiam his fucis seducatur, necessarium est, ut ex oculis suis, speciei honestatem, & maiorum autoritatem se ponat, in solum autem uerbum & præceptum Domini respiciat, in quo tanquam firma petra consistens, aduersus omnem hypocritism se tueatur.

SIC DIXIT DOMINVS. Propter tria scelera Israel, & propter quatuor non conuertam eum, propterea quod uendiderunt pro argento iustum, & pauperem propter calciamenta.

Conterunt in puluerem terræ caput miserorum, & uiam afflictorum declinant, Similiter uir ac pater eius, uadunt ad puellam, ut polluant nomen sanctum meum.

Et super uestimentis pignoratitij recumbunt, iuxta omne altare, & ui-

re, & uinum mulctatorum bibunt in domo Dei sui.

Et ego exterminavi Amorræum a facie eorum, cuius altitudo, cedrorum altitudinem (æquabat) & fortis ipse quasi quercus, & contriui fructum eius desuper, & radices eius subter.

Et ego eduxi uos de terra Aegypti, & duxi uos in deserto quadraginta annis, ad possidendam terram Amorræi.

Et suscitaui de filijs uestris, prophetas, & de iuuenibus uestris Nazaræos, nunquid non est ita, filij Israel, dicit DOMINVS.

Et propinastis Nazaræis uinum, & prophetis mandastis dicentes, ne prophetetis.

Et ego anxior subter uos, quemadmodum anxiatur plaustrum onustum sceno.

Et peribit fuga a ueloce, et fortis non corroborabitur potentia sua, & robustus non liberabit animam suam.

Et apprehendens arcum non constabit, & uelox pedibus suis non liberabitur, & uectus equo non liberabit animam suam.

Et robustus corde inter fortes nudus effugiet, in die illa, dicit DOMINVS.

Peruenit uel tandem propheta, ad huius libri præcipuum argumentum, uidelicet, regnum Israel, in quo præter idololatrię impietatem, aduersus Deum, horrenda etiam flagitia aduersus proximi charitatem designabantur. Principio, regni eius incolę, uendebant pro argento iustum, & pauperem pro calciamentis. Huius loci uaria est interpretatio, Sunt qui exponant, locupletiores, & nobiliores Israelitarum, pauperes, sed innocentes & nihil tale meritos, extraneis gentibus, accepto precio uendidisse, contra Domini legem, quæ scripta est Deut. xxiii. Si deprehensus fuerit aliquis furans fratrem suum de filijs Israel & locauerit aut uendiderit eum, interficietur fur ille, & auferes malum de medio sui. Quod si hæc fuerit huius loci sententia, certe exprobrat Amos Israelitis, quod impune in imperio suo tulerint plagarios, latrones, & prædones, adeoque illos, qui capiunt homines, ut exigant pecunias.

Ceterum nisi alio uocaret me, hoc quod postea cap. viij. scribitur, Vbi hæc sententia repetitur, sed alijs uerbis, uidelicet, ut possideamus pro argento egenos, ita potius exponerem, ut magistratus populi hoc loco accusaretur, quod ob personarum respectum, & muneris acceptio- nem, iusti & innocentis causam, in iudicio peruerteret, atq; pauperem in gratiam diuitis opprimeret. Id quod sæpenumero magistratibus a prophetis obiicitur, Esaias inquit. Ve qui condunt leges iniquas & scribentes iniusticiam scripserunt, ut opprimerent in iudi-

I N C A P V T S E C V N D V M

ēſo pauperes, & uim facerent cauſſę humilium popul i mei, & Michā
Audite principes domus Iacob, & Iudices domus Iſrael, qui abomina
mini iudicium, & omnia recta peruertitis

Sed quia poſtea quali exponendo dicitur (ut poſſideamus pro ar
gento pauperes) ideo hunc locum intelligamus, de auaris diuitibus,
qui uſuris ſuis, pauperes ſibi obnoxios reddebant, atq; in ſeruitutem
ſuam redigebant. Tametſi enim lex Domini dicat, Si pecuniam
mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urge
bis eum quali exactor, nec uſuris opprimes, & iterum. Non ſcenera
bis fratri tuo ad uſuram, pecuniam, nec fruges, nec quamlibet ali
am rem, Diuites tamen hac lege contempta, uſuris ſuis, pauperes alio
qui innocentes & honeſtos, non ſolum expilabant, uerumetiam in ſu
am poteſtatem & ſeruitutem redigebant. Quod ſi hæc fuerit ſenten
tia, textus ſic transferendus eſt (propterea quod emerint pro argento
iuſtum) nam dictio Michram, quę hic ponitur, indifferens eſt ad uen
ditionem & emptionem.

Et ab hac expoſitione non admodum abhorret, quod ſequitur, Et
pauperem propter calciamenta, ſcilicet emerint. Vbi nos habe
mus calciamenta, Hebræus legit Naalim, quod ſignificat clauſu
ras & obſignationes, hinc quia calceus pedem claudit, ſignificat
etiam calciamenta. Quocunque autem modo acceperis, certe auar
orum impietas erga pauperes deſcribitur, quod auari emerint, in ſer
uitutem ſuam redegerint, aut potius oppreſſerint egenos, ut termi
nos agrorum ſuorum dilatarent, atq; maximo uicinatorum pauperum
incommodo fines ſuos proferrent, omneſq; circumiacentes agros ſu
is terminis concluderent. Tam moroſa enim eſt libido habendi & do
minandi ut ſicut nec regni conſortem, ita nec agrorum uicinum ferre
queat. Vnde & Eſaias Vg illis intonat, dicens, Vg qui cōiungitis do
mum ad domum, & agrum agro copulatis, uſq; ad terminu loci &c.

Hæc ita interpretor, perinde ac ſi pro Naalim, conſiſtiones agro
rum, legeres. Quod ſi uero calciamentum arriferit, quid impediret
quo minus eandem ſententiam arripas, & pro calciamento, agro
rum poſſeſſionem intelligas. Nam & calciamentum in eadem meta
phora, in pſalmo legitur. In Idumæam, inquit, extendam calciamen
tum meum, hoc eſt, terminos regni, & fines imperij mei. Huc acce
dit, quod per calciamenti ſolutionem, pro ueteri apud Iudæos more,
ſignificabatur ceſſio & reſignatio iuris ſui, quod quis in agro aliquo
poſſidebat, quemadmodum ſcribitur Ruth iij. Non igitur alienum
eſt, ſi calciamenta pro poſſeſſionum finibus acceperis. Niſi ſorte pla
cuerit D. Hieronymi expoſitio, qui calciamenta interpretatur, pro re
bus uiliſſimis, quibus auari precioſam animam hominis pauperis
uendiderunt.

uendiderunt. Nec his contenti maligni homines, quod uendiderint innocentes, quod pauperes deglubant, insuper hoc malum adijciunt; quod miseros & afflictos prorsus abominentur, contemnant, deſiciant, conterant, ac uelut pedibus conculcent, & quum miserorum afflictiones benigna compellatione leuare deberent, eorū occursum quasi malum omen auersantur. Vbi nos habemus. Conterunt in puluerem terrę, pro Conterunt. Hebræus habet, Schaaphim, quod significat etiam absorbentes, seu attrahentes spiritum, & transsumitur pro appetere, & quasi anhelato spiritu concupiscere, ac deinde, cum uoluptate quasi anhelanter aspicere. Itaq; dicunt, hanc esse huius loci sententiam. Qui cum uoluptate aspiciunt puluerem terræ in capite pauperū, hoc est, quibus uoluptati est uidere pauperes ab iniustis exactoribus opprimi, in terram prosterni, pedibusq; conculcari. Et hæc mala aduersus pauperes designant.

Quid uero dicam de fornicationibus & adulterijs ipsorum? Parentum est, ut castorum morum exemplo, liberos suos ad castitatem inuitent. Sed ecce, qualis pater, talis filius. Pater fornicatur, filius scoratur. Pater adulterium committit, filius incestum. Pater libidinem exercet prohibitam, filius turpem sequitur luxum. Breviter, pater & filius, sæpe eandem etiam puellam (o flagitium detestandum) amant. Quo facinore fit, ut nomen meum contaminetur, & pessime inter gentes audiat. Vt enim nomen meum sanctum est, ita quotquot illo gloriantur, sancte uiuere oportebat. Nunc autem cum flagitiosissime Israelitæ uiuant, nonne nomen meum per se sanctum & immaculatum, illorum horrendis criminibus sordidatur? Quis enim uel infirmorum in fide, uel incredulorum, uidens tantam uiciorum Lernam in populo Dei, de nomine Dei, quo mali gloriantur, bene sentiret, aut loqueretur? Non igitur simpliciter peccant illi facinorosi. Primum enim flagitijs suis legem Dei præuaricantur. Deinde, infirmum in fide, grauius offendunt. Postremo incredulum, ad odium nominis Dei, quod mali profitentur, incitant atq; commouent.

Et hæc forte tolerabilia essent, si hic esset peccatorum finis, sed iniquitas alia aliam trudit. Nam posteaquam pessima quæq; uiciorum genera designarint, tum demum, ut honestatem suam tueantur, ad cultum Deo præstandum, uel tandem accedunt, atque ibi, cum optimi uideri uoluerint, pessimi fiunt. Nam super uestimentis pignoratitijs recumbunt iuxta omne altare, & uinum mulctatorum in domo Dei sui bibunt, hoc est, magna instituunt & peragunt sacrificia & conuiuia, non è bonis iusto labore, aut hæreditate acquisitis, sed è rapinis & pignoribus pauperum, & ex eorum opibus, qui iniuste puniti atq; iniquo iudicio damnati sunt. In sacrificijs magnifica celebrant conuiuia

D

uia. Vbi si conuiuiorum suppellectilem consideraueris, non sunt nisi pauperum pignora. Si sumptum, non sunt nisi opes, iniuste mulctatorum.

Porro de reddendis pignoribus lex sic habet Deut. xxiiij. Cum repetes a proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum eius &c. Quo loco lex iubet pignus pauperi ante solis occasum reddere, non iubet templo offerre. Sic alias iubet, ut iuste iudicetur, non iubet, ut magistratus pauperem deglubat, & postea cultum diuinum, ex rapina illa pauperis instituat. Hoc enim non est Deo sacrificium offerre, sed ex deo raptorem facere, dum cogitur rapinae & particeps in cultu suo, & operculum esse.

Cæterum, quod apud Iudæos in cultibus suis, hoc apud Christianos sub Papatu in sacerdotijs & anniuersarijs instituendis contrigit. Hæc enim plerumque e bonis, scenore, rapinis, aut calumnia acquisitis, instituta sunt, Nam morituri, rapinarum, & scenorum suorum conscij, Christum ignorantes, inferni tamen supplicia formidantes, hoc consilio sibi succurrere conati sunt (sed frustra) si partem scenorum & rapinarum, ad cultum Dei transferrent, quo & relicta hæredibus pars, in conspectu Dei iustificaretur. Vnde uidemus ea bona, uulgari etiam annum prouerbio testante, carere benedictione, Pfaffen gut fafelt nichts. Idem fere usu uenit in ornamentis ecclesiasticis, posteaque enim mulieres in delitijs uiuentes, satis aduersus Christum in uestimentis suis preciosis lasciuiuerint, tum demum consecrant ea templis, ut ex ipsis ornamenta missatica conficiantur, quo celebrius sacrificetur, adeoque imprudenter impleatur illud Ezech. capite xvi. Sumens de uestimentis meis, fecisti tibi excelsa hinc inde confuta, & fornicata es super eis sicut neque est factum, neque futurum est, Et tulisti uasa decoris tui de auro meo atque argento quæ dedi tibi, & fecisti tibi imagines masculinas & fornicata es in eis, & sumpsisti uestimenta tua multicoloria & operuisti illa, Quale igitur supplicium pro hoc scelere tibi inferetur? Sequitur apud Ezechielem, Hæc dicit Dominus, Ecce congregabo amatores tuos contra te undique, & denudabunt te uestimentis tuis, ut auferant uasa decoris tui, & derelinquent te nudam plerumque ignominia, adducent super te multitudinem, lapidibus lapidabunt te, & trucidabunt te gladijs suis &c.

EGO AVTEM exterminauit Amorraeum &c. Post flagitiorum in Israel enumerationem, recenset Dominus beneficia, quæ in Israelitas contulit, & quibus illi, ad mutuuum officium & gratiarum actionem inuitari debuissent. Sed impietas more suo pergit esse impietas, & subinde potentior erumpit, beneficijs diuinis saginata, Ergo, inquit Dominus, ut ad obsequium legis meæ Israelitas benefaciendo inuitarem, radicatus hostes eorum Amorraeos contriui, ita ut nec reliqua de

quæ de ipsis superstites remanserint, quamuis robore suo, & fortitudine, quercus ac cedros æquarent (hoc est) longe omnium fortissimi essent. Nihilominus tamen, quemadmodum arbor aliqua, sepe una cum radicibus, trunco, ramis & fructibus, e terra euellitur, & in igne conicitur, ita gentem Amorrhæorum a stirpe sua euulsi, propter Israelitas, ut illi quidem penitus perirent. Hi autem beneficio meo inuitati, me meamque legem agnoscere discerent.

Et ut manifestum fieret, eam uictoriam esse meum, non fortitudinis populi Israelitici beneficium, initio permisi, ut gladio Amorrhæi percussi, ob impietatem suam infeliciter pugnarent & caderent, quæ admodum scribitur Num. xiiij. & Deut. i. Postea uero, ut notam facerem erga Israelem misericordiam meam magnitudinem, gentem illam sic deleui, ut uix nomen gentis reliquum fieret. De his autem uictorijs, uide Num. xxi. Deut. ij. & iij. Iosue x. Iudi. xi. Huc accedit quod scribitur Psal. cxxxiiij. Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes, Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basin, & omnia regna Chanaan &c. Paruum forte hoc beneficium uideretur, si Israelis fortitudo antea tanta fuisset, ut suis uiribus tot reges Amorrhæorum seu Cananæorum debellare potuisset. Nunc autem in Aegypto Israel, adeo affligebatur, & opprimebatur, ut contra unum regem Aegypti, ne hiscere quidem atque mutire auderet, quin potius laboribus defessus, adeo imbellis factus erat, ut ne nidum quidem picaræ, quemadmodum pro uerbio dicitur, expugnare potuisset, nedum tot reges armatos, & urbes muratas. Ego uero, ut ab initio meam erga ipsum misericordiam declararem, liberaui eum principio ex Aegypto, fornace illa ferrea, nec hac solum, uerum etiam in deserto quadraginta annis cum ipso ambulauit, dirigens uiam eius, nube & columna, pluens manna de caelo, dans aquam de petra, mittens coturnices trans mare. Breuiter, omnibus beneficijs eum obruens, donec educerem ipsum ad terram Chanaan, in qua & Amorrhæus habitauit, & darem ei terram illam in hæreditatem, hæreditatem, inquam, Israeli populo meo, En obtinuit eam, habet, possidet, fruitur. Quid mihi pro tantis beneficijs reponit? nihil aliud nisi meras ingrattudines.

Porro, ne non satis liberalitatem meam e corporalibus beneficijs, intelligerent Israelitæ, adieci & spiritualia. De filijs enim ipsorum suscitauit prophetas, & de iuuenibus eorum Nazaræos sanctos. Quid dicam? nihil non beneficijs meis apud ipsos tentauit, ut saltem minus peccarent, si omnino nihil bene agere uellent. Misi prophetas, non aduenas sed indigenas & gentilicios, qui uerbo Domini eruditi, legem Dei prædicarent, & ad resipiscentiam uerbo suo inuitarent, Sed ipsi hoc beneficium diuinum contemnentes, prophetas etiam

I N C A P V T S E C V N D V M

persequabantur, & uetabant, ne predicarent uerbum Dei. Elegi quoque inter ipsos, Nazaræos, qui sancto suo exemplo, & uitæ austeritate populum ad temperantiam & modestiam hortarentur. Quis ex uobis negare hoc audebit? Manifestius certe est, quam ut negari possit. Sed tantum abfuit, ut exemplum temperantiæ in ipsis imitarentur, ut potius Nazaræos coegerint, ipsorum more, intemperanter uiuere, & contra præscriptum regulæ suæ, uinum bibere.

Ceterum de lege Nazæorum scribitur Num. vi. qui fuerunt inter Israelitas, quasi monachi Domino sanctificati, propria quadam uiuendi regula ab alijs hominibus separati. Quando enim natura per se se prona est, ad instituendos cultus electitios, ideo spiritus sanctus, multa diligētia apud Israelitas cauit, ne quicquam in cultibus diuinis tentaretur, citra uerbum Dei. Hinc est, quod tot sacrificiorum genera, tot sacrificiorum ritus, per totū Leuiticū librum describant, similiter tam mirabilis uiuēdi regula, Nazæis uotarijs præscribatur, non quod in ijs cultibus aliqua religionis uis posita sit, sed ne populus pro sua libidine, in quosuis obuios cultus citra uerbum ferretur. Tota enim uis in ijs cultibus, non in opere, sed in uerbo posita est, & propter uerbum seu ordinationem Dei, non propter opus, Deo placet.

Vnde, quia hoc loco exprobratur Israelitis, quod Nazæis uinum propinauerint, non propter opus ipsum tantopere irascitur Dominus. Qui enim Deus opus illud, uini uidelicet exhibitionem & potum, per se se condemnaret, qui alias iubet dicens, Date siceram merentibus, & uinū his qui amaro sunt cor de? Sed ideo exprobratur, quod contra legem Dei, & uerbum Domini, Nazæos uinum bibere coegerint. Tolle uerbum Domini, & liberum est uinum bibere, adde uerbum Domini, & uinum exhibere aut bibere, tam grāde est nefas, quam adulterium aut latrocinium. Sic Adamo in paradiso lex data erat, ne uesceretur de pomis arboris scientiæ boni & mali. Parua quidem per se res est, pomo uesci, sed non parua res erat uerbum domini, quo pomi esus uetabatur. Esu forte pomi per se non magnopere requirebat Dominus, magnopere autem requirebat, mandati & uerbi sui obseruationem.

Sic Sauli mandabatur, ut in Galgala expectaret septem diebus, donec Samuel ad ipsum ueniret, & tunc faceret Domino holocaustum. Et expectabat quidem Saul septem diebus, offerebat tamen holocaustum ante Samuelis aduentum. Quid ergo? Leuicula res uidebatur, etiamsi tantus rex, contemptum sacrificulum non expectaret, uidebatur quoque rectum, si Domino holocaustum fieret. Sed hoc opere, perdidit Saul coram Deo regnum suum, & audit, Nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quæsiuit Dominus sibi uirum, iuxta cor suum,

cor suum, etc. Non requirebat quidem Dominus per sese, tantilli temporis preoccupationem, sed magna cura requirebat, uerbi sui obedientiam. Ita enim ait Samuel, Nunquid uult Dominus holocausta & uictimas, & non potius ut obediatur uoci Domini? Melior est enim obedientia quam uictime, & auscultare magis, quam offerre adipem arietum.

Iam, ut & de Nazareorum figura pauca adijciam, Nazaregi adumbrant omnes pios Christianos, & regula eorum uiuendi, forma est uitae institutionis in Christianismo. Quia enim uinum bibere uetabantur, significat Christianos debere non quidem ab omni abstinere uino, sed continentissimam agere uitam, ne nimio obruti uino, in libidinem incidant. Vnde Paulus Ephe. v. ait. Ne inebriemini uino, in quo luxus est, & ad Timoth. Non multo uino deditos. Quod uero nouacula non transierit per caput Nazareorum, omni tempore separationis suae, admonet Christianos, ne delictis diffuant, ne seruiant lasciuiae, & molliciei, sed masculos & uiriles mores expriment, & per omne uitae suae tempus, sanctitatem praestent. Huc accedit, quod Nazaregi super mortuum non ingrediebantur, quod quid aliud significat, quam Christianis non licere mortuaria opera sectari, & peccata mortalia committere: ac ne patris quidem & matris, & fratris & sororis exemplum in peccando sequi. Qui enim, inquit Christus, diligit patrem & matrem plusquam me, non est me dignus. ECCE EGO ANXIOR SVBTER VOS etc. Anxiatur & stridet, ac ut ita dicam, ululat plaustrum foeno praegratum. Quod igitur foenum est plastro, hoc uos Israelitae propter peccata uestra mihi estis, uidelicet, tam graues & molesti, ut deficiam, nec ferre possum. Quis enim tam horrenda scelera sustineret? quis ad tanta flagitia conueneret? Alij sic interpretantur. Ecce ego coarctato subter uos, uidelicet gressus uestros, hoc est, efficiam ut arcte & impeditate ingrediamini ac ingruentibus malis, non possitis effugere. Sicut coarctatur, hoc est, impeditur progreditur plastrum onustum foeno. Efficiam enim, ut nec ueloces fuga sua poenam effugiant, nec fortes potentia sua euadant, nec robusti uiribus suis, uitam suam uindicerent, nec sagittarii constent, nec pedites, nec equites liberentur, sed etiam si quis maxima fortitudine prestans, non interficiatur, tantis tamen malis obruetur, ut uix nudus effugiat, idcirco fiet in illo die, quem Dominus futuro supplicio impietatis destinauit, quo Dominus uisitaturus est omnia impiorum Israelitarum scelera. Quis haec dicit? quis haec praedicat? non homo, sed Deus, non seruus, sed rerum omnium Dominus, qui ut non fallit mendacio, ita non fallitur hypocrisi. Proinde, si tanta supplicia effugere uolueritis, Resipiscite, ac dignos poenitentiae fructus facite, & resipiscet Dominus ab eo malo, quod contra uos est locutus. Potest etiam hic locus aliter exponi, ut in hoc uersu (Ecce ego anxior sub

D in

I N C A P V T S E C V N D V M

ter uos &c. Ad leonum alioqui terribilium, formidolosam naturam respiciatur. Nam, autore Plinio, tametsi leo, animalium omnium fortissimum & saeuissimum sit, tale tamen, tamque saeuum animal, rotarum orbis circumacti, currusque inanes, & gallinaceorum cristae, canusque etiam magis terrent, sed maxime ignes.

Est igitur haec sententia. Vos Israelitae, nunc leones estis, nunc fortes, nunc bellaces, nunc audaces estis, nondum reuelato impietatum uestrarum iudicio, omnia prospera uobis pollicemini. Sed quemadmodum seuisimos leones, stridor inanum curruum terret, ita ego quasi currus subter uos stridebo, Tunc uos, qui antea leones ferriore uidebamini, tantus terror comprehendet, ut nusquam tutam salutem adsequi possitis. Cursori non proderit sua uelocitas, fortem non iuuabit audacia, Potentem non iuuabit robur corporis sui, Sagittarium non defendet arcus aut telum, Pediti non proderit festinantia sua, Equiti non auxiliabitur equi uelocitas. Breuiter, etiamsi fortissimus quisque mortem effugiet, tamen nudus effugiet, tanta futura est impietatis afflictio. Ex hoc loco uides, nulla dona corporalia posse nobis aliquid adiuuenti in iudicio diuino afferre, iuxta testimonium Hieremie dicentis, Non gloriatur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitijs suis &c. Eadem habes infra capite nono, Non erit fuga eis, & qui fugerit ex eis non saluabitur.

CAPVT III

AVDITE VERBUM ISTVD, quod locutus est DOMINVS super uos, filij Israel, super omnem familiam, quam eduxi de terra Aegypti dicens.

Tantummodo uos agnouit ex omnibus familijs terrae, propterea uisitabo super uos omnes iniquitates uestras.

Alia Prophete concio, qua Amos futuram regni Israel deuastationem, argumento a consensu spiritus in prophetis ducto, comprobabat. Audite, inquit, non meum somnium, sed uerbum, quod Dominus locutus est, non aduersus incircumcisas gentes, ne uobis ob circumcissionem uestram blandiamini, sed aduersus uos filios Israel, aduersus omnes familias, quas Dominus misericordia sua ex Aegypto liberauit, ne forte existimetis Dominum idcirco non uisitaturum iniquitates uestras, quod patres uestros quondam potenti manu e fornace ferrea Aegypti eduxerit. Nihil uobis peccantibus proderit patrum pietas, nihil iuuabit praeterita liberatio, quin potius, quo maioribus hactenus beneficijs a Domino affecti estis, eo grauioribus supplicijs ob ingrati

ob ingratitudinem uisitabimini. Audite igitur quid Dominus loquatur. Ex omnibus terræ familijs duntaxat uos agnouit, uos elegi, ut essetis gens sancta, regale sacerdotium, atque adeo populus meus peculiaris, in quo omnibus gentibus nomen misericordiæ, potentiæ, & benignitatis meæ declararem. Et elegi uos, non quia cunctas gentes numero uincebatis, cum fueritis omnibus populis pauciores, sed quia dilexi uos, & custodiui iuramentum, quod iuravi patribus uestris. Propter uos autem reliquas gentes partim odio habui, partim penitus deleui, ut uos terram eorum possideretis. Quid pro his beneficijs mihi retulistis? Primum, aduersus Deum impij, deinde aduersus proximum iniurij estis, hoc est, omnia flagitiorum genera designatis. Idcirco multitudinem peccatorum uestrorum, supplicij grauitate compensabo.

Cæterum quod hic dicitur, Tantummodo uos agnouit ex omnibus familijs terre, Possit aliquis querere, Ergo ne Dns non agnoscit nec curat alias gentes? Nonne Paulus scribit, qd Deus, non Iudeorum tantum, uerum etiam gentium Deus sit? Absit, ut dicamus, Deum non item aliarum gentium Deum esse. Quæ enim Iudæis beneficia corporalia Dominus prestitit, eadem etiam ac longe maiora alijs populis contulit. Dedit Israelitis terram Chanaan, sed incircumcisis dedit totam aliam terram, præ qua, quantula obsecro, terra Chanaan portio est? Contulit Israelitis regionem fluentem lacte & melle, sed gentibus contulit plerasq; regiones butyro & adipe fluentes. Donauit Iudæis regnum, sed illud uix regni umbra est, si conferas cum Babylonico, aut Alexandrino, aut Romano quondam, quod incircumcisis gentibus donauerat. Sed hoc interest, quod Iudæis talia beneficia collata sunt, per uerbum Domini, & per fidem accepta. Gentibus uero collata sunt citra uerbum, & possessa citra fidem. Quanto igitur uerbum Domini & fides infidelitati præstant, tanto maiora sunt beneficia Iudæis quam gentibus collata. Tametsi enim gentium beneficia superent Iudæorum beneficia, externo doni precio, non tamen superant ea, diuina misericordia & liberalitate.

Adhæc, Deus aliarum quidem gentium Deus tantum est creator, conseruator & nutritor. Israelitarum uero seu fidelium, non tam corporis conseruator, qm totius hominis seruator æternus. Alijs quidem gentibus Deus est potens, pijs uero & spiritualibus Israelitis, Deus est misericors, & pater. Itaq; cum propheta hoc loco dicat, Deum tantummodo Israelem agnouisse, non de potentia maiestatis eius, qua uniuersa administrat, intelligas, Sed de misericordia & benignitate, qua pios per uerbum & fidem amplectitur.

Sed quam absurda inquires hæc est argumentatio. Elegi uos præ

I N C A P V T T E R T I V M

omnibus gentibus, idcirco uisitato iniquitates uestras. Nonne magis consentaneum esset, Elegi uos, ideo etiam parcam & ignoscam uobis? Age, memineritis pacti, quo Dominus cum populo Israel conuenit Exod. xix. Deut. vij. & xxvij. Si audieris uocem Domini Dei tui, eris benedictus, Si non audieris, eris maledictus. Ex hoc pacto conuenienter sequitur, Elegi te pacto quodam, ut legem meam seruares, sed quando recesseris a pacto, puniam te, ita enim inter nos conuentum est. Rursus audio, Si hæc est conditio populi Dei, ut grauius propter pactum puniatur, prestat esse gentilem sine pacto? Respondet Paulus Rom. ij. Qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, ita qui sine pacto impie fecerunt, sine pacto punientur.

NVM ambulabunt duo simul, nisi conuenerint?

Num rugiet leo in sylua, & prædam non habeat? num dabit catulus leonis uocem suam de cubili suo, nisi aliquid cœperit?

Num cadet auis in laqueum terræ absq; aucupe? num auferetur laqueus de terra, priusquam capturam cœperit?

Num clanget tuba in ciuitate, & populus non expauescet? num erit malum in ciuitate, & DOMINVS non faciet?

Quoniam non faciet dominator DOMINVS ullam rem, nisi reuelauerit decretum suum seruis suis prophetis.

Leo rugiuit, quis non timebit? dominator DOMINVS locutus est, quis non prophetabit?

Quia dixit propheta, Dominum iniquitates Israelis uisitaturus, & tunc nihil minus ob prosperum rerum successum, futurum uidebatur, quam supplicij uisitatio, ideo probat nunc a consensu spiritus diuini in prophetis, q̄ futura sit ingens afflictio super Israel. An existimatis uos Israelitæ, uanum esse, quod pro concione publica prædico? Qui potest illud uanum esse mendacium, quod tanto spiritus consensu ubiq; prædicatur? Quod enim ego in Israel adnuncio, hoc idem adnunciant Micheas & Hoseas, & quod nos prædicamus, hoc idem confirmat Esaias in regno iuda. Prætereo reliquos prophetas nobis subscribentes. Nisi igitur Dominus in nobis loqueretur, putatis quod tanta concordia in adnunciatione deualtationis regni uestri conuenire possemus?

Quod si hoc nondum intelligatis, agite exemplis quibusdam uobis explanabo. Num ambulabunt duo simul, nisi conuenerint aut in itinere, aut mentis concordia? certe hostes nunq̄ concorditer simul ambulabunt, & qui in uia nunquam conuenerunt, quomodo una gradientur? Ita qui fieri posset, ut prophete Domini tanto consensu, deualtationem futuram prædicarent, nisi Dominus cum ipsis conuenisset, aut reuelasset? Ambulat Dominus cum prophetis, non igitur
irritum

irritum erit quod conantur. Videamus & aliud exemplum. Num leo rugiet in sylua, si prædam non habeat? & num catulus leonis clamabit, nisi prædam cœperit? Quod si nec leo nec catulus leonis frustra rugiūt, & frustranea esset uox Domini Dei nostri per os prophetarum suorum rugientis? Leonis clamor, argumentum est aut capiende aut captæ prædæ, ita Domini uox argumentum est futuræ cladis. Non enim Dominus tanta constantia, tanta seueritate per prophetas suos exitium toti regno Israel minaretur, nisi immineret malum. Et nisi illud immineret, non reuelasset prophetis suis.

Etenim nihil in humanis rebus ferè memorabile facere solet Dominus, nisi antea reuelauerit illud prophetis suis, ut populo prenunciarent, ob eam uidelicet causam, ut interim filij Dei habeant resipiscendi occasionem, filij uero tenebrarum subinde magis atq; magis exacercentur, ac per hoc iustam damnationem accipiant. Sic Noe reuelatum est futurum diluuium, Sic Abraamo & Lotho reuelatum est futurum incendium Sodomæ.

Iam si dixeris, nullum malum in Israel futurum, propterea q̄ Dñs nesciat nisi benefacere Israelitis, aut ut magis impius sis, si obieceris, quemadmodum Threnorum iij. cap. scribitur, ex ore altissimi nec mala nec bona egredi, sed queuis pro sua libidine ferri, Domino interim suas res agente, non est, quod ideo aut securus malum effugas, aut oculum Domini oīa contemplantem fallas. Quemadmodum em̄ aues non capiuntur extentis laqueorum retibus sine aucupe, ita nulla afflictio hoībus absq; Domino contingit, & nulli peccatores tribulationis uinculo capiuntur, absq; aucupe Domino Deo nostro. Adhæc, non leuantur retia de terra, super quam extenta erant, nisi prædam cœperint, ita posteaq; Dominus Deus noster retia future afflictionis extenderit, non ea auferet, donec afflictio uenerit, & peccatores non resipiscentes comprehenderit. Aucupes & uenatores non frustra tendunt retia sua, & uos existimabitis Dominum prædicationis uerbi sui laqueos, atq; imminentis calamitatis retia frustra extendisse? Absit, ut tantam insipientiam sapientissimo Deo adscribamus.

Porro cum hic dicitur, Num erit malum in ciuitate, quod Dominus non faciet? quæri solet, num & mala a Domino fiant. Et qui impij sunt, illi iuxta Hieremiam dicunt, Ex ore altissimi non egredientur nec bona nec mala, hoc est, omnia humana a fortuna reguntur, Deo interim aut dormiente, aut suas res curante. In Ezechiele quoq; seniores domus Israel in abscondito cordi sui dicunt. Non uidet Dominus nos, dereliquit Dominus terram. Alij uero aiunt, Dominum operari quidem mala pœnæ, hoc est, afflictiones, sed non mala culpæ, que sunt peccata, Sic enim malum diuidunt,

I N C A P V T T E R T I V M

Nos paulo dilucidius de hac re ita dicamus, q̄ si ad omnipotentiam Dei respiciamus, omnia a Deo, potenti manu & efficaci actione fiunt, siue mala culpæ, siue mala pœnæ. Deus enim est, qui obdurauit Pharaonem, qui decepit per pseudopphetas Ahabum regem, qui tradidit gentes per cupiditates cordium suorum in immūdiciam, qui tradidit eas in cupiditates ignominiosas, in reprobam mentem, ut facerent que non conueniebat, repleti omni iniusticia, scortatione, uersutia, auaritia. Hęc aut̄ quæ sic agit Deus, non sunt proprie mala, quatenus uidelicet a Deo fiunt, sed sunt supplicia malorū, & impietatis. Quod si uero ad uoluntatem Dei uerbo suo manifestatam respiciamus, pie pronuntiabimus, Deum non operari mala culpæ, quæ sunt peccata. Prohibet enim lege sua peccata, quomodo igitur ea uellet? Et qui uon uult mortem peccatoris, quomodo uellet peccata? Qui odit iniquitates Iacob, & detestatur superbiam Israel, quomodo illa operaretur.

Duo ergo in Domino Deo nostro consideranda sunt. Alterum, omnipotens eius actio ab oculis nostris abscondita, rationi humanæ imperscrutabilis, mente tamen adoranda, & iuxta hanc operationem, non permittit tantum mala, uerumetiam potenter agit, quæ tamen quatenus a Deo fiunt, non sunt mala, sed pœna mali. Alterum, uoluntas Dei per legem seu uerbum eius manifestata, & nobis proposita, ut opera nostra ex illa cōparemus, & actionibus nostris exprimamus, Iuxta hanc recte dicimus, Deum non operari mala seu peccata, sed permittit quidem ea opere, dum oīpotentia sua non impedit, non tamen permittit ea, uoluntate sua reuelata, hoc est, uerbo & lege sua. De qua re plura legas in libello D. Martini Lutheri, cui titulum fecit, De seruo arbitrio.

Redeamus rursus ad explanationem prophete, Num, inquit, clangeget tuba in ciuitate, & populus non expauescet, ita si Dominus tuba prædicationis sue insonuerit, quis non contremiscet? Rugiente leone omnia animalia territa fugiunt, & non exterrerentur homines rugiente Domino Deo eorum? Rugit autem Dominus per prophetas suos, dum annunciat populo scelera, & minatur eis, nisi resipiscant, supplicia. Hoc igitur loquente, hoc decreta sua reuelante, nemo est qui tacere possit, qui non prophetet. Nam etiamsi tunc homines tacerent, lapides certe clamarent. Si prophete silerent, profecto asini loquerentur, quemadmodum de asina Bileam scriptum est. Itaque quando Dominus uno omnium prophetarum ore, futura supplicia denunciat, nō est quod nobis securitatem polliceamini, quin potius ab iniquitatibus uestris resipiscite, ut & Dominus pœnitentiam agat super malo, quod contra uos locutus est.

Clamate

Clamate ad palatia in Asdod, & ad palatia in terra Aegypti, & dicite, Congregamini ad montana Somron & uidete tumultus magnos in medio eius, & calumnias inter ipsos.

Et non nouerunt facere rectum, dicit DOMINVS, thesaurifantes iniurias & deuastationes in palatijs suis.

Propterea sic dixit dominator DOMINVS, obsidebitur, & circumdabitur terra, & deicietur a te fortitudo tua, & diripientur palatia tua.

Quod Hieremias de regno Iuda conqueritur dicens, Frons mulieris meretricis facta est tibi, & noluit erubescere, hoc idem conqueritur nunc Amos de regno Israel. Etenim propter frequentia scelera, eo impudentiae uenerant, ut nulla lege, nullis minis, nulla seueritate & grauitate ad peccatorum suorum cognitionem adduci potuerint. Sed si arguebantur a prophetis, tantum abfuit ut resipiscerent, & dignos fructus poenitentiae facerent, ut quo plus arguerentur, eo plus uerbum Domini persequerentur, & iniquitates suas tanquam acquisitissimas rectitudines excusarent. Quid igitur faceret propheta Amos? cum nullum inter Israelitas reperiat, qui scelera & impietates Israelis calculo iudicij sui testificari uelit, appellat ad incircumcisarum gentium iudicia. Cite, inquit, mihi iudices & primates Philistinorum atque Aegyptiorum. Dicite ad proceres Asdod, quae est una ex urbibus Philistinorum, et ad magnates Aegyptiorum, ut ad diiudicandas Israelis impietates, ad Samarię montana descendant. Quod si coram illis Ethnicis iudicibus, scelerum uestrorum uos accusarem, & illi dispicerent tumultus, seditiones, caedes, dolos, fraudes, rapinas, calumnias & pauperum oppressiones inter uos innumerabiles, certo fore sperarem, ut iudicio superarem, & uos peccatorum ac scelerum apud impios iudices conuincerem.

Iam si tanta sunt uestra flagitia, ut etiam in iudicio Ethnicorum condemnaremini, quanti rogo peccatores estis in iudicio Dei? Ecce enim, ut probe sententiam Domini super uos agnoscat, Haec dicit Dominus, tantum abest ut Israelitae recte agant, ut etiam recta agere nesciant. Primum noscere non uolunt, quid sit rectum, quid iustum & piũ. Contemnunt enim legem Domini, abominantur uerbum Dei, quo solo quid sit rectum discitur. Suas autem adinventiones solas probant, & eas tanquam iusticias optimas deo obtrudunt. Deinde etiam si quid sit rectum e uerbo Domini didicerint, tamen sectantes legem iusticiae, ad legem iusticiae non perueniunt, quia non ex fide, sed tanquam ex operibus legis, quemadmodum scribit Paulus Roma. ix. Quid enim boni facere possent peccatorum mole obruti? quam iusticiam praestarent iniquitate pleni? Colligunt & coaceruant Israelitae sibi

I N C A P V T T E R T I V M

opes, fraude & calumnijs acquisitas, thesaurisunt sibi bona, pauperum direptionibus & oppressionibus, & putas tales egregij aliquid in operibus Dei facere posse. Fingere & simulare bonum possunt, facere non possunt. Quantumcumque enim alioqui hypocritas agant, & extrinsecus probi uideantur, tales tamen diuitias & opes fraude paratas domi suae detinent, propter quas tota eorum regio deuastationi obnoxia erit. Audite igitur impij, animaduertite scelerosi, quod dominator Dominus iudicium de uobis tulerit. Velitis, nolitis, peccatores impij estis. Itaque ut digno factis supplicio afficiamini, obsidebitur & circumdabitur regio uestra exercitu hostili, exercitu Salmanessar regis Assyriorum, qui non tam fortes tuos bellatores occidet, quam omnes munitas urbes tuas deuastabit, adeoque omnes thesauros tuos depredabitur. Vide regni Israelitici deuastationem iij. Regum xvij.

Ex hoc loco notabis, opes fraude & calumnijs acquisitas, nemini parari nisi hostibus & aduersarijs, & si has maxime haeredes accipiant, pessime tamen ipsis cedunt. Quid igitur ad opes cumulandas, malis artibus tantopere contendis? quid tanta fraude in proximi bona inhas? audis ne male partum, male dilabi? & quae paras, non haeredibus, sed hostibus, non amicis, sed inimicis paras. Et si haeredibus, tamen ingratis, aut opum dolo partarum maledictione misserrimis futuris? Itaque ut partis bonis in Domino fruaris, fac ut diues in bonis operibus efficiaris, & facilis sis non ad diripiendum, sed ad impartendum, ut recondas tibi thesauros in caelis, ubi nec aerugo neque tinea corrumpit, & ubi fures non perfodiunt, nec furantur.

SIC DIXIT DOMINVS, quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut cartilaginem auris, sic eruentur filij Israel habitantes in Somron, in angulo lectuli, & in Damasco, in grabbato.

Audite et testificamini, in domo Iacob, dicit dominator Dominus **DEVS Zebaoth**.

Quoniam in die cum uisitauiero scelera Israel super eum, uisitato etiam super altaria Bethel, & amputabuntur cornua altaris, & cadent ad terram.

Et percutiam domum hyemalem una cum domo aestiua, & peribunt domus eburneae, & dissipabuntur domus multae, dicit **DOMINVS**.

Quid ergo? totum ne regnum deuastabitur, ut nihil reliqui maneat? omnes ne habitatores occidentur ut nullus euadat, qui uel duntaxat cladis nuncius sit? Ad haec respondit Dominus. Superstites quidem aliquot remanebunt, & uiui, tantam calamitatem euadent, sed paucissimi,

paucissimi, sed bene numerabiles. Quomodo enim interdum pastor superueniens, insequente suo clamore & tumultu, ab ore leonis, duo crura aut extremum auriculę ouis, iam deuoratae recuperat, ita uix tricesima aut quadragesima pars populi Israelitici ab imminente calamitate liberabitur. Tamen si enim minor Israelis portio in Samaria habitet, maior autem in regno Damasceno, quo putant se egregie aduersus hostes suos, tutos & securos, ueniet tamen dies, quo nullum habebunt, nec in Samaria nec in Damasco asylum.

Cæterum quod hic dicitur, filij Israel qui habitant in Samaria in angulo lectuli, & in Damasco, in grabato, respicere uidetur ad illud quod legitur iij. Regum xiiij. Ierabeamum filium Ioas restituisse Israeli Damascum. Hinc cum Israelitarum maior pars Damascenum regnum inhabitaret, dicitur in Damasco tanquam in tuto lecto recumbere, & cum minor populi portio adhuc Samaritanos montes inhabitaret, dicitur in Samaria tanquam in angulo & termino lectuli, caput suum reclinare, ut Samaria sit terminus dumtaxat lectuli, si conferatur ad regnum Damascenum, quod toti grabato comparatur.

Hæc est ergo Prophetæ sententia. Nunc quidem uos Israelitæ, imperij uestri fines usque ad Damascum Syriæ Metropolim protulistis, ut regnum uestrum latius in Syriam seu Damascum, quam in Samariam protendatur, sed futura est tanta super uos calamitas, ut nulla uobis nec in Samaria nec in Damasco securitas pateat. Itaque admoneo, inquit dominator Dominus Zebaoth, uos prophetas, ut audiatis, & postea nomine meo apud populum testificemini, me in die supplicij tanta seueritate scelera Israelitarum uisitaturum, ut nec impia altaria Bethel, ubi nunc uitulus in honorem Dei colitur, integra remaneant. Amputabuntur enim altaris cornua, & in terram deiciuntur, nec splendida ædificia siue hyemalia siue æstiuua, incolumia euadent, & in summa, quicquid est ædium sumptuosarum, siue sacrarum, siue profanarum, siue publicarum, siue priuatarum, funditus deuastabitur & dissipabitur. Iam non est quod externa regionis alicuius deuastatione, aut corporali hominis morte, peccatorum sceleri atque iniquitati satisfiat. Nulla enim deuastatio tam grauis, nulla mors tam sæua est, quæ possit peccati alicuius crimen expiare, nisi unius domini nostri Iesu Christi mors innocentissima.

Corporalia autem supplicia ideo peccatoribus Dominus minatur, non ut his peccato satisfiat, sed ut his extrinsecus coram hoc mundo declaret ac manifestet futurum idemque æternum supplicium, quod omnes peccatores, nisi resipiscant, in futuro sæculo manet. Etenim Dominus Deus noster unam quidem Sodomam & Gomorram semel igni combussit, unum Pharaonem semel in aqua maris submersit.

E

I N C A P V T T E R T I V M

fit, unum regnum Iuda & Israel semel & iterum deuastauit. Sed ut non soli illi peccatores fuerunt, ita non solum illos supplicio corporali propter peccata affecit, sed quotquot non resipuerunt, & ad percutientem se non reuerterunt, æterno supplicio ita affecti sunt, ut illorum corporali pœna omnibus peccatoribus futuri super ipsis diuini iudicij specimen exhibitum sit. Est enim corporalis afflictio, supplicij pro peccatis proœmium, æterna autem mors epilogus. Quemadmodum enim fides sub benedictionibus corporalibus, spirituales perspicit, ita sub externis afflictionibus & maledictionibus, absconduntur internæ atque æternæ, id quod satis aperte indicat Paulus de Abraami promissionibus Galat. tertio, & de Iacob atq; Esau Roma. nono. Itaq; quod Dominus hoc loco Israelitis euenturum minatur, ut regnum ipsorum per Salmanessarem Assyriorum regem deuastetur, hoc uti re ipsa accidit, ita in impijs non resipiscentibus malorum initium fuit, qui propter impietatem suam, una cum corporali, etiam æterna maledictione condemnati sunt.

C A P V T I I I

AVDITE VERBUM ISTVD uaccę Basan, quæ estis in monte Somron, uiolentiam inferentes miseris, contentes egenos, dicentes dominis suis, afferte & bibamus.

Iurauit dominator DOMINVS per sanctuarium suum, quoniam ecce dies uenient super uos, & leuabunt uos sudibus, & posteriora uestra hamis piscationis.

Et per partes extrahemini unaquæq; ante aliam, & mitte mini ad palatium.

Alia prophetæ Amos concio, aduersus principes et consiliarios regis Samariæ, quos metaphorico nomine uaccas Basan uocat. Ne mireris autem, quod Amos tam celebribus & delicatis uiris, tam rusticum, inciuilem adeoq; contumeliosum uaccarum titulum ascribat. Pastor enim est, non in aulis principum, quę sunt celebrium titulorū officine, nutritus, ut plane nesciat scapham, aliter q̄ scapham uocare. Porro Basan, quæ una cum Gilead data est in sortem dimidię tribui Manasse, quemadmodum scribitur Deutero. ij. & Iosue xij. nobilis est a pascuis & quercubus, ut legitur Esa. ij. & Zach. xi. Vnde principes & consiliarij regum Israel uaccę Basan uocantur, propterea q̄ Deus eorum uenter sit, qui nati sunt consumere fruges. Cum enim pro ratione muneris sui, uiolentia oppressos liberare, & egenos iuuare deberent, ipsi primi sunt, qui uiolentiam inferant, & pauperes opprimant. Nec aliud curant, nisi conuiuia, luxum, & ebrietates.

Quemad

Quemadmodum enim uaccæ pingues ad arandum nihil, ad uorandum autem & potandum plurimum ualent, ita primates regis in Samaria, ad consulendum reip. plane nihil, ad opprimendum uero pauperes, ad inferendam uim egenis, ad consumendum fruges, & ad perdenda uina potentissimi sunt.

Et ut uaccæ pingues si sitiant, mugitu suo insuaui molestæ sunt, ita primates regis semper ingeminant, agite, bibamus, conuiuemur, potemus, pocula exicemus, æqualibus haustibus certemus. Et hoc ipso uaccis peiores sunt, quod hæ non bibant nisi sitientes, & bibunt quantum satis est ad extinguendam sitim, illi autem non expectant sitim, sed è somno experrecti, protinus nudi & anhelii ingentia uasa corripunt, uelut ad ostentationem uirium, ac plene infundunt, ut statim euomant, rursusq; hauriant, idq; iterum tertioq; tanquam ad perdenda uina geniti, & tanquam effundi illa non possint nisi per humanum corpus. De quibus etiam Esaias capite quinto concionatur. Væ qui consurgitis mane, ad ebrietatem sectandam, & potandum usq; ad uesperam, ut uino æstueris, & postea. Væ qui potentes estis ad bibendum uinum, & uiri fortes ad potandam siceram. Similiter Eccl. decimo. Væ tibi terra, cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Rursum, Beata terra, cuius rex nobilis est, & cuius principes uescuntur tempore suo, ad reficiendum, non ad luxuriam.

Quam autem pœnam Esaias & Ecclesiastes ebris regum primatibus minantur, eandem hoc loco Amos, consiliarijs regum Israel ob oculos ponit, dicens. Audite uos uaccæ pingues, uos primates regni Israel, qui Domino regi uestro, non ut Reipublicæ operam det, sed ut potet atq; conuiuetur consulitis, audite inquam, & probe animaduertite. Ut enim certo cognoscatis firmitatem consilij DEI, quo ebrietatem uestram, & calumnias quibus egenos opprimitis, supplicio affecturus est, non simpliciter uobis pœnam minatur, sed iurat per Sanctuarium suum, se impietates uestras uindicaturum. Nam homines quidem per eum iurant, qui sit maior, Cum autem DEVS non possit per quenquam maiorem se iurare, nonnunquam per seipsum, nonnunquam per nomen suum magnum, nonnunquam per dexteram suam, nonnunquam per animam suam, nonnunquam per Sanctuarium suum, quod est templum in Hierusalem iurat, ut iuramento suo propositi sui certitudinem declaret. Iurauit autem DOMINVS, certissime uentura esse tempora, quibus supplicium sumendum sit de impijs principibus.

Et quando propheta principes uocauit uaccas, in explicando supplicio eorum, cœptam uaccarum metaphoram seruat, dicens. Vos primates, uaccæ pingues estis, proinde pro sorte & conditione uacca

IN CAPVT QVARTVM

rum pinguium tractabimini. Porro, uaccæ ideo saginantur, ut pingues effectæ occidantur, & cibus humanus fiant. Posteaquam enim occisæ sunt, à lanio sudibus ac pertica in altum eleuantur, & posterioribus pedibus, capite deorsum dependente, in clauos qui sunt uelut hami piscatorum, suspenduntur. Deinde particulatim, altera uel portio, uel tota uacca, post alteram, dissecantur, & ad nobilium, ut in escam parentur, domus & palatia mittuntur. Haud absimilis erit uestra, o principes, fortuna. Nunc enim multa potentia, multis diuitijs, multo honore, imò multis impietatibus saginati estis, ut maturi admodum sitis occisioni. Proinde ueniente lanio, qui est Salmanessar rex Assyriorum, aliquot ex uobis occidentur, caput uestrum & omnis potentia uestra deicietur, aliquot in captiuitatem abducentur, ut sint gentilium ludus & risus. Impij enim ideo in altum tolluntur, ut profundius deiciantur, Summis in hoc mundo laudibus celebrantur, ut æterno dedecore sordidentur, Bonis huius terræ saginantur, ut pinguis Satanæ esca fiant, ut impios in hoc mundo foelices, recte uocaueris, saginata Satanæ altitia.

Sec
reus
fcls
mest
sew.

Porro ubi nos uertimus, ad palatium, Hebræus pro palatio habet הַחַרְמוֹנָה haharmona, quod Septuaginta uerterunt, montem Remmon, quasi essent duæ dictiones, alij autem celsitudinem, alij Armeniam. Nobis uero arridet palatij expositio, ut in hac dictione הַחַרְמוֹנָה haharmona, secundum ה he, pro א aleph ponatur, ut est facilis symbolismus inter he & aleph. Armona enim cum aleph scriptum, palatium seu penates significat. Et hæc interpretatio metaphoræ uaccarum magis conuenit. Nisi forte placuerit sic exponere. Et proiciemini ad penetrale, ut sit sensus, uos uaccæ pingues à lanio dissectæ, particulatim proiciemini ad promptuaría, ut suo tempore paterfamilias uos ad escam familiæ suæ promat. Ita & impij principes occidentur, & catenis noctis, una cum Satana in tartarum præcipitati, tradentur in iudicium seruandi, ut æterna morte pereant.

ITE ad Bethel, ut impie agatis, ad Gilgal, ut multiplicetis impietatem, & afferte ad crastinum mane sacrificia uestra, ad tertium diem decimas uestras.

Et incendite de fermento laudem, & annunciate spontaneas oblationes, facite ut audiatur, Sic enim uoluistis filij Israel, dicit dominator DOMINVS.

Vnde & ego dedi uobis puritatem dentium in cunctis urbibus uestris, & defectum panis in omnibus locis uestris, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

Ego quoque

Ego quoque prohibui a uobis imbrem, cum adhuc tres menses usque ad messem (superessent) & plui super ciuitatem unam, & super ciuitatem alteram non plui, pars una compluta est, & pars super quam non pluit, exaruit.

Et uenerunt duae (&) tres ciuitates ad ciuitatem unam, ad bibendum aquas, & non sunt satiatae, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

ITE ad Bethel &c. *Σαρκαρούς*, seu ironia mordax, qua dominus praecipiendo, impietatem arguit. Agite uos Israelite, quando omnino libet uobis esse impijs, abite ad Bethel, impietatis uestrae templum, ut illic pro animi uestri sententia impietatem tanquam cultum Dei exequamini, abite ad Gilgal, ut illic praeruaricationem uestram augeatis. Et cum illuc ueneritis, mox altera die, afferte mane sacrificia uestra. Tertia autem die sequenti, afferte decimas uestras, hoc est, nullum diem intermittatis in Bethel & Gilgal, quin cultum aliquem deo uestro praestetis. Primo enim profectionis uestrae die, quo ad loca illa perueneritis, requiescite, & uires quas longa peregrinatione exhaustis, recuperate. Postero autem die, tum demum sacrificia uestra adducite. Tertio deinde die, ut singulis diebus sacrum faciatis, decimas portate.

Et ut omnino cultus uester diuinus augeatur, adolete quoque laudem, hoc est, sacrificium laudis seu oblationem pro gratiarum actione, quae fiebat placentis panis fermentati, quemadmodum scribitur Leuit. vii. Vnde hic dicitur, Incendite de fermento laudem. Et quo religiosiores atque iustiores uideamini, afferte etiam spontanea sacrificia, idque non tacite, nec occulte, sed quo conspicui sitis hominibus, & glorificemini ab illis, facite ut ante uos tubis canatur, & per praekonem palam annuncietur, spontaneam adfore oblationem.

Haec uobis praecipio, non quia mihi talis cultus placeat, sed quia uos neglecto uerbo meo talem elegistis. Quicumque enim cultus diuini citra mandatum aut uerbum Domini instituuntur, tantum abest, ut Domino placeant, ut maiorem abominationem ipsi obtrudere non posses. Nam in ratione diuini cultus, non est respiciendum, num in honorem & gloriam Dei ab homine institutus sit, sed num sit uerbo Domini sanctificatus, num praeepto diuino commendatus. Etenim cum uerbum Domini omnia sanctificet, quis sanctus erit cultus, uerbo Domini non apprehensus? Et cum Dominus in religione cultuum diuinorum, nihil tam respicere soleat, quam uerbum suum, quae obsecro opera, pro uero cultu acceptaret, in quibus non inueniret uerbum suum? Vsq; adeo sane Dominus in cultu & operibus uerbum suum requirit, ut idem opus, in altero, uerbum per fidem ha-

I N C A P V T Q V A R T V M

bente pro maxima pietate, in altero, uerbo carente, pro maxima impietate computet.

Pro exemplis accipe tibi Ahraamum & Manasse regem Iuda. Nā Abraam posito filio suo Isaac in altare, super strue lignorum, extendit manum suam, & arripuit gladium, ut immolaret filium. Hic Abraami conatus sanctissimus erat, & deo acceptissimus, eò quod uerbum Dei habebat, dicentis, Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac, & uade in terram Moria, atq; ibi offeres eum in holocaustum. Vnde Dominus tam uehementer hoc opere, ex fide in uerbum profecto, delectatus est, ut de coelo per angelum Abraamum alloqueretur & diceret. Per memetipsum iurauit, ait Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito, benedicam tibi et multiplicabo semen tuum. Sed & Manasse, quemadmodum scribitur iij. Regum xxi. sacrificaturus, & Deo cultum præstiturus, filium suum per ignem traduxit. Quod opus non tam pro impio, q̄ abominando computatur. Tamen si enim specie externa idem uideatur cum opere Abraami, tamen quia mandato uerbi Dei caret, q̄n potius in lege Domini prohibetur, scelestissimum iudicatur. Sic enim Deu. xij. scriptum est: Non colas Deum, sicut fecerunt gentes. Omnes enim abominaciones, quas auersatur Dominus, fecerunt dñs suis, & offerentes filios et filias, & comburentes igni. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino, nec addas quicquam nec minuas. De Manasse uero legitur: Quia fecit Manasse rex Iuda abominaciones istas pessimas, ecce ego inducam mala super Iudam & Hierusalem &c.

Non est autem quod existimes, cultum aliquem diuinum ideo nō reijciendum sed commendandum esse, quod sit in honorem & gloriam Dei institutus, etiamsi alias uerbo Domino careat. Nam & apud Israelitas excelsa, non idolis, sed Domino Deo nostro ædificata erant, & illic non idolis, sed in gloriam Domini Dei nostri, secundū formam sacrificiorum in lege præscriptam immolabatur. Sic enim scriptura testatur ij. Chroni. xxxij. Adhuc inquit, populus immolabat in excelsis Domino Deo suo. Sed hic cultus Deo abominabilis erat, propterea quod uerbo carebat, & aliter lex præcipiebat, dicens. Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem uideris, sed in eo, quem elegerit Dominus. Quod si opus aliquod ideo sanctum & Deo acceptum iudicandum est, quod in gloriam Dei fiat, nonne homicidia & latrocinia, quæ impij in pios exercent, sanctissima erunt? Sic enim Christus ait Ioan. decimosexto. Veniet tempus, ut quisquis interficiat uos, uideatur cultum prestare Deo. Proinde in dijudicandis Dei cultibus, non in opus, non in uelamen diuini honoris, operi impositum, sed in uerbum Domini, quo omnia sanctificantur, respiciendum

endum est, ne impietatem maximam pro maxia pietate computemus.

Porro, Bethel cuius hic Propheta meminit, iam inde ab initio nobilis erat, propterea quod illic habitauerit patriarcha Iacob, & altare Deo ædificauerit, Gene. trigesimo quinto. Gilgal autem commendabilis facta fuerat, a secunda circumcissione & pasche celebratione, Ios. quinto. Hinc patriarcharum posterum maiorum suorum exēpla (sed citra uerbum & fidem) sequentes, in his duobus locis diuinos cultus instituerant, & Dominum Deum suum sacrificijs colebant, id quod uitulus aureus a Ierobeamo in Bethel positus testatur. Et de Gilgal, in Osea ca. ix. scriptum est. Omnis malicia eorum in Gilgal & iterum ca. iij. Nolite ingredi in Gilgal. Hos autem cultus & sacrificia Amos impietatem & præuaricationem uocat, propterea quod sicut absque uerbo Domini instituta erant, ita absque fide perficiebantur. Quod autem non est ex fide, peccatum est:

Iam quia Bethel domus Dei interpretatur, & monasteria in Papistico regno, communi uocabulo domus Dei appellata sunt, Conuenientissime feceris, si nomine Bethel, monasteria Papistica intelligas. Gots
heuser. Ut enim in Bethel cultus diuinus, exemplo quidem patrum, sed citra uerbum & fidem patrum, institutus erat. Vnde pro Bethel, hoc est, domo Dei, nonnunquam a Prophetis uocatur Beth Auen, quod est domus iniquitatis seu idoli, quæ in uernacula gentis nostræ lingua iucundiores allusionem habent, ut pro (gots haus) dicamus (gotzenhaus) Ita ordines monastici exemplo quidem præcorum heremitarum, sed citra illorum fidem & pietatem instituti sunt, unde recte monasteria pro Bethel uocaueris, Bethauen. Et quæ supplicia ipsi Bethel scriptura minatur, hæc eadem monasteria sibi prædicta esse sciant. Gilgal autem, si ad nostram linguam traduxeris, primum quidem significat amotionem, ut est Iosu. quinto. Sed in deriuatiuo significat craniū, testam capitis seu caluariam. Quod igitur Iudæis erat cultus in Gilgal, hoc idem sub Papistico regno fuerunt peregrinationes ad crania & caluarias sanctorum, ut rectissime has peregrinationes cultum Gilgal uocaueris.

VNDE ET EGO DEDI VOBIS &c. Hactenus Israelitæ impietatem uestram multiplicastis, abominationes auxistis, cultus diuinos, sed in conspectu meo sordidos institulistis, nullo alio noie commendabiles, nisi quia rationi humanæ ita arridebant. Ergo cum arriserint uobis impietates, arriserunt mihi supplicia impietatum. Ecce enim, quo uos ad resipiscentiam adigerem, dedi hactenus sepe numero uobis puritatem dentium, hoc est, famem & inediã, dedi panis defectū, ut præ fame contabesceretis. Famem enim esse impietatis supplicium testatur Mose Leuit. xxvi. & Deut. xxvij. Similiter iij. Regum xvij.

E iij

IN CAPVT QVARTVM

facta est sub Helia uehemens famis in Samaria, propter impios cultus diuinos, & iij. Regum vi. sub Helizeo. Meminit quoq; scriptura famis septem annorum. iij. Regum viij.

Tametsi autem, inquit Dominus, famis supplicio ad poenitentiam uos uocare conatus sim, tamen quo plus uos poena affligebam, eo longius a me recedebatis. Vt enim pñ, quo plus a Domino affliguntur, eo propius Domino Deo suo sese adiungunt, qui dicit, cum ipso sum in tribulatione, & super quem respiciam, nisi super contritum corde &c. Ita impñ, quo uehementiori afflictione corripuntur, eo longius impietate sua a Deo & uerbo eius (nam a uerbo Dei recedere, est a Deo recedere) diffugiunt. Quod & Esaias capite x. conqueritur dicens. In omnibus his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eius extenta, & populus non est reuersus ad percutientem se, & dominum exercituum non inquisierunt.

Nam quemadmodum pater aliquis terrestris, filium suum uirga erudit, non ut a se repellat aut reiñciat, sed ut uirga sua filium obedientiorem reddat, hoc est, ad se magis attrahat. Ita pater coelestis, inobedientes suos filios percutit quidem, non tamen ut reiñciat ipsos, aut a se repellat, sed magis ut sibi coniunctiores & addictiores reddat. Quam paternam Dei uoluntatem in afflictione non intelligentes impñ, mox ut afflictionem sentiunt, alio sese a facie Domini, quemadmodum de Cain legitur, proripiunt. Exempla habes in Saule, in Ahasia filio Ahab rege Israel, & alijs impñs.

Non solum autem fame afflixit Dominus Israelitas, uerumetiam siccitate. Sic enim ait, Ego quoq; prohibui a uobis imbrem &c. Nam hanc impietatis poenam esse, testatur etiam Mose Deutero. xxviij. Sit coelum, quod supra te est æneum, & terra quam calcas ferrea, det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem &c. Et iij. Regum xvij. prohibitus est imber per Heliam, ne tribus annis super terram plueret.

Quod autem sequitur. (ET PLVI super ciuitatem unam &c. Descriptio est manifesti Dei iudicij & uehementiæ siccitatis, Nam etiam si inquit, plueram super unam ciuitatem aut agrum, super uicinam tamen, ut manifesto manus mea cognosceretur, non pluebam, sed una pars agrorum compluta quidem erat, altera autem exarescebat, Quod miraculum in Germania sepe numero oculis nostris in grandine uidimus. Vnus enim agrorum tractus grandine uastabatur, alter autem & uicinus intactus a grandine relinquebatur. Quis uel *árisos* manum Domini in his non uideret? Porro, si quando ob nimiam siccitatem tres aut quatuor ciuitates, ad unam pro afferenda aqua diuerterent, tanta erat aquæ indigentia, ut uix ad unius sitim restinguendam sufficeret. In tantis tamen & tam seueris supplicijs, nemo erat in populo qui relipi-

qui resipisceret, & fructus poenitentiae dignos faceret, tanta est pertinacia & obduratio impiorum.

PERCVSSI uos uredine & rubigine, multitudinem hortorum uestrorum, & uinearum uestRARUM, & ficeta uestra deuorauit eruca, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

Misi in uos plagam in uia Aegypti, inter feci gladio electos uestros, una cum captiuitate equorum uestrorum, & ascendere feci putredinem castrorum uestrorum etiam in nares uestras, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

Subuertit uos, sicut subuertit Deus Sodomam & Gomorram, & facti estis sicut torris raptus de incendio, & non estis reuersi ad me, dicit DOMINVS.

Quapropter sic faciam tibi Israel, quoniam igitur istud faciam tibi, paratus esto ad occursum Dei tui Israel.

Quia ecce formans montes, & creans uentum, & annuncians homini, quae sit meditatio eius, faciens auroram & tenebras, & ambulans super excelsa terrae, DOMINVS Deus Zebaoth nomen eius

Pergit propheta in enumeratione suppliciorum, quibus Dominus Israelitas propter impietates affecit. Non fame solum & siccitate uos afflixit, sed omnino quicquid reliquum erat uirens in terra, percussit uredine, quae est morbus herbarum, fruticum arborum, quem in uitis carbunculum uocant, & in ceteris rubiginem. Is autem morbus, fata, plantas & arbores adurit, ex frigore semper constans nec nisi noctibus & ante solis ardorem euenire deprehenditur, & testante Plinio, talis iniuria non fit, nisi interlunio plenaue luna, Quod eo diligentius annotandum puto, ut non sicut Ethnici, uredinem & rubiginem, rerum naturae, sed irae diuinae ascribamus. Tamen si enim huiusmodi frugum et uitium morbi atque pestes, naturalibus ordinibus (est enim natura nihil aliud quam communis rerum ordo a Deo dispositus) constant, tamen ut citra uoluntatem, potentiam, & actionem Dei non cadit capillus de capite nostro, ita nec minima frugibus pestis accidit, nisi manu Dei ordinata sit

Sic ergo Dominus ait, Licet fruges uestrae naturalibus quibusdam causis, uredine uideantur percussae, ego tamen sum, qui has naturales, seu ut magis proprie loquar, ordinatas causas, pro irae meae exequenda instrumento accepi, ut in uobis impietates punirem. Si quid igitur detrimenti acceperunt arbores hortorum uestrorum, & uites uinearum uestrarum, adeoque ficeta uestra, non rubigini, non uredini, non erucis, non brucis, sed iniquitatibus uestris imputeris. Haec enim

I N C A P V T Q V A R T V M

in iram concitauerunt, ut rubiginem & erucas, suo ordine in fruges & sata uestra mitterem. Sed quid dicam? Etiam si uos seuerissime & grauissime his pestibus, de quibus dixi, afflixerim, tamen ne sic quidem ad me reuersi estis, nec a peccatis resipuistis. Porro, morbos illos frugum & satorum esse impietatis supplicia, testatur etiam Mose Deuterono. uigesimo octauo, dicens: Omnes arbores tuas & fruges terræ tuæ rubigo consumet.

Adhæc testes mihi estis, o Israelite, quod maiores uestros grauissima peste affecerim, quando ex Aegypto egredientes, abominabantur Manna cœleste, & desiderabant carnes Aegyptiacas, pepones, cucumeres, cepe & allia. Tunc enim egregios illorum bellatores, una cum equis suis gladio percussi, et tantam cedem in castris eorum perpetraui, ut præ foetore morticiniorum nemo potuerit illic diutius perdurare. Hæc autem calamitas, cuius hoc loco meminit propheta, descripta est Num. xi. Adhuc, inquit Mose, carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuscemodi cibus, & ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis, uocatusque est ille locus, sepulchra concupiscentiæ, & Psalm. lxxvij. Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos, Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit. Sed ecce, quod hic Dominus Deus noster conqueritur, ne sic quidem, inquiens, ad me estis reuersi, Hoc idem Psalmus populo exprobrat, dicens: In his omnibus peccauerunt adhuc, & non crediderunt mirabilibus eius, usque adeo impius nullis nec plagis nec mirabilibus emendatur.

Postremo ut nihil intentatum relinqueretur, quo Israelitæ ad penitentiam ducerentur, quemadmodum Dominus quondam Sodomam et Gomorram, ad perpetuum exemplum funditus deleuit, ita sepe numero radicitus & Israelitarum gentem euulsit, & regionem eorum deuastauit, paucis dumtaxat liberatis, qui de calamitate, tanquam torris de incendio, per diuinam misericordiam eripiebantur, alioqui et ipsi una cum alijs periissent. Hanc autem populi Israelitici euulsionem et euerisionem, non ita intelligas, quod Israel ante prophetæ Amos tempora aliquando finibus terræ Chanaan pulsus sit. Ab ingressu enim in terram Chanaan, iuxta promissionem Dei, manserunt illic habitantes, usque ad captiuitatem Assyriacam & Babylonicam, Sed quod propter impia scelera maior pars sepe fuerit ab hostibus occisa, & magistratu suo atque dominio priuata. Quid autem est populus magistratu carens? uiuit quidem sed sine nomine, quando uicti, in uictoris nomen transeant. Lege librum Iudicum, & illic inuenies Israelitas uenditos fuisse, nunc in manus Cusan Risathaim regis Syriæ octo annis, nunc in potestatem Eglon regis Moabitarum decem et octo annis, nunc in manus

manus Iabin regis Cananitarum uiginti annis, nunc in manus Midianitarum septem annis, Et quis posset uniuersas Israelis captiuitates & seruitutes enumerare, quas propter impietates suas perpessus est: nuncq; tamen candide & synceriter ad Dominum conuersus est.

Tametsi enim saepenumero resipiscentiam finxit, ac propter illam a captiuitatibus & seruitutibus misericordia Domini liberatus sit, non diutius tamen in resipiscentia constitit, quam dum rursus paulo blandior fortuna arrideret. Tunc enim non solum ad pristina impietatem, tanquam canis ad suum ipsius uomitum, & sus lota ad uolutabrum coeni, reuersus est, uerum etiam omnem suam calamitatem, omissioni & neglectui impiorum cultum ascripsit, tantum abest ut suos diuinos cultus, impios iudicauerit. Sic enim apud Hieremiam clamant impij, Sacrificabimus reginae caeli & libabimus ei libamina, sicut fecimus nos & patres nostri, reges nostri & principes nostri in urbibus Iuda & plateis Hierusalem, & saturati sumus panibus, & bene nobis erat, malumq; non uidimus. Ex eo autem tempore, quo cessauimus sacrificare reginae caeli & libare ei libamina, indigni sumus omnibus, & gladio & fame consumpti sumus.

Quoties etiam nos sub Papistico regno uisitauit Dominus, nunc famis, nunc bellorum, nunc pestis supplicio, & uisitauit nos propter impiam Papisticarum missarum abominationem. Nam si Dominus Conrinthios propter leuem quendam coenae dominicae abusum sic afflixerit, ut aliquot aegrotarent, aliquot morerentur, quam poenam tantae impietati, quanta est in missis Papisticis, non decerneret? Quotusquisq; autem est, qui haec supplicia missarum celebrationi ascripsit? Quia enim caro putat impios suos cultus pietatem esse, tam incuruicercuica bestia est, ut nulla cruce, nulla calamitate, adduci possit, ut credat se propter impios suos cultus affligi. Et quemadmodum Salomon inquit, Si stultum contriueris pistillo ceu triticum in mortario, non discedet ab eo stulticia, ita si impium per omnia afflictionum genera traduxeris, non tamen emendatur nec eruditur.

Quanquam autem Dominus iustam haberet causam, totam Israelitarum gentem radicitus euellendi, propterea quod, nullis nec beneficijs nec supplicijs ad poenitentiam inuitari queat, & iuxta Euangelicum hortulanum posset dicere, ad cultorem uinae suae: Ecce anni tres sunt, ex quo uenio quaerens fructum in ficu hac, & non inuenio, succide illam, ad quid uel terram occupat, tamen clementer audit cultorem respondentem & dicentem, Domine sine illam & hoc anno, donec fodero circa illam, & misero stercus, & siquidem fecerit fructum, bene, sin minus, in posterum succides eam.

IN CAPVT QVARTVM

Sic ergo inquit Dominus. Agite, tametsi ferè omnem mouerim lapidem ad corrigendos mores Israelitarum, & nihil suppliciorum omiserim, ad castigendam ipsorum impietatem, tantum autem absit, ut ipsi aliquid in uera pietate promouerint, ut longius ab illa recesserint, nondum tamen eos penitus abijciam, nondum gentem quam elegeri repellam, sed quibus antea supplicijs eos tentauì, ñsdem nunc explorabo, num queam ueram resipiscentiam extorquere. Afflixì ipsos antea, fame, bellis, peste, affligam nunc eos, plane ñsdem calamitatibus. Cum ergo decretum sit, me uos Israelitas, tantis supplicijs uisitaturum, quid facietis? quo uos uertetis? Bonum dabo consiliũ, si modo bona consulentem audire uolueritis. Nolite propter afflictiones a Domino Deo uestro recedere, sed potius, quò plus ille uos afflixerit, eò propius ipsum accedite. Si obuiauerit Dominus uobis, cruce & supplicio, occurrite uos illi, fide & resipiscentia. Non enim effugietis supplicia, fugiendo crucem, sed obuiano. Quis enim unquam uicit hostem suum fugiendo? Perdurandum est & fortiter pugnandum, non armis carnalibus, sed fide, sed precibus, sed resipiscentia. Si enim his armis Domino supplicijs comitibus obuianti occurratis, ueri Israeles, hoc est, uictores Dei eritis.

Et quid excusationis prætereundere posses, cur ad illum te non conuerteres, atq; pro auxilio implorares? Vide enim quantus sit, ut scias, quòd iuuare te possit, & quam clemens, ut cognoscas, quòd te iuuare uelit. Omnipotens est, quia ipse est qui format montes, qui creat uentum, qui scrutatur corda & renes, qui facit diem & noctem, lucem & tenebras, qui graditur per excelsa terræ, hoc est, extendit nubes, in nubibus super terram extensas ambulat, Breuiter, omnia tam in cælo, quam in terra implet. Si ascendero in cælum, inquit Psalmus, tu illic es, Si descendero ad infernum, ades. Quomodo igitur tantus iuuare non posset? Rursus, pater est, quia ipse est, qui Abrahæ postieritati benedixit, qui uos ex Aegypto eduxit, qui terram Chanaan in possessionem & hæreditatem dedit, qui deuictis hostibus uestris, uictoriam uobis prebuit, qui etiam nunc non desiderat uos, quamuis pessime meritos, prorsus deperdere, sed emendare, sed erudire, quomodo igitur tam clemens iuuare non uellet? qui tametsi propter omnipotentiam suam inuincibilis sit, tamen rursus propter paternam suam clementiam, ita per fidem & resipiscentiam retineri, ac uinci potest, ut omnia iuxta animi uestri sententiam uobis largiatur, quemadmodum patriarchæ Iacob, tota nocte coluclanti, & Mosis pro populo suo deprecanti, sese etiamnum captiuum dederat.

CAPVT

CAPVT V.

AVDITE VERBUM ISTVD, quod ego leuo super uos planctum, domus Israel.

Cecidit, non adijciat ut resurgat uirgo Israel, proiecta est super terram, non est, qui erigat.

Quoniam sic dixit dominator **DOMINVS**, urbes de qua egrediebantur mille, relinquentur (in ea) centum, & de qua egrediebantur centum relinquentur (in ea) decem domui Israel.

Quia sic dixit **DOMINVS** domui Israel, Quærite me, & uiuetis.

Et nolite quærere Bethel, ad Gilgal nolite intrare, & ad Bersaba ne transferitis, quia Gilgal transmigrans transmigrabit, & Bethel erit ad nihilum.

Hoc capite, primum concionatur propheta, de natura iudicij diuini, Nam cum Deus sit ignis consumens, quoties iudicat, uix dum reliquias superstites relinquit. Cuius rei exemplum habes in diluuió, Sodoma & Gomorra, & in deuastatione Israelis. Quod propheta antea quoq; testatus est de duobus cruribus ex ore leonis ereptis, & torri ex igne eruto, Similiter hoc capite, de ciuitate mille ciues habente, in qua iudicante Domino uix centum relinquentur. Huc accedit, quod Esaias capite x. dicit. Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiae cõuertentur ex eo, Et illud Euangelij. Multi uocati, pauci electi. Deinde docet, qua uia possimus horrendum Dei iudicium effugere, nempe resipiscentia & inquisitione Domini. Postremo, quæ sit uera resipiscentia, nimirum non oblationes & sacrificia facere, non tumultus carminũ boare, sed diligere bonum & obisse malum.

Sic ergo ait Propheta. Audite o familia Israel rem istam, quam uobiscum tractabo. Non enim possum me continere, quin propter miseriam uestram futuram lachrymas profundam, & calamitates uestras deplorem, Etenim hæc charitatis natura est, ut cum afflictis, quæ admodum Paulus scribit, congemiscat, & cum flentibus fleat. Sic Abraham pro Sodomitis iam perituris, de profundis cordis sui penetrabilibus congemiscit: Sic Samuel luget Saulum, Sic Ieremias ludam, Sic & Christus flet super Hierusalem dicens. Si cognouisses & tu, & quidem in isto die tuo, quæ ad pacem tuam pertinent curares.

Leuat autem Amos planctum super Israel, quia spiritu sancto reuelante, uidet familiam Israelis propter impietates suas, esse à Domi-

IN CAPVT QVINTVM

no perditioni ita adiudicatam, ut nunquam uires suas pristinas recuperare queat, Virgo, inquit, Israel, quæ per uerbum Domini uni uiro adiuncta est, ut uni tantum & uero Deo uirginem castam exhiberet, sed uerum relinquens deum, post idola fornicata est, Hæc, inquit, uirgo, sed corrupta, sed struprata, ita cecidit, ut nunquam resurgere possit, ita proiecta est, ut nunquam caput suum rursus erigere queat. Tamen si enim, nunc nihil minus, ob felicitatem regni Israel, futurum expectatur, quam regni deuastatio, tamen, quia Dominus consilio & iudicio suo, totam Israelis gentem, deuastationi destinauit, & iam abscondito suo decreto, in manus Salmanessar regis Assyriorum tradidit, etiam si ille ignoret, & extrinsecus longe aliud futurum uideatur, iure licebit mihi dicere. Cecidit Israel, proiecta est uirgo Israel, quasi iam factum esset, cum adhuc futurum sit. Nam quod Dominus futurum decreuit, tam certum & irtractabile est, quam si præsens ob oculos poneretur. Hoc autem est decretum Domini, Vbi hæctenus mille habitauerunt ciues, ibi uix centum superstites euadent, & ubi erant centum, ibi uix decem salui remanebunt. In summa, decimæ uix de populo relinquentur, tanta futura est uastitas. Sic enim & antea per Moysen minatus est Dominus impijs dicens, Deutero. uigesimo octauo. Remanebitis pauci, qui prius eratis sicut astra coeli præ multitudine, quoniam non audistis uocem Domini Dei uestri.

Quanquam autem, dicit Dominus, supplicia hæc futura super Israelem decreuerim, & per regem Assyriorum Salmanessarem me executurum, proposuerim, Tamen si gens illa poenitentiam egerit ab impietatibus suis, agam & ego poenitentiam super malo quod cogitauit ut facerem ei, & subito loquar de gente, & de regno, ut ædificem & plantem illud. Si uos Israelite, relictis uanis cultibus & iniquitatibus uestris, me, uerbum meum, præceptum & legem meam quæsieritis, uitam certe habebitis. Si me audieritis, bona terræ comedetis, si resipueritis, nec capillum de capite uestro mouebit externus hostis. Nolo enim mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Nam minis & supplicijs, quibus uos afficio, hoc unum conor, ut uos ad resipiscentiam adducam, alioqui ad impietates uestras tantisper conuiuerem, dum non amplius esset poenitentiae locus. Proinde, resipiscite dum tempus est, erit enim, quando dicetur, Non noui uos, Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.

Iam si poenitentiam agere uolueritis, non est quod proficiscamini ad Bethel, ad Gilgal, ad Berseba, quæ sunt impietatis uestrae delubra. Ut enim illa deuastabuntur, ita cultores eorum peribunt, Gilgal concalcabitur, Bethel desolabitur, sic & omnis spes atque fiducia, in cultus illorum locorum collocata confundentur. Sed hæc demum uera est poeniten

poenitentia, si pro infidelitate fidem in uerbum Domini reposueritis, si pro uanis uestris cultibus, citra uerbū Domini institutis, ueros & legitimos, in lege præceptos cultus arripiatis, & proximorum uestrorum rationem, iuxta charitatis canones habeatis.

Ex hoc loco facile intelligitur, eandem peruersitatem in Israelitis fuisse, qualis in poenitentia agenda sub Papistico regno fuit. Ut em̄ Israelitæ, quoties poenitentiae nomen eis inculcabatur, nescientes ueram poenitentiae rationem, festinabant ad Bethel, ad Gilgal, de quibus supra dictum est, item ad Berseba, quæ nobilis erat ex apparitiōe Domini, Isaac illic facta, & altari illic ab Isaac ædificato, quemadmodum scribitur Gen. xxvi. Vnde Israelitæ, patriarchæ Isaac exemplū sequentes, cultus diuinos, sed citra uerbum Domini, in Berseba peragebant. Ad hæc, inquam, delubra properabant ut illic sacrum facerent, existimantes se egregiam peregrisse poenitentiam, si fictitios suos cultus hypocritica deuotione absoluisent, cum interim ne tantillū quidem de recta & legitima fidei ac uitæ suæ reformatione cogitarent, Ita quoties sub Papistico regno prædicata est poenitentia, tum mox anhelato cursu festinatum est ad peragendas processiones, peregrinationes, Missarum celebrationes, ad cilicia, & nuditates pedum, ad ieiunia panis & aquæ, interim uero ne gry quidem auditum est de fructibus poenitentiae dignis, de odio mali, & dilectione boni, de fidei constantia, & charitatis in proximum calore.

Quod igitur Iudeis perdicat, hoc idem nobis dictum esse agnoscamus, Ad illos dicitur. Nolite ingredi in Bethel, & in Gilgal, ad nos dicitur, Nolite ingredi in missas Papisticas, ad Diuorum statuas, Illis dicitur. Odio habete malum, & diligite bonum, nobis dicitur, Sitis odio prosequentes quod malum est, adhærentes ei quod bonum est, & si uis ingredi uitam, serua mandata, non fictionum tuorum cultuum, sed Domini Dei tui.

QVAERITE DOMINVM & uiuetis, ne forte pertranseat, sicut ignis, domum Ioseph, & deuoret, & non sit qui extinguat Bethel.

Qui conuertitis ad absinthium iudicium, & iusticiam ad terram deijcitis.

(Quærite, inquam, **DOMINVM**) facientem pleiadas, & Orionem, & conuertentem ad mane, tenebras, & diem nocte obscurantem, uocantem ad aquas maris, & effundentem ipsas, super faciem terræ, **DOMINVS** nomen eius.

Confirmantem deuastationem super robustum, & deuastationem super fortem adducentem.

Si uere & synceriter, ait Propheta, resipiscere uolueritis, non est,

quod ad Bethel, ad Gilgal, ad Berseba proficiscamini, non est q̄ cultus uestros fictitios queratis, sed quaerite Dominum, & ueram salutem consequemini, alioqui pertransibit Dominus, & peruagabitur iudicio suo, per totam familiam Ioseph, & sicut ignis omnia quae arripit, deuorat, ita Dominus totum regnum Israel absument, ut quemadmodum nemo potest aqua ignem uehementiorem extinguere, sic nemo iram Domini sedare queat. Dicitur enim alias, Deus ignis consumens, & iudicium eius igni seu flammæ uoraci comparatur. Esa. v. Sicut deuorat stipulam lingua ignis &c. Et xxxvij. Ecce facti sunt quasi stipula, ignis combussit eos. Obijciunt autem hypocritæ, nonne & nos Dominum quaerimus, dum ad Bethel proficiscimur, & dum ad Gilgal pegrinamur? Nonne ideo ad hæc loca contendimus, ut illic cultus diuinos in gloriam Domini Dei nostri peragamus, & in celebritatem nominis eius sacrum faciamus? His respondendum est, Querunt quidem & impij hypocritæ Dominum in cultibus suis fictitijs, sed non inueniunt, Querunt Deum, sed inueniunt cordis sui idolum, quaerunt Deum, sed inueniunt uanitatem. Non enim inuenitur uerus Deus nisi in uerbo suo, non reperitur Dominus, nisi in eloquio oris sui. Iam quia in Bethel & Gilgal sacra instituta sunt, in honorem quidem Dei, sed absq̄ uerbi sui ordinatione & autoritate, quaeritur quidem illic Dominus ab impijs hypocritis, sed non inuenitur. Tunc autem inueniri sese sinit Dominus, si per fidem apprehendatur uerbum eius, & per charitatem ea perficiantur opera, quae lege Domini demandata sunt, Hæc enim demum uera sunt sacra, quibus diuina indignatio aduersus peccatores concepta, placari potest, idque non merito nostrorum sacrorum, sed propter semen Abrahamæ, qui est Christus, si per fidem accipiatur. Vos igitur principes Israelis, qui debueratis quidem, iuxta ministerij uestri rationem, facere iudicium & iusticiam, hoc est, fontes punire, & insontes defendere, ulcisci malos, & bonis honori esse. Sed omnia peruertentes, iudicium commutatis in absinthium, & iusticiam prorsus deijcitis, Etenim si nocens aliquis iudicio uestro offeratur, non iuxta legis præscriptum, sed iuxta crudelitatem uestram, poenam infertis, & si quid in uos aut uestras constitutiones peccatum fuerit, grauissime exigitis, Si quid uero in legem diuinam peccatum est, surda aure transitis, ut plane iudicium seu supplicium uestrum sit tam amarum, quam est absinthium, nihil ad exemplum emendationis aliorum proficiens, sed libidini crudelitatis uestrae satisfaciens. Rursum si iustus aliquis aut honestus uir bonam habeat causam, tantum abest, ut a uobis laudem consequatur, & ab iniuria defendatur, ut iustam eius causam, sententia uestra iniustam pronuncietis, adeoq̄ omnem æquitatem pro iniquitate interpretet

terpretemini, opprimentes in iudicio pauperes, uim facientes caussæ humilium, ut uiduæ sint præda uestra, & pupilli rapina.

Vos, inquam, principes, qui tam horrenda designatis flagitia, si ex animo resipiscere uoueritis, non est quod in Bethel et Gilgal sacra faciatis, sed potius, quia non frustra gestatis gladium, & Dei estis ministri, terrori sitis male agentibus, laudi autem bene agentibus, iudicate populum sine ullo personarum aut munerum respectu. Hæc enim demum uera erit resipiscentium disciplina, Siquidem hæc etiam muneris atq; officij uestri ratio est, ut faciatis iudicium, puniendo fontes iuxta legis diuinæ sententiam, & iusticiam, absoluendo & liberando insontes, iuxta caussæ eorum æquiritatem. Non enim exerceris iudicium hominum, sed Domini Dei Zebaoth. Proinde, nolite quaerere deum Bethel, & deum Gilgal, sed Deum omnipotentem, qui facit exoriri pleiades, quæ sunt stellæ, à latinis Vergiliæ dicte, & Orionem, quod est sydus illustre sub signo geminorum, alijs pene splendidius, hoc est, illum querite Deum, qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat, qui commutat tenebras in diem, & diem in noctem, qui aquas marinas ardore solis in altum eleuat, & postea rursus in terram effundit, cuius nomen est Dominus, qui potentes deuastat, seu ut noster habet interpretes, deridet (ille em̄ הַמְבַלִּיג hamablig, quod significat confortatorem seu confirmatorem, legit הַמְעִלִּיג hamaelig, quod derisorem significat) qui & robustos ac fortes depopulatur. Quæ omnia, quid aliud sunt, quam omnipotentia diuinæ descriptio.

Ob has autem caussas Propheta principes, argumento ab omnipotentia Dei ducto, ad resipiscentiam hortatur, Primum, ut confidant, se non frustra Dñm quesituros, siquidem omnipotens est, & iuuare potest. Deinde ut timeant & maiestatem eius reuereantur, Nisi enim ipsum quesierint, nulla potentia, nullum robur, nullæ uires possunt eos ab imminente periculo liberare, unde ait, Ipse est qui confortat uastitatem super potētem, & qui adducit uastitatem super fortem. Exempla habes in Pharaone, in gigantibus terræ Chanaan, alijsq; tyrannis.

Cæterum q̄ Amos ait. Qui facit pleiadas & Oriona, opinor ipsum ab Hiobe mutuasse, Sic enim legitur cap. ix. facit arcturum, Oriona, pleiades & interiores stellas austru, facit magna, imperuestigabilia, & mirabilia, quorum non est numerus, & cap. xxxviij. Nunquid coniunxisti colligationes Pleiadum, uel uincula Orionis aperuisti? lam nec illud surda aure transeundum est, quod dicit Dominum commutare noctem in diem, & tenebras in noctem. Dies enim & nox dei opera sunt, ut est Gene. i. & commutatio eorum non est natura absq; Deo, Sed diuina nature seu naturalis rerum ordinis administratio,

I N C A P V T Q V I N T V M

quemadmodum scribitur Gene. viij. Sunt & pluuie non cœlorum influentia, sed diuina ordinatio ac dispositio, ut in Psalmo legitur. Parat terrę pluuiam, & in Hiob. Si ad niuem dixerit, tunc est super terrā, & hymbri pluuiali, tunc humber pluuiarum fortitudine sua adest. Atq; hoc est quod Paulus scribit Rom. i. Quæ sunt inuisibilia Dei, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, peruidetur, ipsaq; eterna eius potentia & diuinitas. Ad hæc, principum eiectiones, & regum exilia, non sunt casus & fortuna, sed opera manuum Dei. Ex his ergo creaturis & operibus, discamus Dominum Deum nostrum reuereri, & præceptis eius obedire, ut in nouitate uitæ ambulemus.

ODIO habuerunt in porta corripientem, & loquentem libere abominati sunt.

Quia igitur grauastis pauperem, & onus electum ab eo diripiebatis, domos quadro lapide ædificastis, sed non habitabitis in eis, uineas desiderabiles plantastis, sed non bibetis uinum earum.

Quia cognoui multa scelera uestra, & fortia peccata uestra, affligentes iustum, accipientes placationem (seu munera) & pauperes in porta declinantes.

Propterea prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum est.

Querite bonum & non malum, propterea uiuetis, sic erit Dominus Deus Zebaoth uobiscum, quemadmodum dixistis.

Odio habete malum & diligite bonum, & constituite in porta iudicium, si forte misereatur DOMINVS Deus Zebaoth reliquijs Ioseph.

Præter impietates, crudelitates, tyrannides, & pauperum oppressiones, etiam hanc iniquitatem addiderunt principes ad sua flagitia, quod non solum iudicia sua peruertebant, bonum dicentes malum, et malum bonum, uerum etiam si quem consiliarium, aut, ut uocant, assessorem habebant, qui in porta, hoc est, in aula iudiciorum, seu prætorio, pro ratione legis diuinæ sententiam suam ferebat, & fontem pro meritis puniendum, insontem autem propter innocentiam suam absoluendum decernebat, adeoq; sine ullo seu personarum seu munerum respectu, multa cum libertate ueritatem pronunciabat. Hunc abominabantur, è consilio suo eiciebant, proscribent, in exilium proturbabant, interdū occidebant. Quid multa? qui inter ipsos illud Comici nesciebat, aiūt, aio, negant, nego, peius angue & cane odio habebatur. Hic enim morbus aulas & prætoria principum ubiq; fere inuasit, ut recte consulentem, iuste iudicantem, & libere de negocijs pronunciantem, cæteri aulici atq; consiliarij abominentur & persequantur. Cuius

*Ja
herrn.*

tur. Cuius rei exemplar habes in Hieremia, qui cum Zidekia recta suaderet, tamen quia principibus suis non placebat, in carcerem conijciebatur, ut scriptum est Iere. xxxvii. Sic & principes Darij regis Persarum, Danieli optime de rege merito, & in munere suo fidelissimo, insidias tantisper struunt, dum ipsum ad leones condemnant. Quid dicam de Ioanne Baptista: quo consultore rex Herodes utebatur, quē & rex libenter audiebat, donec Ioannes ueritatem libere audiendo, regis libidinē argueret, & ab ipso neci daretur, usq; adeo ab aulis principum ueritas & libertas exulant.

Quia igitur uos principes, eiectionis iustis, pijs & prudentibus consiliarijs, pauperes nouis subinde oneribus grauastis, & quicquid in ipsorum bonis electum atque egregium erat, diripuistis, adeoq; e pauperum sudore domos politis lapidibus aedificastis, & uineas uoluptuarias plantastis. Ideo hoc erit supplicium uestrum, ut quamuis aedificaueritis domos sumptuosas, non tamen habitabitis in eis, quamuis plantaueritis uineas uoluptuarias, non tamen bibetis uinū earum. Quicquid enim diuites, atq; potentes pauperum sudore sibi parant, benedictione caret, & maledictioni obnoxium est. Et hec sententia super impios tyrannos etiam in lege lata est, Deuterono. uigesimo octauo. Domum aedificabis, & non inhabitabis in ea. Plantabis uineam, & non uindemiabis eam &c.

Quare autem his supplicijs Dominus impios tyrannos Israelis afficiet? Quia, inquit, noui quanta & q̄ multa sint scelera uestra, q̄ grandia et nefanda sint peccata uestra. Tametsi enim subditis uestris tyrannide ita os occludatis, ut ne gry quidem contra uestras iniquitates mutire audeant, tametsi coram populo scelera uestra, ut occulta ita impunita habere uelit, tamen mihi Domino Deo nostro, os occludere non potestis, nec me, cordium scrutatorē, & occultorum cognitorē, quicquam cælare licet, nec a me impune euadetis. Ego enim probe perspectum habeo, quantis afflictionibus iustos & innocentes opprimatis, & contra diuinam legem munera placabilia accipientes, pauperem in iudicio ne respiciatis quidem, tantum abest, ut caussam eius recte cognoscatis, Itaq; ut grauissime & seuerissime uos puniam, nullum relinquam inter uos iustum & prudentem uirum, qui ueritatem libere loquatur, et recta sapienter consulat. Auferam a uobis pios consiliarios, & si qui adhuc supererint, occludam os illorum, ut taceant, & silentio sua consilia ubiuis contemptra, cohibeant. Dabo autem uobis parasitos, adultores & stultos, qui & uos & seipsos in extremum exitium conijciant. Tempus enim malum est, seu ut Paulus dicit, dies mali sunt, quibus nec principes nec uulgus sanam doctrinam sustinent, sed iuxta concupiscentias suas coaceruant sibi consi-

IN CAPVT QVINTVM

liarios & doctores, qui a ueritate quidem aures auertunt, ad fabulas uero conuertuntur, homines *φίλαυτοι*, auari, fastuosi, superbi, maledici, parentibus immorigeri, ingrati, impij, carentes affectu, nescij foederis, calumniatores, intemperantes, immites, negligentes bonorum, proditores, præcipites, inflati, uoluptatum amantes, potius quam amantes Dei, habentes formam pietatis, sed qui uim eius abnegarunt. His, inquam, tam sceleratis hominibus hanc pœnam infligam, ut auferam ab ipsis omnes pios & prudentes uiros, qua pœna grauior uix Reip. regni alicuius accidere potest. Ut enim non est maius fere donum Rebuspub. a Domino datum, quam habere uiros e uerbo Domini prudentes, quemadmodum scribitur Prouerb. undecimo. Benedictione rectorum fortunatur ciuitas, Ita non est ferme maior ira dei, quam habere uiros consulares imprudentes, & uerbi Domini ignaros. Vnde etiam postea Amos tanquam grauissimam pœnam, famem audiendi uerbi Dei minatur, & Ezechiel iij. Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quasi uir obiurgans, quia domus exasperans est.

Quaquam autem horrendum illud supplicium uobis minetur Dominus, adhuc tamen locus resipiscentiæ est, adhuc iram Domini effugere licebit. Quærite, non malum adinventionum uestrarum, non malum cultuum diuinorum citra uerbum Dei instauratorum, non malum contemptus proximi, non malum peruersionis iudiciorum, oppressionis pauperum, & direptionis egenorum, non malum tyrannidis & crudelitatis erga miseros, sed querite bonum, qd a lege diuina & uerbo Domini præscribitur, bonum fidei in semen Abrahæ promissum, bonum ueræ & legitime pietatis, bonum charitatis proximi, bonum recti iudicij & iusticiæ, bonum *ἀπροσωποληψίας* in iudicio, bonum clementiæ & moderatiõis erga afflictos. Si enim hæc feceritis, uiuetis, & Dominus erit benedictione sua, quemadmodum gloriamini, uobiscum.

Nisi em̄ hos pœnitentiæ fructus faciatis, frustra gloriabimini, presentem uobis esse Deum, propter cultus uestros fictitios. Etenim, quæ admodum Iuda, quum Prophete Babilonicam deuastationem futuram uaticinabantur, pollicebatur sibi presens Dei auxilium, propter templum Hierosolymitanum, & sacrificia quæ illic in honorem Dei peragebantur. Sed quum interim non resipisceret, nec bonas faceret uias suas, uana erat ipsius fiducia, unde Ieremias capite septimo, inquit: Nolite confidere in uerbis mendaciæ dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini est. Ita quum Israel audiret a Prophetis, Assyriacam captiuitatem futuram promittebat sibi nescio quam Dei presentiam, & auxilium propter cultus suos, quos in honorem diui-

rem diuinæ maiestatis, in Bethel, in Gilgal, in Bersaba & alijs locis instituerat, atq; adeo propheta quopiam concionante, futuram esse Israelis deuastationem, respondebat populus, Quid tu nos deuastationis nomine obtundis? an Dominus hanc terram derelinqueret, quam iurauit patribus nostris & posteris eorum? cuius oculi in hac terra sunt, a principio anni usq; ad finem eius? an Dominus tantum licentiæ permitteret incircumcisis, ut hanc terram in qua ipse summa ueneratione colitur, deuastarent? Apage a nobis, Dominus præsens nobis est, non alio hinc discedet.

Ad hanc populi uocem respondet Amos dicens: Audio quidem uos gloriari de presentia Dei, uidete autem ne uosipsum uanis promissis seducatis, Dominus his non est auxilio aut misericordia sua præsens, qui carnaliter gloriantes cultibus suis fictitijs, citra uerbum eius institutis fidunt, qui neglecta resipiscencia, & spreto uerbo Domini, cogitationes adinventionum suarum sequuntur. Sed his præsens est, qui bonum querunt & non malum, qui ex animo resipiscunt, qui dignos poenitentiae fructus ex fide facientes, in nouitate uite ambulant. Proinde admonéo uos, o Israelitæ, maxime autem uos o principes, ut odio habeatis malum et diligatis bonum, adeoq; prout ratio muneris uestri exigit, eligatis in pretoria & consistoria iudices iustos & pios, qui populum iusto iudicio iudicent, nec in alteram partem declinent, nec accipiant personam nec munera, Breuiter, qui iuste quod iustum est, persequantur. Hec enim si feceritis, miserebitur Dominus reliquijs Ioseph seu Israel, & retractabit sententiam suam, quam aduersum uos decreuit. Non enim uult mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat, & si populus resipiscit a malo quod designauit, retractat etiam Dominus supplicium suum quod decreuit, quemadmodum testatur Ieremias capite xviij.

Propterea sic dixit **DOMINVS**, Deus Zebaoth dominator, In omnibus plateis erit planctus, in omnibus atrijs dicent, uæ, uæ, & uocabunt eruditum ad luctum, & scientes lamentari, ad planctum.

Et in omnibus uineis erit planctus, quia pertransibo in medio tui, dixit **DOMINVS**.

Væ desiderantibus diem **DOMINI**, ad quid ista uobis? Dies **DOMINI**, tenebræ sunt, & non lux.

Quemadmodum si effugerit aliquis de ore leonis, & occurrat ei ursus, & uenerit domum, & innitatur manu sua super parietem, & mordeat eum serpens.

Nunquid non sunt tenebræ, dies **DOMINI**, & non lux, caligo, & non est splendor in ea.

I N C A P V T Q V I N T V M

Sed quid frustra tantum uerborum insumo? uanę sunt omnes admonitiones, quibus uos ad poenitentiam inuito, irritę sunt oēs minę, quibus uos a flagitijs uestris deterrere studeo, frustranę sunt omnes promissiones, quibus misericordiam diuinam polliceor. Pergitis enim tanq̄ incuruiceruicum pecus, in malitijs adinventionum uestrarum, opprimitis pauperem, diripitis egenum, peruertitis iudicia, respicitis personas, muneribus placamini. Breuiter, & in fidem & in charitatem peccatis, Proinde audite dominatoris Dei Domini Zebaoth sententiam, quam contra uos tulit. Tanta futura est super uos calamitas, ut in omnibus plateis audiatur fletus, & omnia fora, atria & curię planctu atq̄ lamentatione compleantur. Vbiq̄ uox illa miserabilis, uę, uę, ingeminabitur. Nec priuatus solum erit luctus, sed publicus & solennis, uocabuntur enim more publico eruditi ad lugendum, & scientes lamentari, ad plangendum, ut iam non simulatione, sed ueritate lachrymas profundant, tanta futura est afflictio, Sic & Iere. capite ix. scribitur. Hęc dicit Dominus Zebaoth, Contemplamini & uocate lamentatrices ut ueniant, & ad eas quę sapientes sunt mittite, & properent & festinent & assumant super uos lamentum.

Nec in urbibus solum uox lamentationis audietur, uerumetiam in campis, in agris, in uineis, ut ubi antea uox læticię sonuit, in locum eius succedat planctus & fletus. Quod enim impijs in impietate sua læticię materia est, hoc postea in iudicio diuino eis fit materia afflictionis & supplicij. Atq̄ hęc omnia aduersa ideo uobis accident, non quia potens est aduersarius uester Salmanassar rex Assyriorum, nec quia huic ita animo suo allubescit, Sed quia ego, dicit Dominus, ira & indignatione mea regionem uestram pertransibo, ego ipse ero, qui deducam & reducam hostes uestros Assyrios, per quos tam grauibus calamitatibus uos afficiam.

Ceterum ubi alij interpretes, pro אכר Icar, exposuerunt agricolam, nos interpretati sumus, cognoscentem uel eruditum, ut sit deriuatiuum a uerbo נכר Nacar, quod significat cognouit, ducti cōiectura, e sequentibus uerbis (& scientes lamentari ad planctum) Quid enim agricolę ad planctum? Nisi forte placuerit hunc locum ita intelligere. Non solum in urbibus plangent, uerumetiam agricolas, qui in agris habitant, ad lamentationes fletu suo commouebunt, & ut omnino insignis luctus sit, etiam publicas lamentatrices ad planctum uocabunt. Etenim tãta futura est afflictio, ut predicetis beatas steriles, & uentres qui non genuerunt, & ubera quę non lactauerunt, & dicatis montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos. Tunc enim desiderabitis prę nimio dolore & desperatione diem Domini, qui est dies mortis. Optabitis mortē ipsam, optabitis suspendia, modo è tantis calamitati-

calamitatibus liberemini. Solent enim desperabundi in afflictione aduentum Domini, hoc est, suam ipsius mortem optare, non desiderio fidei, sed animo desperationis, & presentis afflictionis grauitate.

Sed ue illis inquit propheta, qui hoc animo diem Domini desiderant, Putant enim sese euasuros presentia rerum discrimina, sed tantum aberit ut effugiant, ut in longe grauiora incidant. Quemadmodum enim si forte quispiam effugerit leonem, & inciderit in ursum sequentem, ac deinde domum reuertens, mordeatur a colubro, quid proderit ei, quod antea a leone & urso sit uiuus liberatus, cum nihilominus a serpente ueneno infectus, mori cogatur? ita frustra optant desperabundi diem Domini, et suam ipsius mortem. Tamen si enim effugiant supplicia corporalia, tamen quia non resipuerunt, non effugient aeterna, tamen si liberentur per mortem corporalem ab hoste Assyriaco, tamen non liberabuntur ab hoste sempiterno, & iuxta prouerbum, tamen si uitauerint Charybdim, tamen incident in scyllam. Nam dies Domini, ut est pijs resipiscentibus, & ipsum ex fide desiderantibus, lumen, splendor, gaudium, leticia & redemptio. Sic enim Christus ait Lu. xxi. Suspicite et attollite capita uestra, quoniam appropinquat redemptio uestra. Et Paulus ij. Timot. iij. Reposita est mihi iusticie corona, non solum autem mihi, sed et oibus qui diligunt aduentum illius. Ita eadem dies impijs, & ipsum ex desperatione optantibus, est caligo, tenebrae, tristitia, afflictio, & aeterni supplicij ostium. Sunt & qui aduentum Domini contemptu, risu et uana fiducia optant, quemadmodum Iere. xvij. legitur. Ecce ipsi dicunt ad me, Vbi est uerbum Domini? ueniat. Et ij. Pe. iij. In extremis diebus uenient illusores, qui iuxta proprias concupiscentias ambulent & dicant. Vbi est pollicitatio aduentus eius? His etiam per prophetam dicitur. Ue desiderantibus diem Domini, pollicetur enim illi sibi effugium, etiamsi dies calamitatis aduenerit, sed uane, dum enim putant se euasuros crucem & calamitatem, in maiora subinde pericula ruent, ut nusquam tutum asylum inuenire queant

ODI, abhorruisti festiuitates uestras, & non olfaciam odorem cetuum uestrorum.

Quod si obtuleritis mihi holocausta & oblationes uestras, non complacitum erit mihi, & pacifica pinguium pecore uestrorum non respiciam.

Aufer a me tumultum carminum tuorum, & canticum organorum tuorum non audiam.

Et reuelabitur sicut aqua iudicium, & iusticia, sicut torrens fortis.

Nunquid hostias & oblationes obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel?

I N C A P V T Q V I N T V M

Et portastis idolum regis uestri, & sidus sculptilium uestro-
rum, stellam deorum uestrorum, quos fecistis uobis.

Et migrare uos faciam trans Damascum, dixit D O M I-
N U S, Deus Zabaoth nomen eius.

Quos cultus diuinos Dominus apud Israellem, per prophetam A-
mos reijcit, eisdem apud Iudam per Esaiam abominatur dicens, In-
censum abominatio mihi est, Neomeniam & sabbatū, & festiuitates
alias non feram, Iniqui sunt cetus uestri, Kalendas uestras & solennita-
tes uestras odiuit anima mea. Præcepit quidem Deus in lege, ut festi-
uitates & sabbata obseruentur, incensa adoleantur, holocaustomata sa-
crificentur, munera cibaria offerantur, & pacifica pinguium pecorum
adducantur, Sed tum demum illa profunt, si legitime fiant, si legem
obseruaueris. Hæc autem est legitima festiuitatum & sacrificiorum
obseruatio, si ex resipiscentia a peccatis, & fide in futuram Meschiæ
oblationem, pro figura tantum & umbra, non pro ueritate iustificati-
onis obseruentur. Iam Israelite, ueram resipiscentiam contemntes,
iustificationem suam non fide in uerbo promissionis, seu Dño Deo
suo in semine Abrahamæ, sed hypocrisi in festiuitatibus, in sacrificijs &
carminibus suis quærebant, existimantes sese egregie a peccatis pur-
gatos, si sacra sua, non tam illa quæ Deus uerbo suo instituit, quam il-
la quæ ipsimet finxerunt & adiecerunt, magna deuotione celebrarent,
cum interim nullam nec fidei erga deum, nec charitatis erga prox-
imum, rationem haberent.

Reijcit igitur Dominus omnes festiuitates, omnia sacrificia, omnē
carminum strepitum & organorum concentum, etiamsi hæc omnia
in honorem Dei peragantur, propterea quod hæc in sceleratis potius sint
iniquitatis operculum, quàm iustificationis disciplina. Quod si hæc ab-
stuleris, inquit Dominus, a facie mea, & abrogaueris, ueramque pieta-
tem substitueris, tunc erumpet & affluet quasi aquarum abundantia,
iudicium, tunc quasi torrens pleno alueo iusticia inundabit. Et in regi-
one uestra, non erunt amplius oppressiones pauperum, & direptio-
nes egenorum: In iudicijs non erunt respectus personarum, non mu-
nerum placationes, sed unusquisque habitabit sub ficu sua confidenter,
& regnabit rex sapiens, qui faciet iudicium & iusticiam in terra. Cæ-
terum ubi nos legimus: Et reuelabitur sicut aqua iudicium, & iusticia
sicut torrens fortis, alij malunt sic interpretari. Sed uoluatur, hoc
est, scaturiat, exundet sicut aqua, iudicium, & iusticia sicut fluius for-
tis, ut sit sensus. Aufer a me tumultum carminum tuorum. Nolo sacri-
ficiam, sed beneficentiam, hoc uidelicet mihi gratum & acceptum e-
rit, Si iudicium & iusticiam exundet.

Notabis iterum hoc loco, non continuo Deo gratum esse, quod in
honorem

honorem eius instituitur & peragitur. Aufer, inquit, à me organa tua & carmina, hæc tamen in honorem Dei instituta erant. Verus enim honor Dei est, resipiscencia, fides, & charitas, nam & Christus sic ait: Gaudium est in cœlis, super uno peccatore, Non autem dicitur, sacrificante, cantante, aut organis in honorẽ Dei ludente, sed resipiscente.

NUNQUID HOSTIAS ET OBLATIONEM OBTULISTIS &c. Hunc locum allegat Stephanus in actis Apostolicis cap. vii. et ita allegat, ut interim etiam sententiam exponat. Exprobrat enim spiritus populo Israel, quod iam inde ab initio, nunquã candido & sincero animo Deum coluerint. Etenim quum ex Aegypto per Mosen essent liberati, & Mose in montem ad afferendam legem ascendisset, fecerunt illi vitulum, & obtulerunt hostiam simulacro, & letabantur super operibus manuum suarum. Quapropter conuertit se Deus, & tradidit illos in reprobã mentem, ut frustrarentur per cogitationes suas, & pro Deo cœli, colerent militiam cœli. Dum enim impietas in electiõis cultibus sibi placet, & lætatur in operibus manuum suarum, traditur subinde in maiorem impietatem, ut est Rom. i. Thes. sa. ij. Pro eo quod ueritatem dilectionis non receperunt, in hoc ut salui fierent, mittit illis Deus efficaciam illusionis &c. Ezechiel xiiij, Quicumquẽ posuerit idola in corde suo &c.

Vnde ait Dominus hoc loco, Nunquid hostias & oblationem obtulistis mihi in deserto quadraginta annis, domus Israel? certe non mihi, ut maxime uideri uolebatis, oĩa uos in honorem meum facere, sed uitulo uestro, sed militiã cœli, sed stellis cœlestibus hostias obtulistis. Vobiscum enim per desertum portabatis idolum Moloch, quo tanquã rege confidebatis, & sculptiles figuras siderum atquã stellarũ, in quibus tanquã dijs fiduciam uestram collocabatis. Proinde, etiamsi interdum in honorem meum sacrum aliquod faciebatis, mihi tamen nec gratum nec acceptum erat, sed potius quia alieni inter uos dii erant, in deo non mihi, sed idolis uestris sacra illa facta esse computabam.

Porro Israelitas militiam cœli, quo nomine stellæ significantur, coluisse, etiam alias notum est iij. Reg. xvij. Adorauerunt uniuersam militiã cœli. Hiere. xix. Sacrificauerunt omni militiã cœli, & xxxiiij. Sacrificabimus regi cœli & libabimus ei libamina, sicut fecerunt patres nostri, reges & principes nostri. Ceterum quod in actis Apostolicis legitur, Sydus Dei uestri Remphan, cum tamen in Hebræo nõ habeatur Remphan, opinor non quidem Stephanum sic Iudæis recitasse, nimirum apud Hebræos ex Hebræorũ libris testimonia adducentem, Sed Lucam, qui actorum Apostolicorum scriptor est, cum historiam græce scriberet, usum quoquã fuisse græcorum libro, apud quos in Propheta Amos, pro אֱתֵי כִנּוּן eth Knun legitur Remphan.

G

I N C A P V T S E X T V M

Sic ergo dicit Deus, cuius nomen est DOMINVS Zebaoth, quia uos Israelite, non solum paternas terræ possessiones patrum uestrorum, uerumetiam impietatem ipsorum hæreditaſtis, nec id solum, sed auxiſtis etiam, adeoque iniquitates patrum uestrorum compleuiſtis, transferam uos ex hac regione, trans Damascum in Aſſyriam & Babylonem, ut illic omnibus miſerijs affecti pereatis. Sic enim Moſi pro populi idololatria deprecanti reſpondi, me hæc iniquitatē, quam in deserto deſignauerunt, in die ultionis uiſitaturum. Nunc igitur adest dies ultionis, dies miſeriæ & calamitatis, quo Aſſyriorum rex ueſtrum regnum deſtrueturum eſt, quemadmodum factum eſſe ſcribitur iij. Regum xvij.

CAPVT VI

VAE TRANQVILLIS IN ZION, & confidentibus in montana Somron, ijs qui æſtimantur primates populi, & domui Iſrael, iſtis adhaerenti.

Transite ad Calne, & uidete, & ite inde ad Hamath magnā, & deſcendite ad Gath Philistinorum, nonne meliora ſunt regnis iſtis, nonne latior terminus eorum termino ueſtro?

(Væ) fugientibus ad diem malum, & appropinquantibus folio iniquitatis.

Cubantibus ſuper lectos eburneos, & laſciuentibus in grabatis ſuis, et comedentibus agnos de grege, et uitulos de medio farciminis.

Ludentibus in cithara, ſicut Dauid excogitantibus ſibi inſtrumenta cantici.

Bibentibus in phialis uinum, & præcipuo oleo ſeſe ungentibus, & non anxiantur ſuper contritione Ioseph.

Quapropter transmigrabunt in capite transmigrantium, & auferetur caupona laſciuentium.

Iterum minatur propheta primatibus Iſraelis, carnali confidentia & ſecuritate turgidis, grauiffima ſupplicia. Vbiq; autem in prophetis ſecuritas & confidentia carnalis damnatur, Fallax equus, inq; Pfalmus, ad ſalutem, & in abundantia uirtutis ſuæ non ſaluabitur, & iterum. Non in tibijs uiri beneplacitum eſt Domino. Similiter apud Eſaiam, Vg his qui deſcendunt in Aegyptum ad auxilium, in equis ſperantes, & habentes fiduciam ſuper quadrigis, quia multæ ſunt, & ſuper equitibus, quia præualidi nimis, & non ſunt conſili ſuper ſanctum Iſrael, & Dominum non requiſierunt. Sic et hoc loco Amos ait, Væ uobis optimatibus & primatibus populi, Væ etiam toti familiæ Iſrael,

Israel, cum primatibus suis in impietate & uana fiducia consentienti, quod polliceamini uobis securitatem & pacem, propter munitam arcem in Zion, & quod fiduciam uestram collocetis in oppida et castra murata, quæ in montanis Samariæ ædificata sunt. Sic enim uobiscum cogitatis, imo prophetis deuastationem annunciantibus palam dicitis, Nihil mali nobis accidere potest, Habemus adhuc tot arces egregie munitas, possidemus tot urbes undiq; ualidissimis muris circumdatis, in quibus probe tuti & securi ab hoste erimus, ne uel pilum de capite nostro mouere possit. Quod si hæc non iuuabunt, confugiemus ad regnum Iuda, ubi est arx Zion in Hierusalem munitissima, & templum Domini fortissimum, illic tantisper certum habebimus asylum, dum hostis noster sua sponte recedat.

Væ ergo uobis, inquit propheta, pacem & tranquillitatem sibi in arce Zion pollicentibus, Væ uobis confidentibus in arces Samariæ, nullam enim potentiam, nullum robur posse in iudicio dei constare, exemplis aliarum regionum comprobabo. Circumspicite, obsecro, ubiuis externorum regnorum arces, & castra, oppida & urbes, quarum muri uestris multo ualidiores sunt, & termini multo latiores, nunq; tamen potuerunt suos habitatores defendere, in necessitate nunq; constiterunt, in iudicio Domini plane defecerunt, & uestri muri multo imbecilliores uos defenderent: non erit istud, inquit Dominus.

Transite saltem ad Calne, quæ est urbs in regno Babylonico, in terra Sennaar, quemadmodum scribitur Gen. x. cuius etiam meminit Esaias cap. x. nunquid huius urbis muri, quamuis fortissimi, constiterunt? A Calne diuertite ad magnam regionem Hamath, quæ nomen accepit à filio Chanaan Gene. x. cuius quoq; mentio fit Esaiæ. x. iij. Regum xiiij. & iij. Reg. xxv. Quod si nec illam ualida eius oppida et munitæ arces defenderunt, quomodo uobis in uestris arcibus securitatem promittetis? Posthac descendite ad Gath urbem Philistinorum munitissimam, quid autem illic aliud, q; uestre deuastationis procerium reperietis? Si enim huius munitiones non potuerunt aduersariorum impetum ferre, quid uosipsum uana persuasione & fiducia in uestrarum urbium munitiones seducitis? Nam cum illæ urbes, quæ sunt ualidiores, & regiones, quarum fines uestris latiores sunt, uim hostium non potuerunt sustinere, frustranea certe est omnis confidentia, quam in urbes & regiones uestras collocatis.

Væ igitur uobis, ad diem malum fugientibus, & folio iniquitatis appropinquantibus hoc est, qui uana spe, ad uestrum ipsorum interitum & supplicium festinatis, & in impietate tanq; in lolio quiescatis, nec quicquam uos uel de inani uestra fiducia, super arces, ad fidem in Deum, uel de iniquitate uestra ad dignos poenitentiae fructus addu-

I N C A P V T S E X T V M

cere potest, Quid ergo uobis reliquum est, nisi confusio? Est enim confusio genuinum securitatis, & confidentiæ carnalis supplicium. Vbi autem nos legimus, Vg fugientibus ad diem malum & appropinquantibus solio iniquitatis, alij sic exponunt, Vg fugere facientibus, hoc est, qui in longinquum tempus reiicitis & differendum putatis diem malum, & interim appropinquatis uel acceditis ad confesum iniquitatis, ubi confidentes inique ac iniuste iudicatis. Et quia existimatis nullam calamitatem in propinquo esse, idcirco nõ nisi uoluptati operam datis. Iam enim sordent uobis lecti lignei. In lectis eburneis cubatis, & eò impudentiæ peruenistis, ut dedideritis uosmet ipsos lasciuię ad patranda omnem immundiciam in stratis uestris cum auiditate, nec id solum, uerumetiam studetis comessationibus & ebrietatibus, deuorantes pingues agnos de gregibus, & saginatos uitulos, quos è loco saginę, quem farcimen uocant, elegistis. Pulsatis quoq; securi & lati in conuiujs uestris, citharam, lyrã, & alia instrumenta musica, quę uobis ad imitationem Dauidis excogitastis. Hoc enim solum in Dauide æmulamini, quod sicut ille egregius fuit Psalteres in Israel, ita uos in modum simiarum exemplum eius secuti, hoc solum agitis, ut alter alterum in pulsanda cithara uincat. Ceterum, pietatem, fidem, charitatem, sollicitudinem pro populo, curam regni administrandi, fidelitatem & diligentiam Dauidis in munere suo, nemo est inter uos, qui uel requirat, tantum abest ut emulemini. Proinde quã gratus fuit cantus & lusus Dauidis Domino, tam ingratus & insuauis est ipsi illorum impiorum principum lusus, propterea qđ Dauidis cantus fide & pietate suffarcinatus fuerit, Illorum autem tumultus uerius quã cantus, ut mero madet, ita impietate scater.

Et ut nihil deliciarum in conuiujs uestris omittatur, nemo uestre è fictilibus aut uitreis uasis bibit, sed ex aureis phialis uinum ingurgitur. Nec si quando lotum eatis, satis est ut aqua lauemini, sed electissimo oleo corpus uestrum inungitis, anima nihilominus omnibus sordibus contaminata. Et cum uos optimates ac principes, in comessationibus & ebrietatibus, in cubilibus & lasciuijs diutinam egeritis uitam, nemo est interim qui subditos curet, qui subiectos prudenter regat, qui anxietur pro familia Ioseph (quo nomine totum Israelis regnum significatur) propter futuram contritionem & deuastationem, qui compatiatur afflictionibus populi, qui Israelem è suis calamitatibus & aduersis liberare studeat.

Quid igitur futurum erit? Quandoquidem optimates primi sunt in delicijs & comessationibus, primi etiam erunt in captiuitate. Capita sunt populi in ebrietatibus, proinde capita etiam populi erunt in captiuitatibus. In acie enim transmigrantium, seu captiuorum, ipsi primi capti-

mi captiui abducentur, & tunc dissipabitur caupona, conuiuium, societas, & conciliabulum principum illorum, qui sibi non nisi ad luxum & delicias nati esse uideantur

Porro, quia scriptura ad nostram eruditionem & disciplinam data est, igitur quod hoc loco ad principes Israelis dicitur, hoc idē principes Germaniæ sibi dictum esse agnoscant. Nam cum securi in delicijs uiuant, & plane mores principum Israelis imitantes, lasciujs et cubilibus studeant, quid futurum aliud super ipsos esset, quam quod hica propheta dicitur, transmigrabunt in capite transmigrantium, & auferetur caupona lasciuientium. Nam & alij prophetæ securitati carnali, subitum interitum, & delicijs captiuitatem minantur, Elai. quinto. Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam & potandum usq; ad uesperam, ut uino æstuetis. Cithara, & Iyra, & tympanum, & tibia, & uinum in conuiujs uestris, & opus Domini non respicitis, nec opera manuum eius consideratis, propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam, & nobiles eius interierunt fame. Et Paulus: Cum dixerint pax & securitas, tunc repentinus superueniet interitus. Similiter Christus in Euangelio, Sicut accidit in diebus Noe, ita erit in diebus filij hominis, edebant, bibebāt, uxores ducebāt, emebant, plantabāt, edificabant &c. & subito aderat supplicium.

IVRAUIT dominator DOMINVS per animam suam, dicit DOMINVS Deus Zebaoth, abominor ego superbiam Iacob, & palatia eius odi, & tradam ciuitatem atque plenitudinem eius.

Et erit, si relictī fuerint decem uiri in domo una, morientur.

Et tollet eum patruus eius & auunculus eius, ad efferendum ossa de domo, & dicet ei, qui est in lateribus domus, an adhuc aliquis tecum est? & respondebit, finis, & dicet, tace, quoniam ne recordari quidem uolebant nominis DOMINI.

Nunc quidem uos o principes, genio indulgetis, & uoluptuariam uitam ducitis, nec ullis prophetarū minis seu increpationibus adduci potestis, ut futuram calamitatem credatis, sed pergitis præfracti & peruicaces in arrogantia uestra. Proinde si minis prophetarum credere nolueritis, credite saltem iuramento Dei. Iurauit enim Dominus per animam suam, per semet ipsum, cum non habeat se maiorem, Viuo ego, dicit Dominus, abominatio mihi est Israelitarum arrogantia, quam conceperunt uel e uana uirium suarum fiducia, uel e nupera uictoria, quam Ierabeam rex eorum ex Emath & Damasco retulit, Et propter arrogantiam atq; mētis elationem, odio etiam prosequor palatia, adeoq; quicquid est ædium magnificarum in toto regno Israel. Sunt, qui per superbiam Iacob intelligūt urbē Hierusalem & templū

eius, quo superbit & gloriatur Iacob. Sic infra ca. viij. Iurauit Dñs per superbiam Iacob, & Psal. xxxvij. Elegit nobis hereditatem nostram, superbiam Iacob, quam dilexit. Dicit ergo dominus per prophetam se hanc, quam ante dilexerat, nunc odisse, propter impietatem & carnalem arrogantiam tam Iudae quam Israelis.

Quapropter ut tanta arrogantia digna poena afficiatur, tradam, inquit Dñs, ciuitates regni Israel, & quicquid est in ciuitatibus uel habitatorum, uel opum ac diuitiarum, externis hostibus. Tunc enim tanta futura est calamitas, ut qui moriantur aut gladio aut fame, neque planctu, neque sepultura digni iudicentur. Nam si forte decem, hoc est, multi uiri, in una domo ex clade reliqui manserint, nihilominus tamen morientur. Quod si cognati & amici propinquiore, quales sunt patruus & auunculus, accesserint ad domum illam, ut de mortuorum ossa efferant atque sepeliant, respondebit is, qui domus custodiam tenet, neminem superesse dignum sepultura. Cur uos cognati, inquiet, lugeris, cur doletis, quid plangitis? quin potius tacete, & dolorem uestrum reprimite. Qui enim mortui sunt, propter impietatem suam non sunt digni ut plangantur & sepeliantur, quippe qui tanto odio nomen Dei prosequerentur, ut eius ne recordari quidem patienter poterant.

Sunt & hac nostra tempestate multi, qui erga Euangelij nomen tantam inuidiam conceperunt, ut illud ne nominari quidem uelint. Ergo etiam illos hoc manet supplicium, ut turpiter mortui, ne luctu quidem & sepultura digni habeantur. Est autem non minima legis maledictio, carere sepultura, Deut. xxvij. Cadauer tuum erit in escam cunctis uolatilibus caeli, & bestiis terrae, nec erit qui abigat, Hier. xvi. mortibus aegrotationum morientur, non plangentur, & non sepelientur, in sterquilinum super faciem terrae erunt &c. Apud Deum quidem nihil refert, sepeliaris uel non sepeliaris, is enim in iudicio suo non sepulturam, sed pietatem respicit. Apud homines autem tanta iudicatur maledictio, ut lex Mosi ne publicum quidem facinorosum, in crucem suspensum, insepultum manere uoluerit. Quae maledictio etiam si nonnunquam pijs quoque accidit, ut uidelicet sepultura careant, & fiant uolatilium esca, tamen in ipsis, propter pietatem & fidem, maledictio uertitur in benedictionem.

QUIA ecce DOMINVS praecipit, ut percutiatur domus magna fissuris, & domus parua scissuris.

Nunquid current in petra equi? aut arabitur (illic) bobus? quoniam conuertistis in amaritudinem iudicium, & fructum iusticiae in absinthium.

Laetamini in re nihili, dicitis, nonne fortitudine nostra assumplimus nobis cornua?

Quoniam

Quoniam ecce ego suscito super uos domus Israel, dicit DOMINVS Deus Zebaoth, gentem & oppriment uos ab introitu Hamath usq; ad fluuium solitudinis.

Quod si nec iuramento Dei credere uolueritis principes, certe cogemini tandem præcepto credere, nec solum credere, uerum etiam sentire. Sic enim præcipit Dominus, ut diruantur omnia regni uestri ædificia, siue magna siue parua, & huius præcepti executionem demãdauit externis hostibus, partim Salmaneffari regi Assyriorum, partim Nebucadnezari regi Babyloniorum. Quod autem Dominus decernit & statuit, hoc nemo potest uel potentia humana, uel hypocriticis operibus, sed dumtaxat uera resipiscentia irritare. Nam hæc ideo uobis tot annis ante prædicuntur, cum adhuc estis fœlices & fortunati, ut bonitas Dei ad pœnitentiam uos inuitet. Sed quid dicam, aut quo me uertam? oleum & opera in uobis perditæ sunt. Diuitiæ bonitatis diuinæ, tolerantia ac lenitatis Dei deberent uos ad resipiscentiam inuitare, Sed ecce, iuxta duriciam uestram, & cor pœnitere nescium, colligitis uobismet ipsis subinde maiorem iram Domini, ut non solum impiè agatis, uerum etiam impietatem uestram Deo proprietate obrudatis, & obstinaci pectore nullam sanam doctrinam ne audiatis quidem, tantum abest, ut ipsi obsequamini. Quid unquam boni de tam lapideo corde & peruicaci animo sperare licet? Certe nemo potest equis currere, aut bobus arare, in locis petrosis, frustraneus enim erit omnis arandi aut currendi labor, ubi non sunt nisi saxa & rupes. Nam etiamsi illic araueris aut seminaueris, nullus tamen proferetur fructus, Ita quando impiorum corda sunt lapidea & saxosa, quicquid illic araueris, seminaueris, aut plantaueris, incrementum non habebit.

Desperavi igitur, me in uobis impijs & saxeis ac incuruicercuicis principibus, prædicatione uel promissionum diuinarum uel minarum iræ Dei, efficere posse ut resipiscatis, Iudicium enim uestrum, quo facinorosos legitime punire deberetis, conuersum est in tyrannidem, & iusticia, qua innocens liberandus esset, commutata est in truculentiam. Breuiter, in regno uestro nec ius dicitur, nec leges obseruantur, nec æquitas promouet, sed ubiq; regnant uiolentia, tyrannis & impietas.

Præterea quia hoc tempore reddita est uobis aliquanta pristini status conditio, & rex uester Ierabeam filius Ioas, uictoria super aduersarios uestros potitus est, ita ut terminus Israel ab Hamath usque ad mare solitudinis (quod Iosephus lacum Asphaltiten uocat) restituerit (quemadmodum scribitur iij. Reg. xiiij. aliaq; p̄clara strategemata fecerit, ideo tam fœlici rebus successu elati, prorsus misericordie diuinæ,

IN CAPVT SEXTVM

qua omnia illa uobis obtigerunt, obliuiscimini, & non potentiae diuinæ, sed uestre fortitudini prosperum euentum ascribentes, gloriabundi dicitis, nonne fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? nonne nos tam fortes & prudentes sumus, qui reportauimus tantam uictoriam? nonne uires nostræ effecerunt, ut termini Israel restituerentur? Nos illi magnates & potentes uiri sumus, quorum uirtute tanta salus toti regno Israel parta est.

Hoc enim impiorum ingenium est, quod ut in afflictionibus fremunt, indignantur et desperant, ita in rerum prosperitate presumunt, de uiribus suis gloriantur, & obliti diuinæ misericordiae, suæ uirtuti omnia ascribunt. Gloriarum autem de uiribus suis, quid aliud est, quam gloriari de לא ארבר lo dabar, hoc est, de re nihili. Quid enim humana est fortitudo, nisi umbræ somnium, aut si quid hoc est inanius?

Quia igitur uos principes uestre fortitudini uictoriam ascribitis, ecce hæc dicit Dominus Zebaoth, Ego suscito contra uos, o domus Israel, gentem Assyriorum trucem & crudelem, non reuerentem senes, nec miserentem paruulorum, quæ uos ac uestram regionem ab initio Hamath, usque ad fluuium deserti, funditus depopulabitur. Restituit antea Ierabeam Israeli terminos ab Hamath, usque ad fluuium deserti, nunc autem in his terminis conculcabo ego Dominus uos per Salmanesarem regem Assyriorum, ut quod prius erat uictorie & felicitatis uestræ, hoc nunc fiat omnis uestræ calamitatis materia. Hoc enim impiæ in uires proprias gloriationis supplicium est, ut quæ res gloriabundis laudi cesserit, eadem postea sit ignominia. Glorie cesserat Nebucadnezari, quæ totam terram fere in suam ditionem redegerat, sed quia de uiribus suis præsumebat, quanto gloriosior rex erat, tanto turpior fit casus eius, qui Esaiæ xiiij. & Dani. iij. describitur. Nonne Aman a consilijs Assueri, in tantum de sua claritudine gloriabatur, ut etiam amicis suis magnitudines diuitiarum suarum, filiorumque turbam, & gloriam qua a rege super omnes principes esset elatus, exponeret? Sed quod ipsi tunc erat gloria atque maiestas, hoc idem fit postea summa turpitudine & ignominia.

CAPVT VII.

SIC OSTENDIT mihi dominator DOMINVS, & ecce formabat locustas in principio foliorum herbae uirentis, & ecce herba uirens post rasuras regis.

Et factum est, cum consumeret comedendo herbam terre, dixi, dominator DOMINE, sis obsecro propitius, quis suscitabit Iacob, quod paruulus sit?

Misertus

Miserus est Dñs super hoc, non erit, dixit DOMINVS.

Deus olim multifariam (ut Apostoli uerbis ad Hebræos utar) multisq; modis locutus est patribus per prophetas, atq; adeo uarijs rationibus iudicia sua manifestauit. Alias enim solo uerbo, alias signis, alias uisionibus adiectis futura reuelauit. Cum igitur haecenus Dominus Israelitis per Amos locutus sit solo uerbo, nunc etiam uisionibus eis loquitur, si forte per has uerbum tam alte inculcarentur, ut resipiscerent. Hic enim est labor, hoc opus spiritus sancti in prophetis est, ut peccatores ad resipiscenciam inuiter.

Prima uisio sic habet. Amos uidit Dominum fingere atq; formare locustarum examen, eo tempore, quando folia herbarum florere incipiunt, & omnis ager parturit, quando flores arborum, & herbæ segetum omnium rerum abundantiã pollicentur. Quæ locustæ uirentia quæq; depascebant, & ut ita dicam, abrodebant. Post priorem autem depastionem atq; rasuram, quam locustæ una cum rege suo herbis & segeti intulerant, Ecce, secundo herba uirens erumpebat, unde nonnulla fertilitatis spes relinquebatur. Cum aut locustæ etiam hanc deuorando consumere & depascere uellent, exclamaui ego propheta ad Dñm Deum nostrum dicens: Obsecro dominator DOMINE, propitius esto populo tuo, ne fame & inedia pereat. Locustas abige, ne cuncta deuorent, Cum enim gens Israel ad paucum numerum redacta sit, quis posset ipsam restaurare, nisi tu Domine Deus noster? Mox post hanc orationem miserus est Dominus populi, & dixit, non erit, Gens Israel non delebitur tota, sed regnum eius rursus florebit. Ceterum, ubi nos habemus. In principio foliorum herbe uirentis, et ecce herba uirens post rasuras regis, nonnulli interpres sic exponunt. Ecce formabat locustas in principio, dum ascenderet seges, hoc est, dum primum herba segetum turgesceret in culmos & spicas. Et ecce seges, hoc est, herba segetum iam turgescerebat, post detractiones regis, hoc est, posteaq; supflue & luxuriantes segetum herbe detonsæ, ac demesse essent. Regis aut dicit, qd illam fortassis herbam reges sibi reseruarint, tanquam pro decimis ad alenda pecora sua, quibus abundabant. Significat igitur propheta locustas uenturas eo tempore, quo maximam frugibus damnum dare possint. Docet autem hec uisio, Regnum Israelis sub Ierabeam filio Ios propemodum perisse, nisi Dominus ex alto respexisset, & iuxta uerbum suum, quod per prophetam Ionam locutus est, in pristinum statum reuocasset. Sic enim scribitur iij. Reg. xiiij. Ierabeam restituit terminos Israel ab Hamath usq; ad mare solitudinis, iuxta sermonem Domini Dei Israel, quem locutus est per seruum suum Ionam filium Amathi prophetam, qui erat de Gath, quæ est in Hopher. Vidit enim Dominus afflictionem Israel amaram nimis, et quod consumpti

I N C A P V T S E P T I M V M

essent usque ad clausos carceris & extremos, & non esset qui auxiliaretur Israel. Nec locutus est Dominus, ut deleteret nomen Israel de sub caelo, sed saluauit eos in manu Ierabeam filij Ioas. Quem locum ideo totum huc ascripsi, quod ad praesentis uisionis interpretationem plurimum faciat. Nam quod Amos uidit examen locustarum herbas uiuentes depascere, hoc illud est, quod in historia dicitur, uidit Dominus afflictionem Israel amaram nimis, & quod consumpti essent usque ad clausos carceris. Similiter cum dicitur, quis suscitabit Iacob, quod paruulus sit: conuenit cum eo, quod in historia scribitur. Et non esset qui auxiliaretur Israel. Misertus igitur Dominus Israelis, liberauit illos de manu hostium suorum per Ierabeam filium Ioas, & collapsum Israelis regnum restaurauit.

Duo autem hic praecipue notanda ueniunt. Primum, animaduertes ueritatem dicti illius, Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos & reducit. Etenim Dominus Deus noster haecenus Israelis regnum propter impietatem suam ita afflixerat, ut pene deploratum & conclamatum esset, nec erat ulla spes pristinae conditionis recuperandae. Sed tamen ut declararet se mortificare & uiuificare, se esse adiutorem in necessitatibus, & afflictorum consolatorem, restituit rursus regnum Israel, in pristinam suam gloriam, ut per hoc factum, omnes pii confidentiae in aduersis admoneantur, ne desperati contabescant, sed ad Dominum Deum suum, auxilia petaturi, confugiant.

Secundo notabis, orationem ex fide profectam posse propositum dei auertere. Nam Dominus proposuerat, se totum Israelis regnum perditurum, Sed ab hoc proposito, per orationem Amos et aliorum piorum ex fide in uerbum longe prophetae profectam auertit. Idem habes in Mose, ad quem Dominus dicebat, dimitte me ut irascatur furor meus contra eos, & delectam eos. Mose autem oratione sua super promissione diuina fundata, Deum ab hoc decreto suo reuocauit. Recordare, inquit, promissionis factae ad Abraam, Isaac, et Iacob, quibus iurasti per te ipsum dicens: Multiplicabo semen uestrum &c. Unde Dominus per Ezechielem grauius supplicia minatur prophetis, indignationem suam oratione a populo non auertentibus. Sic enim legitur Ezechi. xiiij. Vg prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum & nihil uident, non ascendistis ex aduerso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prelio, in die Domini, Et capite xxiiij. Quaesivi de eis uirum, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me de terra, ne dissiparem eam, & non inueni. Et effudi super eos indignationem meam, & in igne ire meae consumpsi eos.

Hic autem mihi uide, quod inique in rebus humanis comparatum sit. Ierobeam enim rex potitus erat uictoria, & possidebat iam floren-

florentissimum regnum, idque parauerat non armis, non potentia carnali, non uiribus aut fortitudine principum suorum, non machinis bellicis, sed oratione fideli Amos aliorumque prophetarum, nihilominus tamen principes gloriantes dicunt, Nonne fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Et tantum abest, ut nonnullam uictorie partem prophetarum orationi ascribant, ut potius prophetas persequantur, & ipsos tanquam omnis mali autores e finibus suis eiciant, id quod paulo post Amos prophetae accidisse legimus.

Ceterum quod in textu dicitur, post rasuras regis, non de Saneherib rege Assyriorum, sed quia sermo de locustis habetur, de rege etiam locustarum intelligendum est, ut sit sensus, Post rasuras regis, hoc est, post depastiones, quibus rex locustarum cum examine suo herbas uidentes deuorabat, alia herba proferebatur. Tametsi enim Salomon in Prouerbis dicat, Locustas regem non habere, non tamen intelligit, Prouer. 30. ipsas omnino carere duce, sed quod non eligant regem, quemadmodum inter homines fieri solet, & tamen tam sapientes bestiolarum sunt, ut egrediantur atque sequantur ducem suum, perinde ac regem electum, per turmas suas. Porro locustarum multitudinem fruges consumentem, esse maledictionem Domini, scriptum est Exo. x. & Deu. xxviii. Vnde etiam Ethnicus locustas pestem, et deorum iram uocat. Alij per rasuras regis, aliud intelligunt, de qua re supra satis dictum est. Hebraeum enim uerbum Gazaz, cuius nomen hoc loco ponitur, non significat tantum tondere lanam et pilos, sed etiam resecare gramen. Hinc Gez significat uellus, & scenum resectum, Similiter & pratum resectum, ut Psal. lxxii. Descendet sicut pluuia in pratum resectum & sicut pluuiae irrigantes terram.

SIC ostendit mihi dominator DOMINVS, & ecce uocabat ad iudicium, igni, dominator DOMINVS, & deuorabat abyssum multam, deuorabat quoque agrum.

Et dixi, dominator DOMINE, cessa obsecro, quis suscitabit Iacob, quod paruulus sit?

Misertus est DOMINVS super hoc, etiam illud non erit, dixit dominator DOMINVS.

Secunda uisio, qua Propheta audit Dominum acclamantem iudicio, ut igni ualles & campos deuoret, prioris uisionis confirmatio est. Sicut enim in Gen. ca. xxxxi. uisio septem spicarum confirmat priorem bouum uisionem, ita hoc loco altera alteram stabilem reddit. Oportet enim uerbum esse certum et bene confirmatum, ut fides in tentatione perduret.

Haec ergo est uisio. Audit Amos uocem Dei, acclamantem iudicibus seu ultoribus, ut pronuncient omnes ualles & campos planos, igni absumentos esse. Et ecce, uidebat ignem continuo abyssum multam,

I N C A P V T S E P T I M V M

hoc est, ualles profundas, & agrum, hoc est, campos planos deuorare. Quod rursum significat, regnum Israelis decreto Domini perditioni & deuastationi traditum esse, Sed hoc Domini propositum incipit propheta oratione sua, dicens. Ah dominator Domine, parce populo tuo, quem elegisti. Non enim, ob afflictiones suas, alium habet præter te adiutorem. Quod si tu ab ipsis recesseris, quis quæso auxiliabitur? & ubi manerent misericordiæ tuæ antiquæ; ubi manerent promissiones tuæ, quibus pollicitus es patriarchis, te nomen Israelis nolle de sub cælo delere? Hac oratione auersus est furor Domini, & misertus est populi sui Israelitici, dans eis salutem per Ierabeam regē. Breuissimam audis in propheta orationem, ita ut uix tria aut quatuor uerba dicat, sed plurima impetrat. Debet enim oratio breuis esse, uerbis, sed multa & magna, fide. Ne sitis multiloqui, ait Christus. Non enim in multiloquio, sed in multa fide, quæ est uera deuotio, orans exauditur.

S I C ostendit mihi, & ecce dominator stabat super murum perpendiculo mensuratum, & in manu sua (tenebat) perpendiculum.

Et dixit D O M I N V S ad me, Quid tu uides Amos? & dixi, perpendiculum, et dixit dñator, ecce ego pono perpendiculum in medio populi mei Israel, non committam, ut progrediatur ultra in eo.

Et deuastabuntur excelsa Isaac, & sanctuaria Israel desolabuntur, & consurgam super domum Ierabeam gladio.

Tertia uisio, deuastationem Israelis a Salmanassar rege Assiriorum impletam, portendit. Videt autem propheta Dominum stantem super murum mensura sua circumscriptum, & tenentem in manu sua perpendiculum, seu regulam latomi. Murus autem perpendiculo mēsuratus, significat populum Israelem, quem Dominus effecerat, ut esset murus æreus aduersus omnes hostes suos. Perpendiculum uero in manu Domini, significat Dominum Israeli non additurum alia beneficia salutis & liberationis ultra priora. Quemadmodum enim latomus terminos muri perpendiculo circumscribit, ne lapides regulam transgrediantur, aut extra amussim promineant, ita Dominus terminos posuit beneficiorum Israeli præstitorum, nec committet, ut nouis eos beneficijs afficiat, propterea quod quo maioribus beneficijs afficiantur, eo peiores & ingratiore reddantur. Paulo enim ante per orationem fidelem prophetarum liberati erant ab afflictionibus suis, & in pristinum regni sui statum restituti, sed ingrati, tanti beneficij sic obliuiscabantur, ut uictoriam & foelicem rerum successum suis uirtutibus & fortitudini ascriberent.

Ob tan

Ob tantam igitur ingritudinem & indurationem propheta nunc non orat (quid enim pro impijs obstinacibus oraret?) sed supplicium denunciatur dicens. Excelsa Isaac, hoc est, Berseba, ubi Isaac altare Domino edificauit, & tabernaculum extendit, atq; puteum fodit, Hec inquam, excelsa, quæ uos Israelitæ ad exemplum patriarchæ Isaac, sed non ad fidem eius in Berseba ædificastis, deuastrabuntur, & delubra uestra, hinc inde ad exemplum patriarchæ Iacob seu Israel edificata, desolabuntur. Quod si sacris uestris edibus non parceretur, quid putatis futurum de prophanis? Etsi non constabunt sacra, in quæ uos confiditis, quomodo uos in illa confidentes constabitis?

Priusquam autem, dicit Dominus, totius regni Israelitici deuastrationem adducam, uisitabo familiam Ierabeam gladio, ut filius eius interficiatur, & alius alienæ familiæ pro eo in Israel regnet. Hoc erit signum & initium malorum, quæ sunt super totum regnum futura. Porro de interfectione filij Ierabeam sic scribitur iij. Regum xv. Anno trigesimo octauo Azariæ regis Iudæ regnauit Zacharias filius Ierabeam super Israel in Samaria sex mensibus, & fecit quod malum est coram Domino, sicut fecerant patres eius. Non recessit à peccatis Ierabeam filij Nabath, qui peccare fecerat Israel. Coniurauit autem contra eum Sallum filius Iabes, percussitq; eum palam, & interfecit, regnauitq; pro eo. Atq; iste sermo Domini, quem locutus est ad Iehu dicens, filij tui usq; ad quartam generationem sedebunt de te super thronum Israel. Ex fide enim huius uerbi, quod Dominus ad Iehu proauum Ierabeam regis locutus fuerat, uidet Propheta Amos futurum, ut filius Ierabeam, qui quartus erat post Iehu, interficiatur, Vnde in nomine Domini ait. Consurgam super domum Ierabeam gladio. Porro, pro eo, quod nos legimus. Nō committam ut progrediar ultra in eo, hoc est, non conferam in eos alia seu plura beneficia, potest etiam sic legi. Non adiciā, seu non pergam ultra conuiuere & parcere ei. Nam uerbum Abar significat etiam parcere.

ET MISIT Amazia sacerdos Bethel, ad Ierabeam regem Israel dicens, coniurauit contra te Amos in medio domus Israel, non poterit terra sustinere omnes sermones eius.

Quia sic dixit Amos, gladio morietur Ierabeam, & Israel transmigratione transmigrabit à terra sua

Et dixit Amazia ad Amos, Videns, uade, fuge ad terram Iudæ, & comede illic panem, & illic prophetes.

Et in Bethel non committas ultra, ut prophetes, quoniam sanctuarium regis est, & domus regni est.

Et respondit Amos, & dixit ad Amaziam, Nō sum ppheta, neq; filius pphete, sed armentarius, et colligēs ficus syluestres.

H

I N C A P V T S E P T I M V M

Et tulit me DOMINVS de grege, & dixit ad me DO-
MINVS, Vade, propheta ad populum meum Israel.

Et nunc audi uerbum DOMINI, Tu dicis, non pro-
phetes super Israel, & non loquaris super domum Isaac.

Propterea sic dixit DOMINVS, uxor tua in ciuitate
fornicabitur, & filij tui ac filia tuae gladio cadent, & terra tua
funiculo distribuetur, & tu in terra polluta morieris, & Israel
transmigratione transmigrabit de terra sua.

Hec est fortuna uerorum prophetarum, quod a pseudoprophe-
tis & episcopis, primū seditionis, deinde hæreseos accusentur. Quas
calumnias passus est etiam Ieremias, & post ipsum Christus Domi-
nus noster. Vnde Amasias episcopus Bethel, in q̄ καθάρων ἐν καρὸν τῶν
pseudoeπισcoporum natura cognoscitur, audiens Amos de futura re-
gni Israelitici deuastatione, & familiae Ierabeami deletione prophe-
tantem, inuocans, quod aiunt, brachium sæculare, mittit nuncios ad
regem Israel Ierabeamum, & accusat prophetā Amos, Primum quod
coniurauerit et seditionem commouerit contra regem, Deinde, quod
reiciat cultum diuinū, et prædicet Basilicas templorum deuastandas
esse. Coniurauit, inquit, cōtra te Amos, clancularia habet conuenticu-
la, ubi contra regiam maiestatem concionatur, & commouet popu-
lum ad seditionem, ubi tantas blasphemias in cultum diuinum, qui
in Bethel alijsq; locis regni Israel institutus est, effundit, ut mirer ter-
ram tam diu potuisse illas sustinere. Dicit, cultum nostrum esse impi-
etatem, dicit sacra nostra esse idololatriam, O hominem detestan-
dum. Et ultra pergens, prophetat te regem nostrum clementissimum
gladio interficiendum esse, quod quid aliud est, quam uulgo tradere
gladium ut te interficiat? Addit præterea Israelem captiuum esse a
terra sua abducendum, Quid hoc aliud est, quam mendacem face-
re Dominum Deum nostrum, qui nobis terram hanc in perpetuam
hæreditatem tradidit, qui populum Israel præ omnibus gentibus in
possessionem suam elegit? Proinde iube rex, ut seditiosus ille uir,
& mendax, & blasphemus occidatur, ne tu seditione populi ab ipso
concitata occidaris. Viden, quibus calumnijs pseudoeπισcopi, ue-
ros concionatores accusent, & quibus scripturis cum ipsis disputent,
uidelicet non uerbo Domini, sed inuocatione brachij sæcularis, &
meditatione homicidij.

Porro cum impius episcopus Amazia non posset a rege impetra-
re, ut interficeretur Amos, proscribit & excommunicat ipsum, atque
mandat, ut alio abeat, in regnum Iuda, et dicit. Videns, hoc est, o pro-
pheta (hoc enim nomine prophete uocabantur i. Regum ix.) apage
hinc, proripe te è regno Israel, & perge, si uis, ad regnum Iuda, ubi est
hæreti

hereticorum asylum, ubi libenter audiuntur insani, & diuinorum cultuum contemptores. Eo enim tempore regnabat in Iuda Azarias, qui alio nomine Vſias uocabatur, de quo scriptum est, quod fecerit rectum in oculis Domini, unde conſecere licet, hunc regem libenter admiſiſſe in suum regnum ueros prophetas, qui e regno Iſrael eſſe eieciuntur. Impius igitur pontifex, incolas regni Iuda pro hæreticis ducens, eo Amos abire iubet, ut iuxta prouerbiũ, Similes habeant labra lactucas. Recede, ait, hinc ad regnum Iuda, ut illic tibi prophetando pares, quod edas. Dic ad regem Iuda, ut ipse tibi beneficium aliquod ecclesiasticum conferat. Nam in Bethel non est, quod tibi locus prophetandi relinquatur. Est enim in Bethel sanctuarium regis, hoc est, Basilica a rege in honorem Dei ædificata, & templum Dominicum, ad quod omnes regni Iſrael incolæ peregrinantur. Cum igitur tu hanc Basilicam reſicias, & cultum huius templi Domini contempnas, quid est quod speres, te hic poſſe diutius commorari? *βαλλῆς κόρακας*, nam ut nobiscum prophetes, non patiemur.

*Königlich
stift.
Som
stift.*

Ad hæc autem respondet Amos. Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. Tu iubes ut non prophetem in regno Iſrael, Contra autem Dominus iuſſit, ut in illo regno prophetem, Nunc an iustum sit in conspectu Dei, te potius audire quàm Deum, tu ipse iudicato. Ego enim non sum professione propheta, neque filius, hoc est, discipulus prophetarum. Nam quemadmodum apud Ethnicos erant philosophorum gymnasia, & apud nos publice studiorum Scholæ, ubi & sacræ & profanæ literæ docentur, ita apud Iſraelitas eo tempore erant collegia studiosorum, qui in diuinis rebus a prophetis erudiebantur, quos & filios prophetarum uocabant. Vnde Helias curru igneo ad cælum ascensus, uisitauit prius hæc studiosorum sodalitia, quorum unum erat in Bethel, alterum in Iericho, tertium ultra Iordanem, ut ipsos in uerbo Domini confirmet, & ad capeſſendam pietatem admoneat, quem admodum scribitur *iii. Regum. ij.*

Negat igitur Amos, se ex discipulis aut studiosis prophetarum esse, uocatum tamen a Domino, ut regno Iſrael prophetet. Ego enim, inquit, professione mea sum pastor seu armentarius, melius cognoscens, quomodo colligendæ sint ficus syluestres, quàm quomodo prophetiæ sint tractandæ. Tulit tamen me Dominus ab ouibus & colligendis ficibus, adeoque mandauit, ut ad populum regni Iſrael prophetem. Domino autem mandanti, quis non obsequeretur? Proinde etiam si me proſcribas, & in exilium eſſicias, aut sermonem Domini prohibeas, non tamen committam, ut uocationi diuinæ non inſeruiam.

Et ut ſcias, me mandatis tuis impijs non obsecuturum, ecce etiam contra te ipsum tuamque familiam prophetabo. Sic enim dixit Domi-

I N C A P V T S E P T I M V M

nus. Vxor tua in ciuitate fornicabitur, quæ est impiorum maledictio, quemadmodum scribitur Deut. xxviiij. Vxorem accipies, & alius dormiet cum ipsa. Et liberi tui in captiuitatem abducentur, atq; gladio interficientur. Quæ similiter impiorum maledictio est, Deut. xxviiij. Filios generabis & filias, & non frueris ipsis, quoniam ducentur in captiuitatem. Ad hæc quicquid agrorum possides, alijs mensura funiculi distribuetur. Nam agros funiculis distribui, testatur etiam Psalmus lxxviij. Sorte diuisit eis terram, funiculo distributionis.

Hanc autem maledictionem impletam esse opinor, eo tempore, quando Salmanassar rex Assyriorum, adduxit viros de Babylone, de Cutha, de Ana, de Hemath & Sepharnaim, & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ pro filijs Israel, ut Samariam possiderent, & in urbibus eius habitarent. Et tu quoq; non in terra Israel, sed in terra polluta, hoc est, in regione gentium incircumcisarum morieris. Futurum enim, est, ut totus Israel in captiuitatem abducatur de terra sua, in Assyrios & Babylonem. Nam & hoc inter maledictiones impietatis recensetur Leuit. xxvi. Peribitis inter gentes & hostilis terra uos consumet. Atque hoc est illorum supplicium, qui persequuntur uerbum Dei, uidelicet adulterium uxoris, liberorum mortes, bonorum direptiones, exilium, & procul à patria sua occubitus. Quæ enim persecutores uerbi Dei mala pijs inferre conantur, ea demum in caput ipsorum recidunt, ut tandem & corpore & animo perdantur.

CAPVT VIII.

SIC OSTENDIT mihi dominator DOMINVS, & ecce canistrum repletum fructibus æstiujs

Et dixit, quid tu uides Amos, & dixi, canistræ repletum fructibus æstiujs, & dixit DOMINVS ad me, uenit finis super populum meum Israel, nõ committam, ut progrediar ultra in ipso, (uel ut deinceps parcam ei.)

Et ululabunt cantica templi in die illa, dicit dominator DOMINVS, multa cadauera in omni loco proñcientur silentio.

Quarta uisio confirmatio est tertie uisionis de perpendiculo latomi, Nam & hæc captiuitatem Assyriacam portendit. Videt autem propheta corbem seu canistrum plenum fructu æstiuo, & ab arbore decerpto, pomis uidelicet aut piris, aut ficibus. Et cum Domino interroganti respondisset, se uidere canistrum repletum fructu æstiuo & decerpto, audit rursus, uenit finis & decerptio super populum meum Israel, non committam, ut amplius beneficijs ipsum afficiam, & fructum in

etum inter ipsos faciam, aut ut deinceps conuiuam ad scelera eius? Porro latinus sermo, quod ad hunc locum attinet, elegantem Hebraeae dictionis allusionem assequi nequit. Nam pro fructu aestiuo apud Hebraeos ponitur haec dictio כַּיִז Kaiz, pro fine autem ponitur כֶּז Kez, itaque cum propheta uidisset, canistrum fructuum, hoc est, כַּיִז Kaiz, mox spiritus in expositione uisionis hac aequiuoca dictione, non pro fructu, sed pro fine utitur. Et proprie haec dictio כַּיִז Kaiz, descendit a uerbo כָּצַק Kaza, quod significat condire, mutilare, & detruncare. Vnde Kaiz significat fructum ab arbore decerptum atque detruncatum.

Potest ergo textus Hebraeus, ut quantum licet, allusio uocabulorum seruetur ad latinam linguam sic transferri. Et ecce canistrum repletum fructu decerpto, Et dixit, quid tu uides Amos? & dixi, canistrum repletum fructu decerpto, Et dixit Dominus ad me, uenit decerptio super populum meum Israel &c. Simile huic loco est, quod Dominus ad Noah Gene. vi. dicit. Finis, hoc est, decerptio seu abscisio uniuersae carnis uenit coram me. In die ergo illa, dicit Dominus, quando detruncatio regni Israelis aduenerit, ululabunt cantica templi, hoc est, cantus templorum uestrorum celebris, mutabitur in luctum & ululatum, eo quod in omni loco proficientur interfectorum cadauera sine sepultura, nec quisquam erit, qui mortuos plangat, sed silentio absque planctu solenni, ad plateas proturbabuntur. Vnusquisque enim in tanta hostium saeuitia, uix suum dolorem & calamitatem deplorare seu poterit seu audebit.

Es wird aus dem Gaudemus cum Requies em werden.

AUDI TE istud absorbentes egenum, & depraedantes pauperes terrae.

Dicentes, quando praeteribit mensis, ut uendamus alimentum, & sabbatum, ut aperiamus frumentum, ut imminuamus Ephraim, augeamus Siculum, & iniquas faciamus stateras dolosas.

Ut possideamus argento pauperes, & egenum propter calcamenta, & quisquilias frumenti uendamus.

Iurauit **DOMINVS** per superbiam Iacob, si oblitus fuero semper omnium operum illorum.

Nunquid super istud non commouebitur terra, & lugebit omnis habitator eius? & omnino ascendet quasi fluuius, expellet, & subsidet sicut fluuius Aegypti.

Rursum obicit spiritus sanctus diuitibus huius saeculi auaritiam suam (quemadmodum in primo capite audiuius) qua noctu diuque sycophantias, dolos & fraudes ad deglubendos pauperes excogitant. Describitur autem hoc in loco dei Mammonae natura, qui cultores suos nunquam requiem ducere sinat. Cogit enim illos, modo ut emanant,

I N C A P V T O C T A V V M

modo ut uendant, modo ut redimant, modo ut precium augeant & mensuram imminuant, modo ut dolosa pondera subiiciant. Breuiter, nihil non molestiarum cultoribus suis exhibet Mammon, ut habes Luc. xij. & i. Timoth. vi. Audite igitur uos auari, qui egenorum medullam ex ossibus ipsorum absorbetis, qui dolis uestris pauperes terre depradamini, qui non aliud in uotis habetis, quam ut pretereat mensis, hoc est, Neomeniae festum, (Nam & mensis apud Esaiam capite i. pro festo Neomeniae sumitur) & pretereat Sabbathum. In festis enim & sabbato, non est phas, mercimonijs emundis & uendundis operam dare. Sunt qui mensem, pro mense, quem embolismalem uocant, & Sabbathum pro sabbato terrae, quod erat septimo quouis anno, exponant. Sed altera iuterpretatio ut simplicior est, ita magis arripet. Hoc unum igitur uos auari optatis, non quomodo Domino deo nostro in festis & sabbatis seruiatis, sed ut statim pretereant, adueniantque dies prophani, ut liceat uobis frumentum uestrum uenum exponere, & merces uestras pauperibus quam carissime obrudere. Et hic labor, hoc opus uestrum est, ut imminuat Ephraim, hoc est, modicum seu mensuram, & augeatis Sicalum, qui habet uiginti obolos, Exod. xxx. hoc autem loco generaliter pro quouis mercium precio sumitur. Nec haec iniquitatum uestRARUM finis est, Nam & falsas statheras, & dolosa pondera subiicitis. Lex Domini dicit Deuterono. uigesimo quinto, non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus. Item Prouerb. xx. Ponderus & pondus abominatio est Deo. Vos autem auaros usque adeo nihil mouet lex Domini, ut preter dolosas statheras, pauperem etiam usuris & exactiõibus opprimatis. Et ut ubique compendium sectemini, quisquilias quoque & paleas frumenti, hoc est, res nullius precij uenum exponitis.

Audiuistis auari dolos & cupiditates uestras, audite nunc uestra supplicia. Iurauit Dominus per arrogantiam uestram, qua pauperes pra uobis contempnit, siue ut superbia Iacob supra exponitur, iurauit Dominus per urbem Hierusalem, per templum eius, quo Israelitae gloriabantur. Si unquam obliuiscar operum auaritia, & iniquitatum uestRARUM. Est autem aposiopesis, iratis admodum familiaris, deficit enim tale aut aliquid huiusmodi, mendacij arguar, ut sit sensus. Nunquam certe committam, ut tantorum scelerum obliuiscar, & impunita derelinquam. Efficiam enim, ut propter tanta flagitia terra commoueatur, & omnes habitatores suos in luctum & extremum exitium coniciat. Nam quemadmodum Nilus fluuius Aegypti, qui illic coloni uice fungitur, cum alueum suum ad irrigandam terram egredi atque uagari incipit, tunc quicquid supernatat, egressu suo in terram expuit seu expellit, ac postea in alueum suum regrediens, ac residens,

residens, illic relinquit, Ita terra Israel propter iniquitatem auarorum commota, omnes suos habitatores peccatis sordidatos in captiuitatem expuet, & in captiuitate relinquet. Tunc, ut Mose inquit, placebunt terræ sabbata sua cunctis diebus solitudinis suæ, & quando fueritis in terra hostili, sabbatizabit & quiescet in sabbatis solitudinis suæ, eò quod non requieueritis in sabbatis uestris, quando habitabatis in ipsa.

Est & alias in prophetis hoc supplicium auaritiæ decretum, Iere: sexto. Vir cum muliere capietur, senex cum pleno dierum, Et transibunt domus eorum ad alteros, agri & uxores pariter, quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. A minore quippe usque ad maiorem omnes auaritiæ studeat, & a propheta usque ad sacerdotem cuncti faciunt dolum, & capite octauo. Dabo mulieres eorum exteris, & agros eorum hæredibus, quia a minimo usque ad maximum omnes auaritiæ sequuntur. Item Ezechi. xxiij. Usuram & superabundantiam accepisti, & auare proximos tuos calumniaberis, meique oblita es, ait Dominus Deus, Ecce complosi manus meas super auaritiæ tuam quam fecisti, & dispergam te in nationes, & uentilabo te in terras &c. Etenim si Salomone autore, conturbat domum suam, qui auaritiæ sequitur, quanto magis auarorum caterua totam regionem conturbat & subuertit.

Et erit in die illa, dicit dominator DOMINVS, occidere faciam solem in meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminoso.

Et conuertam festa uestra in luctum, & omnia cantica uestra ad planctum, & ascendere faciam super omnes lumbos sacco, & super omne caput caluiciem, & ponam eam quasi luctum uirgeniti, & posteros eius quasi diem amarum

Explicat Propheta tandem, quæ sit ratio, conditio & forma futuri supplicij, cuius iam toties meminit. In die illa, dicit dominator Dominus, in die calamitatis & miseriæ, in die captiuitatis Assyriacæ, faciam, ut occidat solis splendor in meridie, & inducam super terram tenebras claro & sereno die. Nullam autem solis eclipsim anno nono Hosee regis Israel, quo Samaria à Salmanessare rege Assyriacæ capta est, factam esse legimus. Itaque propheta hoc loco non loquitur de eclipsi aliqua in ipso sole, eo tempore facta, sed de afflictâ conscientia iudicio diuino tacta, cui omnia, etiam ipsum lumen, tenebricosa sunt. Est enim prophetis familiaris mos, conscientia calamitates & afflictiones per solis obscuracionem, & tenebras exprimere, Ioe. secundo. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, Ierem. xv. Occidit ei sol, cum adhuc esset meridies. Sic enim est affecta conscientia,

H iij

I N C A P V T O C T A V V M

quæ supplicio diuino obruitur. Etenim ut illuminato per uerbum domini omnia sunt lucida, splendida & illuminata, etiam ipsa mors et infernus, ita huiusmodi afflictionum tenebris obruto, omnia sunt obscura & tenebricosa, etiam ipsa meridies & clarus solis splendor. Iam & uulgare dictum fertur (Nulla mihi stella lucet) quo utimur, quoniam significamus fortunam nobis esse aduersam, nec uispiam nobis affulgere, uel scintillam foelicitatis.

Hæc igitur prophetæ sententiâ est. Tanta erit futuri supplicij seueritas, ut præ nimia afflictione, etiam solis splendor in meridie pro tenebris iudicetur, & claritas diei pro obscuritatibus. Præterea festi dies, qui summo celebrantur gaudio, commutabuntur, in dies luctuosos, & cantus solennes in lugubre carmen. Quod apud Oseam capite secundo, sic explicatur. Cessare faciam omne gaudium eius, solennitatem, neomeniam & sabbatum eius, & omnia festa tempora eius. Ad hæc faciam, inquit Dominus, ut pro splendidis uestimentis sacco uestiamini, & pro crispanti crine caluicium fiat. Quæ supplicia etiam alij prophetæ manantur, Esai. tertio. Pro crispanti crine erit caluicium, & pro fascia pectorali cilicium. Et capite xxij. de Hierusalem, Vocabit Dominus in die illa ad fletum, ad planctum, ad caluicium & cingulum sacci. Similiter Ezechiel vij. Accinget se cilicij, & operiet eos formido, & in omni facie confusio, & in uniuersis capitibus eorum caluicium.

Iam & parentum luctus tunc maximus est, cum moritur unigenitus ipsorum filius, & dies amarissima, cum uident unius occubitu omnem suam posteritatem interire. Igitur cum Dominus Israelitis luctum quasi unigeniti minatur, maximum ipsis luctum, & horrendos dolores minatur. Ad quem etiam Ieremias Hierosolymitanos uocat ca. vi. dicens: Filia populi mei accingere cilicio & conspergere cinere, Luctum unigeniti facti tibi, planctum amarum, quia repente ueniet uastatio super uos. Et Zach. xij. Plangent eum planctu quasi super unigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti.

Ecce dies ueniunt, dicit dominator DOMINVS, & mittam famem in terram, non famem panis, nec sitim aque, sed audiendi uerba DOMINI.

Et concedent de mari usque ad mare, & de aquilone usque ad orientem circuibunt ad quærendum uerbum DOMINI, & non inuenient.

In die illa deficient uirgines pulchre, & iuuenes siti.

Iurantes per hostias Saron, & dicentes, uiuit deus tuus Dan, & uiuit consuetudo Bersaba, cadent & non resurgent ultra.

Hoc demum grauissimum est supplicium, quod nunc propheta minatur, uide,

tur, uidelicet fames uerbi Dei. Tametsi enim corpori desit panis, tamen non in solo pane uiuit homo, sed in omni uerbo quod egreditur de ore Domini. Ablato autem uerbo Domini, panis corporalis etiam si corpus nutriat ac foueat, id quod tamen non semper facit, ut famis tempore fieri uidemus, nihilominus manet esuries, in oibus aduersis & calamitatibus. Etenim uerbum Domini in fame est cibus, in siti potus, in paupertate diuitiæ, in infirmitate sanitas, in ignominia gloria, in luctu gaudium, in desperatione spes, in aduersis consolatio, in morte uita, in peccatis iusticia, adeoq; in inferno cœlum. Itaq; si uerbum Domini abstuleris, uide obsecro, quam non malorum Iliada post te relinquant. Tunc enim panis non nutrit, nec potus inebriat (nã & propheta sic ait, Comedent & non saturabuntur) Diuitiæ non iuuant, sanitas non prodest, gloria uana est, gaudium euanidum, spes nulla, mors presentissima, peccata dãnantia, et infernus ardentissimus. Que ergo maior & seuerior pœna excogitari posset fame uerbi Dei? At hoc afficiuntur supplicio, quotquot dilectionem ueritatis non recipiunt. Aequissima enim lex est, ut qui ueritatem reiiciunt, mendacio credant, & qui Christum abominantur, Antichristo fidem adhibeant.

Cum igitur Israelitæ multos ueros prophetas audirent, & clarissimam ueritatis lucem haberent, noluerint tamen resipiscere, & fidelis obedientia uerbum Dei capessere, sed potius contempserint, & prophetas persecuti sunt, iustissimo Dei iudicio fit, ut auferatur ab ipsis uerbum Domini, & quamuis postea quærant, circumuagantes de uno loco in alium, de mari usq; ad mare, ab occidente & septentrione, usq; ad orientem, non tamen inueniant. Colligendum enim est, dum melsis fuerit, propterea quod cum ianuæ clausæ sint, dicitur ad hos qui foris stant, non noui uos. Vnde & Christus discipulos suos hortatur, dicens. Ambulate donec lucem habetis, ne uos tenebræ occupent. Qui ambulat in tenebris, nescit quo uadat, Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filij lucis sitis. Ad Phariseos autem ait, Quæretis me, nec inuenietis. Quare? quia dum uobis quærerere licebat, & inuentu facilis essem, reiiciebar a uobis.

Quam pertinaciter autem Israelitæ uerbum Domini reiecerint, testatur scriptura iij. Reg. xvij. sic dicens. Testificatus est Dominus in Israel & Iuda, per manum omnium prophetarum & uidentium, dicens. Reuertimini unusquisq; a uis uestris pessimis, & custodite præcepta mea & cærimonias, iuxta omnem legem quam præcepi patribus uestris, & sicut misi ad uos in manu seruorum meorum prophetarum, Qui non audierunt, sed indurauerunt ceruicem suam, iuxta ceruicem patrum suorum &c. Iratus igitur Dominus abstulit illos à conspectu suo, & priuauit eos uerbo suo, percussitq; eos amētia, furore mētis,

I N C A P V T O C T A V V M

cæcitate, ut palpent in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris? Nec cæcitate solum mentis afflixit, uerumetiam corporalibus eos supplicijs ita affecit, ut uirgines eorum pulcherrimæ siti defecerint, & adolentes fame interierint. Quod si uirgines & adolentes defecerint, quæ spes erit posteritatis? Ergo cum uirgines & iuuenes defecisse dicuntur, significat totam Israelis posteritatem a Domino abiectam & contemptam.

Atq; tam seuera supplicia ideo Israelitis acciderunt, quia magis confidebant in cultus suos fictitios, & in sacra sua hypocritica, quam in uerum Dominum deum nostrum. Quoties enim iurabant, non amplius dicebant, *Viuit DOMINVS*, quæ est iuramenti forma apud Hebræos, sed iurabant per delictum Samariæ, hoc est, per hostiam quæ in Samaria pro delicto offertur. Iurabant per cultum diuinum in Dan, ubi erat uitululus aureus, dicentes, *Vidit Deus tuus Dan*. Iurabāt quoq; per morem & consuetudinem sacrorum, quæ fiebant in Berseba. Et ideo per hæc iurabant, quia in ista omnem suam spem & fiduciam collocabant. Iuramenta autem talia fuisse opinor, qualia apud nos sunt missariorum & hypocritarum, qui aliquid affirmaturi dicere solent. Hoc quod dico, tam uerum est, quam certum est me hodie uidisse Dominum creatorem meum, in officio sanctæ missæ, mutari & tractari. Et sicut Israelite iurarunt per sacra quæ fiebant in Dan, & per consuetudines sacrorum, quæ in Berseba obseruabantur, ita illi iurare solent per sacram missam, et per officium presbiterij sui. Quod certe non facerent, nisi in missa aut reliquis papisticis sacris, fiduciam suam collocarent.

Itaq; quod hoc loco Dominus Israelitis minatur, & postea per Salmansarem regem Assyriorum completum est, hoc idem sciant omnes hypocritæ impij, sacris papisticis deuoti, sibi dictum esse, & nire sipiscant, in ipsis quoq; si non in hoc sæculo, certe in futuro longe omnium seuerissime complendum. Nam quod propheta hic dicit, *cadent & non resurgent ultra*, Hoc probe impletum est in Israelitis. *Semel enim per regem Assyriorum e finibus regni Israel pulli, nunq; ad sedes suas, quemadmodum regnum Iuda sub Cyro, reuersi sunt, Sed in perpetua captiuitate & cæcitate remanserunt, adeoq; in perpetua damnatione remanebunt.*

C A P V T V I I I

VIDI DOMINVM stantem super altare, & dixit, *percutite cardinem, & commoueantur postes eius, Nam uulnerabit*

rabit eos, (qui sunt) in capite uniuersos, et postrema eorum gladio interficiam, non effugiet ex ipsis quisquam fuga, & non liberabitur ex ipsis, qui euaserit.

Si perfoderint ad infernum, inde manus mea tollet eos, & si ascenderint ad caelum, inde detraham eos.

Et si absconditi fuerint in uertice Carmeli, inde scrutans auferam eos, & si caelauerint se ab oculis meis in fundum maris, ibi praecipiam serpenti, & mordebit eos.

Et si abierint in captiuitatem coram inimicis suis, ibi praecipiam gladio, & occidet eos, & ponam oculos meos super eos ad malum, & non ad bonum.

Et dominator DOMINVS Zebaoth, percutiet terram & liquecet, & lugebunt omnes habitantes in ipsa, & ascendet sicut fluuius omnis, & residebit sicut fluuius Aegypti.

Aedificat in caelo ascensiones suas, et fasciculum suum super terram fundat, uocat aquas maris, & effundit eas super faciem terrae, DOMINVS nomen eius.

Quinta uisio significat deuastationem templorum seu cultuum diuinorum in Samaria, populique interfectionem. Vidit enim Amos Dominum stantem super altare, & iubentem, ut percutiantur cardines ianuarum, & commoueantur postes, hoc est, ut templa & delubra in Samaria omnia deuastrantur. Quod autem tunc Amos spiritu impleti uidit, hoc postea ipso facto reuelatum est, & impletum per Salmanassarum. Porro, non solum uidet Amos templa deuastrari, uerumetiam audit DOMINVM interfectorum gladio omnes eos, qui sunt in capite, hoc est, principes & sacerdotes, ac etiam postrema, hoc est plebem. Nec quenquam posse fuga sua effugere, aut euasione sua liberari. Si, inquit, usque ad terrae profunditatem descenderint, si ad caelos ascenderint, si ad montis Carmeli uerticem fugerint, ut illic sese abscondant, si in maris abyssum sese caelauerint, aut etiam in captiuitatem abducti fuerint, non tamen mortis & occisionis iudicium effugient.

His autem uerbis significatur, neminem posse effugere diuinum iudicium, nec ullas esse latebras tam occultas, nec ullum asylum tam tutum, nec ullam corporalem fortitudinem tam potenter, nec ullam prudentiam carnalem tam astutam, nec ullam scientiam tam doctam, quae nos a diuino iudicio liberare possit. Ratio quidem humana, consilia carnalia, uires & auxilia huius mundi, efficiunt nonnunquam ut euadamus periculum, sed ut euadamus Dei iudicium, nulla creatura efficere potest. Et multi etiam miraculis euaserunt pericula, sed non potuerunt euadere Dei iudicium. Plerique omnes Israelitae effugerunt Pharaonis tyrannidem & gladium, per mare rubrum, sed plures illos

rum reprobauit Deus in deserto, qui Pharaonem quidem effugerant, sed iudicium Dei effugere non potuerant. Saul monomachia Dauidis euasit è manibus Philistinorum, non tamen propterea iudicium Dei euasit. Si enim, ut Hiob ait, ad potentiam respexerimus, Deus robustissimus est, Si ad aliud iudicium appellauero, quis alius iudex appellationem recipiet? Si ad iusticiam nostram respexerimus, nōne iusticia nostra est sicut pannus menstruatę? Iam, si latebras quæsiuerimus, quo obsecro diuertemus, ubi non præsentem reperiamus Deum? Si Ionas potuit manum Domini effugere in uentre ceti, & tu poteris. Vel Cainum mihi respice, qui fugiebat quidem a Domino, sed affligentem Dominum effugere non poterat. Quo a facie tua, inquit Dauid, fugiam, & quo ibo a spiritu tuo? Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero ad infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etiam illuc deducet me manus tua, & tenebit me dextera tua.

Quo ergo peccatores, futurum iudicium Dei formidantes, sese uertere debent, ut illud effugiant? non ad potentiam carnalem, non ad auxilia humana, non ad iusticiam propriam & electitiam, sed ad resipiscenciam, per fidem in semen Abrahamę, quod est Iesus Christus seruator noster, que unica uia est, effugiendi & euadendi iudicij Dei, alioqui ni sese ad resipiscenciam conuertant, audient a Domino sicut Israelite. Ponam oculos meos super uos in malũ, & non in bonum, & sicut ante lætatus sum uobis benefaciens, uosq; multiplicans, ita lætabor, disperdēs uos atq; subuertens, ut auferamini de terra, ad quam possidendam ingressi estis.

Porro, quia uos Israelite, non per resipiscenciam, sed per propriam fortitudinem, iudicium Dei euadere conamini. Ideo, ecce Dominus pulsabit terram, ut sicut aqua defluat, atq; in aquam colliquefcat, omnesq; habitatores suos in luctum cōiciat. Quemadmodum enim Nilus Aegypti stato anni tempore alueum suum egreditur, ad irrigandam totam terram Aegypti, postea autem in alueum suum residet, ita terra a Domino pulsata, & in aquam liquefacta, undiq; euagabitur, & late quoscunq; habitatores inuenerit depopulabitur, donec in suum alueum reuertatur.

Hac autem similitudine Propheta nihil aliud uult, q̄ ut ostendat, nihil esse tam firmum, tam stabile, tam forte, quod commouente Domino constare possit. Quid firmitus terra? Hęc tamen si a Domino commoueat, liquefcat ut aqua, egredietur alueum suum & residet, quemadmodum flumina solent. Iam si a facie Domini terra non constet, quomodo habitatores eius constabunt? Si terrę stabilitas cedit diuinę commotioni, fortitudo humana non cederet?

Nam

Nam ut bene cognoscas, nullam potentiam quantumuis fortem, posse diuino iudicio resistere, considerata tibi est diuina omnipotentia. Quis enim est Dominus deus noster? Ipse est, qui ponit ascensiones, seu gradus solij sui in caelo, & fundat fasciculū seu sarcinulam suam super terram, hoc illud est, quod Esaias dicit. Coelū mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Quid em̄ terra in conspectu Dei est, nisi sicut sarcinula quaedam parua, in tergo uiatoris, aut scabellum sub pedibus sefforis? Et in Iere. dicitur. Coelum & terram ego impleo. Sic enim Deus in caelo habitat, ut nihilominus interim in terra negocietur, operetur, et omnia administret, usq; adeo, ut ne stilla quidem pluuię sine eius nutu & iussu in terram cadere possit. Ipse enim est, qui maris aquas sursum eleuat, & rursus in terram effundit. Quis igitur illius potentiam effugere queat? Si montes a facie domini sicut cera fluunt, quis tu esses, qui tantę fortitudini resistere posses? Proinde si non succumbere uelis, resipisce. Resipiscentia enim mouetur Dominus, ut omnipotentiam misericordia, & iram fauore commutet.

NONNE sicut filij Aethiopum uos mihi estis filij Israel, dicit dominator DOMINVS? nonne Israel ascendere feci de terra Aegypti, & Philistinim de Caphthor, & Syros de Cyrene?

Ecce oculi dominatoris DOMINI super regnum peccans, & conteram illud a facie terrę, ueruntamen non conteram contritione domum Iacob, dicit DOMINVS.

Quia ecce ego præcipio, & concutiam inter omnes gentes domum Israel, quemadmodum uentilari solet cribro, si non cadat lapillus ad terram.

Gladio morientur omnes peccatores populi mei, dicentes, non appropinquabit, neq; adueniet super nos malum.

Tametsi Amos seuera autoritate, futuram regni Israelitici deuastationem diligenter inculcasset, & crudelia per uerbum Domini minaretur, populus tamen Israel omnia pro ludo & risu aestimans, nihil prorsus minis propheticis mouebatur, sed potius securitatē sibi promittebat ē beneficijs, quę Dominus quondam huic genti contulerat. Dicebant enim, qui fieri potest, ut ē terra illa expellamur atq; eijciamur, quando Dominus dederit ipsam Israel in hereditatem? Si uellet nos ab hac regione expellere, & in captiuitatem tradere, non liberaisset nos tam ualida manu ē tyrannide Pharaonis, non induisset nos tantis miraculis in hanc terram. Nunc autem cum occisis Cananęis nobis hanc regionē dederit possidendā, qua ratione nūc nos expelleret?

Hanc uanam fiduciam in priora beneficia, quę summa ingratitude & nulla resipiscentia acceperant maiores Israelis, conceptam reijcit nunc Amos, ostendens etiam alijs gentibus talia beneficia conti-

gisse, Sed quia illa acceperint sine fide & resipiscentia, nihil ipsis profuisse. Nonne, dicit Dominus, sicut uos filij Israel mihi estis, ita sunt & filij Aethiopum: nonne sicut uos liberaui de terra Aegypti, & transposui in terram Chanaan, ita etiam posteritatem Chus, unde Aethiopes descendunt, in aliam terram transtuli: Et quemadmodum ascendere uos feci de terra Aegypti, ita etiam eduxi Philistinim de Caphthor, quam uolunt esse Cappadociam, & Syros de Cyrene, ad quam tamen postea rursus eiectioni sunt, sicut scribitur iij. Regum xvi.

Iam, ut his gentibus non parcitur, quod beneficio diuino ex alia in aliam regionem translatae sunt, quoniam pro tanto beneficio non fuerunt gratae, nec acceperunt ex fide, nec per hoc in cognitionem ueri Dei assurrexerunt, sed quo pluribus afficiebantur beneficijs, eo plura excogitabant idola. Ita uos Israelitas nihil iuuabit, quod maiores uestri diuino beneficio ex Aegypto liberati, & in hanc terram collocati sunt, propterea quod beneficium non agnoscitis, nec illius gratitudine animi memores estis, sed hinc licentiam peccandi sumentes, maiora semper flagitia designatis. Cum igitur oculi Dñi non sunt personarum respectores & admiratores, ex aequo peccatores, siue illi sint Israelitae circumcisi, siue gentes incircumcise affliget, atque a facie terrae suae in qua habitant, eiciet. Non enim respicit Dominus in iudicio suo, quantum quis beneficiorum acceperit ab ipso, sed quanta gratitudine & fide illa acceperit, quam diligens obseruator mandatorum suorum fuerit, quantam in operibus suis fidem & iusticiam praestiterit.

Nam, ut Paulus ait, circumcisio nihil est, praeputium nihil est, ita & liberatio a terra Aegypti nihil est, incessus per mare rubrum sicco pede nihil est, manna uelci in deserto, & bibere aquam de petra nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei aliquid est. Itaque ut maxime gloriamini de prioribus beneficijs in uos collatis, & securitatem uobis ex illis polliceamini, non tamen effugietis, quo minus a regno uestro in exilium & captiuitatem eiciamini, quin potius, quo maioribus beneficijs affecti estis, eo peius in iudicio diuino audietis, si non resipueritis, & dignos poenitentiae fructus feceritis. Potentes enim potenter tormenta sustinebunt. Et, Vae tibi Chorazin, uae tibi Bethsaida, quoniam si in urbe Tyri aut Sidonis factae fuissent uirtutes, quae factae sunt in uobis, olim in sacco & cinere scelerum suorum poenitentiam egissent. Attamen dico uobis, Tyro & Sidoni tolerabilius erit in die iudicij, quam uobis.

VERVM TAMEN NON conuertam &c.

Haecenus spiritus sanctus in propheta generatim omnibus Israelitis grauissimas afflictiones denunciavit, & proposuit eis DOMINVM Deum nostrum, non ut patrem, sed ut tyrannum, ut carnificem & tortor-

& tortorem, qui non aliter totum Israellem tractare uelit, quam abie-
ctissimas & impiissimas qualis gentes incircumcisas. Nunc autem,
ne si qui adhuc inter Israelitas pii reliqui sunt (solet enim Dominus
etiam in media impietate, sua habere septem millia, qui non curuant
genua ante Baal) penitus desperent, incipit paulatim mitescere, & pa-
ternum Dei animum erga pios & spirituales Israelitas, quasi per tran-
sennam ostendere, ut ipsos in pietatis officio, & firma fidei petra con-
tineat, dicens. Veruntamen domum Iacob contritione non conteram,
hoc est, Tametsi etiam Israelitas e regno suo, & dispergam eos in o-
mnes gentes terræ, non tamen sic eos affligam, ut omnino conteram.
Quassabo quidem calamum, sed non cōfringam, extinguam quidem
lumen, sed fumigationem non extinguam. Habeo enim adhuc meos
electos inter Israelitas, habeo, qui nomen meum adorant, qui manda-
ta mea obseruant. Hos etiam si e regione regni Israelitici proturbaue-
ro, non tamen penitus conculcabo.

Nam quemadmodum si triticum lapillis, paleis et quisquilijs com-
mixtum fuerit, agricola in manus suas uentilabrum accipit, & repur-
gat aream suam, ac cribro triticum a paleis & lapillis separat, & triti-
cum quidem congregat in horreum suum, paleam autem exurit igni,
ita Dominus Israelitas inter omnes gentes incircumcisas, dispersos, af-
flictionibus quasi cribro quodam purgabit, et bonos quidem congre-
gabit in horreum suum, & in summa scelicitate collocabit, malos
autem & peccatores populi sui tradet gladio interficiendos, eo quod
nunc ad comminationem prophetarum minime respiciant, sed poti-
us securitatem sibi promittant, dicentes. Non appropinquabit super
nos malum, Nos enim sumus populus Dei, & nobis dedit Dominus
terram hanc in hæreditatem, quomodo igitur expelli possemus?

Hæc enim est impiorum natura, quod primum, uerbum Domini
contemnant, Deinde e carnalibus suis bonis, & fictitijs suis sacris se-
curitatem & pacem sibi polliceantur. Vnde apud Esaiam cap. xxviij.
dicunt. Percussimus foedus cum morte, & cū inferno fecimus pactum,
Flagellum inundans cum transierit, non ueniet super nos, quia posui-
mus mendacium, spem nostram, & mendacio protecti sumus. Et Iere.
vij. Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominationes istas.

Cæterum quod hoc loco Propheta dicit (attamen non conteram
contritione domum Iacob, dicit Dominus) ex Leuitico capite xxvi.
repetitum est, ubi sic scribitur. Attamen cum essent in terra hostili, nō
penitus abieci eos, neque sic despexi ut consumerentur, & irritum face-
rem pactum meum cum ipsis. Ego enim sum Dominus Deus eorum,
& recordabor foederis mei pristini, quando eduxi eos de terra Aegy-
pti, in conspectu gentium, ut essem Deus eorum.

IN CAPVT NONVM

IN die illa suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit, & muro cingam rupturas eius, et destructiones eius restaurabo, et reaedificabo illud, sicut a diebus antiquis.

Vt possideant reliquias Edom, & omnium gentium, super quas nomen meum inuocatum est, dicit DñS faciens istud.

Ecce dies ueniunt, dicit DOMINVS, & appropinquabit arator ad messorum, & calcans uias ad seminatorem, & stillabunt montes mustum, & omnes colles liquefcent.

Et conuertam captiuitatem populi mei Israel, & aedificabunt ciuitates desertas, & inhabitabunt, & plantabunt uineas, & bibent uinum earum, & facient hortos, & comedent fructus eorum.

Et plantabo eos super terram suam, & non euellentur ultra de terra sua, quam dedi ipsis, dicit DOMINVS Deus tuus.

Vel tandem post seuerissimas minas, dulcissimæ consolationes proponuntur, & cum Amos haectenus truculentum egerit legis exactorem atq; expositorem, nunc agit Euāgelistam suauissimum. In die illo, ait Dominus, Quo die? certe non potest intelligi de externo reditu populi Israelitici in regnum Samariae. Nam posteaquam Israel a finibus suis per Salmanassarum regem assyriorum pulsus est, deducti sunt in Samariam, coloni ex Babylone alijsq; regni Assyriaci locis, ut illic habitarent, nec uspiam Israelem regnum Samariae recuperasse legitur. Nec intelligi potest de reditu e captiuitate Babylonica. Nam ex illa captiuitate redierunt tantum in Hierusalem & ciuitates Iuda, qui erant e tribu Benjamin & Iuda, hoc est regnum Iuda, non autem regnum Israel, quod ad sua nunquam reuersum est. Et si omnino aliquis contenderet, de reditu e captiuitate Babylonica intelligendum esse, luce tamen clarius patet, quod hae benedictiones, quae hic enumerantur, non sint in ea liberatione complete. Nunquam enim Iudei post reditum e Babylone dominati sunt Idumaeis & gentibus, quibus antea Dauid dominabatur.

Proinde aliud quærendum est tempus, alius inuestigandus est dies, quo completa sunt, quae hic Amos spiritus sancti afflatu prophetat. Non autem alium inuenire diem possumus, quam diem illum salutis, & tempus illud acceptum, quo Dominus Deus noster emisit filium suum unigenitum, Dominum nostrum Iesum Christum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui legi erant obnoxij redimeret, ut adoptione ius filiorum acciperemus.

Sic autem inquit Dominus per prophetam, In illa die suscitabo tabernaculum Dauidis collapsum, & muro cingam rupturas eius, quae de carnali quidem tabernaculo dici uidentur, sed tamen de restaurati-

one

one spiritualis tabernaculi intelliguntur. Dicitur enim Iesus Christus Dominus noster, tabernaculum Davidis, propterea quod de familia & progenie Davidis genitus sit. Erat autem hoc tabernaculum collapsum, quia promissus quidem fuerat Christus Davidi, quemadmodum habetur ij. Reg. vij. Sed hæc promissio longa dilatione, diuturnis captiuitatibus, & uarijs Israelitarum discriminibus, quibus subinde magis atq; magis obruebantur, in tãtam mendacij suspicionem uenerat, ut fere conteneretur. Itaq; Christo adueniente, uere dicitur tabernaculum Davidis collapsum, restauratum esse, & rupturas eius muro cinctas, ut pristino statui restitutum, ueritatem promissionis diuine declararet.

Et quemadmodum David in ditionem suam redegit Idumæos, Moabitas, Syros, Philistinos, & reliquas gentes, ut scribitur i. Chro. xvij. Ita Christus Dominus noster, spiritu oris sui & uerbo Euãgelij, quod Apostolorum ministerio in omnem terrarum orbem exiuit, ad suam ditionem uocauit gentes ex omnibus nationibus, & dominatur a mari usq; ad mare. Nam illud quod hic dicitur, ut possideant reliquias Edom &c. ad uocationem gentium respicit. In hanc enim sententiam Iacobus apostolus illum locum citat Act. xv. dicens: Viri fratres audite me, Symeon narrauit, quemadmodum primum Deus uisitaue rit, ut sumeret ex gentibus populum in nomine suo, & huic consonant uerba prophetarum, sicut scriptum est. Post hæc reuertar, ac rursum edificabo tabernaculum David, quod collapsum est, & diruta eius instaurabo et erigam illud, ut requirant qui reliqui sint homines Dominum, & omnes gentes super quas inuocatum est nomen meum, dicit Dominus, qui facit hæc omnia. Ceteræ, ut hoc obiter annotem, quod in Amos dicitur (reliquias Edom) in Actis pro (Edom) habetur (homines) Diximus enim antea, Lucam Actorum apostolicorum scribam Græcorum exemplaribus in adducendis scripturarum testimonijs usum esse. Græcus autem interpres, pro Edom legit homines. Si quidem אֶדוֹם quod hominem significat & אֶדוּמָאִים quod significat Idumæos, eisdem literis, licet non eisdem punctis scribuntur.

Quid autem erit futurum, si tabernaculum Davidis restauratum fuerit, hoc est, si Iesus Christus e familia Davidis nascatur? Ecce, dicit Dominus, dies ueniunt, quibus tanta erit fertilitas, ut arator contingat ad messorum, & calcator uuarum ad seminatorem. Hæc enim benedictio in lege promissa est ambulãtib; in preceptis Dei, Leui. xxvi. Vbi sic effertur. Apprehendet messium tritura uindemiam, & uindemia occupabit sementem, & comedetis panem uestrum in saturitate. Ad hæc montes pro aqua effundent mustum, & omnes colles dulci fluent lacte. Quod etiam Dominus per loelem cap. ij. promittit dicens, Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte.

I N C A P V T N O N V M

Per has autem corporales benedictiones intelliguntur spirituales, quibus in Christo Iesu Domino nostro benedicimur, qui, iuxta Paulum, benedixit nos omni benedictione spiritali in coelestibus. Qui enim sunt in Christo Iesu, omnium rerum abundantiam possident. Nihil, inquit Paulus, habentes, & omnia possidentes. Tamen quia possident Christum, qui est omnium bonorum thesaurus, montes alioqui aridi effundunt ipsis multum, & colles alioqui ieiuni, lactis abundantiam proferunt. Sic & Esaias Christianorum benedictionem describit dicens. Hæc dicit DOMINVS, Ecce serui mei comedent, & uos esurietis, Ecce serui mei bibent, & uos sitietis, Ecce serui mei lætabuntur, & uos confundemini

Postremo etiam illud beneficium populo meo præstabitur. Conuertam, inquit, captiuitatem populi mei, Liberabo eos ab omnibus aduersarijs suis, & collocabo eos in terra sua, ut illic ciuitates deseruas & deuastatas reædificent, & tunc ædificabunt domos, quemadmodum obedientibus diuino mandato, in lege promissum est, & inhabitabunt in eis, Plantabunt uineas, & bibent uinum ipsarum, plantabunt hortos, & comedent fructus illorũ. Et omnino sic firmabo eos in terra hæreditatis suæ, ut in æternum nunquam euelli atq; eradicari possint. Atq; hæc non homo quispiam mendax, sed Dominus Deus, cui nomen est Zebaoth, decreuit. Iterum uero sub nominibus corporaliũ benedictionum, intelliguntur spirituales. Quotquot enim Christum Iesum, plenum gratia & ueritate possident, hi ab aduersarijs suis Satang angelis liberabuntur, omnium rerum benedictionem consequuntur, quando mundis & benedictis oĩa sunt munda & benedicta. Postremo in illam patriam transferuntur, quam patriarche, inquisierunt, quam Christus Dominus Iesus noster sanguine suo præparauit, qui est nostra sapientia, iusticia, sanctificatio & redemptio,

A M E N

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several lines and is too light to transcribe accurately.

INSTITUTUM

PHILOSOPHICUM

UNIVERSITATIS

五

Fd 3319

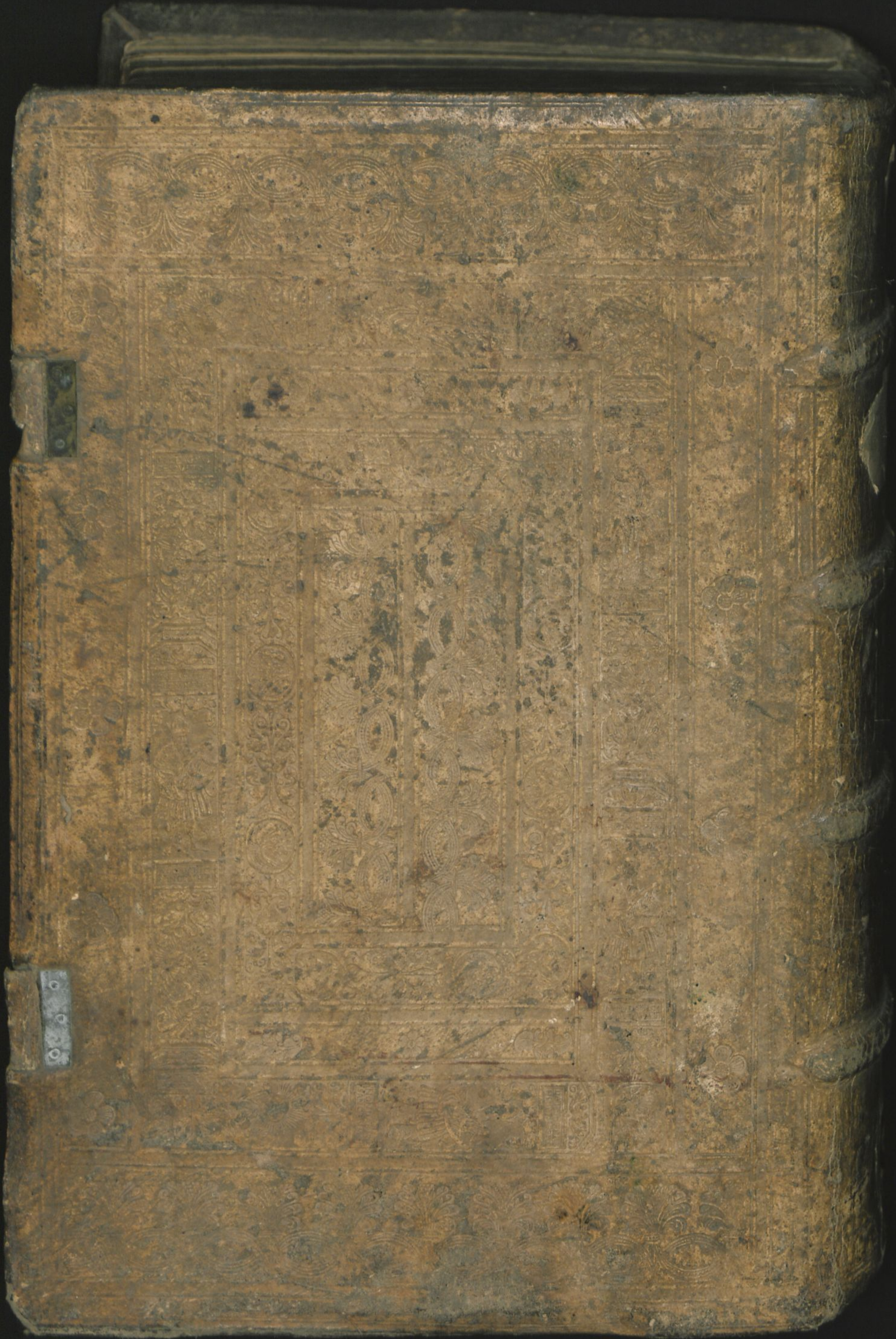
(X 2710934)

4°

0

27.10.1

PROPHE
AMOS, IOAN
BRENTII EX
POSITIO.

*
PRAEFATIONE
Martini Lutheri.

VEVORVM EX
na Petri Brubachij, Anno
M. D. XLIIII.

...petae testimonium ferunt, quod remissionem
us sit per nomen eius, quisquis crediderit

